

**ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΠΕΛΟΠΟΝΝΗΣΟΥ
ΣΧΟΛΗ ΚΑΛΩΝ ΤΕΧΝΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΘΕΑΤΡΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ**

**«Δραματική Τέχνη και Παραστατικές Τέχνες στην Εκπαίδευση και Διά Βίου
Μάθηση – MA in Drama and Performing Arts in Education and Lifelong
Learning»**

Μεταπτυχιακή διατριβή

**Θέμα : «Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση ως μέσο για τη
γνωριμία και σύνδεση με τη μουσική παράδοση στην προσχολική
ηλικία»**

**Όνοματεπώνυμο Φοιτητή/τριας: Παππά Σωτηρία
Α.Μ. 505220140124**

ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ ΚΑΘΗΓΗΤΡΙΑ:

Τζαρτζάνη Ιωάννα

ΜΕΛΗ ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗΣ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ:

**Μάγος Κωνσταντίνος
Τσίγλη Άννα**

ΝΑΥΠΛΙΟ 2023

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στα πλαίσια διεκπεραίωσης της παρούσας εργασίας θα ήθελα αρχικά να ευχαριστήσω την επιβλέπουσα καθηγήτρια κα Ιωάννα Τζαρτζάνη, Επίκουρη καθηγήτρια του Πανεπιστημίου Πελοποννήσου, για την αμέριστη συμπαράσταση, την πολύτιμη καθοδήγηση και υποστήριξη που μου προσέφερε στη διάρκεια της συνεργασίας μας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω την κα Άννα τσίγλη και τον κ. Κωνσταντίνο Μάγο, Επίκουρους καθηγητές στο Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου, που με προθυμία δέχτηκαν να εποπτεύσουν την παρούσα εργασία ως μέλη της Συμβουλευτικής Επιτροπής.

Επιπροσθέτως, ένα μεγάλο ευχαριστώ στην κα Βιβή Κουσαρίδα, Διευθύντρια του 2^{ου} Νηπιαγωγείου Γαργαλιάνων για την πολύτιμη βοήθειά της. Την ευχαριστώ που σαν κριτική φίλη με συμβούλεψε και κατέγραψε τις παρατηρήσεις της, αλλά και επειδή μου παραχώρησε χώρο και χρόνο για την διεκπεραίωση της έρευνάς μου.

Τέλος, ευχαριστώ όλους τους καθηγητές και διδάσκοντες του Πανεπιστημίου για τη στήριξη που μας παρείχαν καθ' όλη τη διάρκεια της φοίτησής μας, αλλά και τους συναδέλφους νηπιαγωγούς και τους μαθητές μου, για τη συμμετοχή τους στην έρευνα, καθώς χωρίς τη συμβολή τους θα ήταν αδύνατη η συλλογή των δεδομένων.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	3
ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ	4
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	6
ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ	6
ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ	7
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	8
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	9
1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	12
1.1. Η μουσική και ο χορός στην προσχολική ηλικία	12
1.2. Παραδοσιακοί Χοροί και Δημοτικό Τραγούδι	15
1.3. Τα παιδικά δημοτικά τραγούδια	18
1.4. Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση	21
1.5. Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση ως μέσο για τη γνωριμία και σύνδεση με τη μουσική παράδοση στην προσχολική ηλικία	22
1.5.1. Το δράμα στην παράδοση	22
1.5.2. Η παράδοση στην προσχολική ηλικία	23
2. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ	25
2.1. Μεταβλητές	25
2.2. Ερευνητικός πληθυσμός	25
2.3. Δεοντολογικά ζητήματα	26
2.4. Περιορισμοί της έρευνας	26
2.5. Στρατηγικές δράσης: Μέθοδοι συλλογής και ανάλυσης δεδομένων	27
2.5.1. Προέρενα	28
2.5.2. Παρεμβάσεις	29
3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ	33
3.1. Ευρήματα	33
3.1.1. Ποιοτική ανάλυση	33

3.1.2. Ποσοτική ανάλυση	41
4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	53
4.1. Συζήτηση	53
4.2. Προτάσεις	54
5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ	56
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	57
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι	64
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ ΙΙ	67

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας I: Περιγραφικά δεδομένα των ερωτημάτων	43
Πίνακας II: Συντελεστές Συσχέτισης Pearson όλων των ερωτημάτων	
A. Pre test	45
B. Post test	46
Πίνακας III: total score	48

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΓΡΑΦΗΜΑΤΩΝ

Γράφημα 1: Συχνότητες των απαντήσεων στα ερωτήματα	42
Γράφημα 2: Κατανομή των τιμών των ερωτήσεων σε κάθε ερώτημα, χωριστά για pre και post test	44
Γράφημα 3: Γραφήματα της σχέσης των καταλοίπων (residuals) με τις αναμενόμενες τιμές του τελικού μοντέλου	47
Γράφημα 4. Θηκόγραμμα των τιμών που μετρήθηκαν	49
Γράφημα 5. Σχέση παρεμβολής (interaction effect)	51

ΔΗΛΩΣΗ ΠΕΡΙ ΛΟΓΟΚΛΟΠΗΣ

Το άτομο το οποίο εκπονεί τη μεταπτυχιακή εργασία φέρει ολόκληρη την ευθύνη προσδιορισμού της δίκαιης χρήσης του υλικού που χρησιμοποίησε, η οποία ορίζεται στην βάση των εξής παραγόντων: του σκοπού και χαρακτήρα της χρήσης (εμπορικός, μη κερδοσκοπικός ή εκπαιδευτικός), της φύσης του υλικού που χρησιμοποιεί (τμήμα του κειμένου, πίνακες, εικόνες), του ποσοστού και της σημαντικότητας του τμήματος που χρησιμοποιεί σε σχέση με το όλο κείμενο υπό copyright, και των πιθανών συνεπειών της χρήσης αυτής στην αγορά ή στη γενικότερη αξία του υπό copyright κειμένου. Σύμφωνα με τον κανονισμό λειτουργίας του Μ.Π.Σ. είναι δυνατή η διαγραφή φοιτητή/τριας από το Π.Μ.Σ. λόγω χρήσης ιδεών, μεθόδων και αποτελεσμάτων ή αντιγραφή μέρους εργασιών άλλων επιστημόνων χωρίς αναφορά σ' αυτούς στην εκπονούμενη μεταπτυχιακή εργασία.

Σωτηρία Παππά

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα εργασία πρόκειται για μια έρευνα δράσης, κατά την οποία ερευνάται κατά πόσο τα παιδιά προσχολικής ηλικίας θα αγαπήσουν την ελληνική μουσική παράδοση μέσα από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. Μέσα από τις δώδεκα παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν στο 2^ο Νηπιαγωγείο Γαργαλιάνων, τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με παιδικά δημοτικά τραγούδια και μη, με παραδοσιακούς χορούς, λαχνίσματα και παιχνιδοτράγουδα, τα οποία προσεγγίσαμε μέσα από θεατρικά παιχνίδια και δραματοποιήσεις. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι τα παιδιά να έρθουν σε επαφή με την ελληνική παράδοση, με τα ήθη και τα έθιμα και με τη ρυθμολογία των τραγουδιών. Σχεδόν όλα τα σύγχρονα (ελληνικά και μη) τραγούδια που ακούμε, περιορίζονται στο ρυθμό 4/4, σε αντίθεση με τα παραδοσιακά, τα οποία έχουν περισσότερη ποικιλία και πλούτο στη δομή τους.

Λέξεις κλειδιά: Παράδοση, Μουσική, Δραματική Τέχνη, Ρυθμός, Παραδοσιακοί Χοροί, Δημοτικό Τραγούδι, Προσχολική Εκπαίδευση

ABSTRACT

This dissertation is an action research, looking the level of engagement of preschool children with the folk music and dances of Greece through the implementation of Drama practices in Education. During the twelve pre-planned interventions held at the 2nd Kindergarten school of Gargalianoi, the children came in contact with traditional songs and dances mostly for children, introduced through theatrical games and dramatizations. The aim of these particular research is to familiarize pre-school children with the Greek traditions, customs and the rhythmology in the songs, by employing specific drama techniques. As the majority of the contemporary greek and foreign popular songs are restricted to a 4/4 rhythm (in contrast with the Greek traditional songs, which show a wide variety in rythm and structure), these interventions aim towards an embodied understanding of rythm.

Keywords: Tradition, Music, Drama, Rhythm, Traditional and Folk singing and dance, Pre-school Education

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η λέξη παράδοση προέρχεται από το ρήμα «Παραδίδω». Παράδοση λοιπόν είναι οτιδήποτε μας παρέδωσαν οι πρόγονοί μας. Έχουμε την τάση να συνδυάζουμε στο μυαλό μας την παράδοση μόνο με τα τραγούδια, τους χορούς και τις παραδοσιακές φορεσιές. Η πραγματικότητα όμως, είναι ότι η παράδοση εμπεριέχει και άλλες τέχνες, όπως την ξυλουργική και την υφαντική, τα παραμύθια και τους μύθους, τις συνήθειες στο φαγητό, τον τρόπο μαγειρέματος, όπως και τα ήθη και τα έθιμά μας, τις κοινωνικές εκδηλώσεις και τις λατρευτικές συνήθειες (Μπαζιάνας, 1994).

«Η παράδοση είναι τελείως διαφορετικό πράγμα από τη συνήθεια, ακόμα και από μια εξαιρετική συνήθεια. Γιατί η συνήθεια είναι εξ' ορισμού ένα ασυνείδητο απόκτημα και τείνει να γίνεται μηχανική, ενώ η παράδοση είναι το αποτέλεσμα μιας συνειδητής και σκόπιμης αποδοχής. Η πραγματική παράδοση δεν έχει σχέση με τα λείψανα ενός παρελθόντος. Είναι μια ζωντανή δύναμη που εμψυχώνει και διαπλάθει το παρόν. Υπ' αυτή την έννοια, επαληθεύεται η χαριτωμένη παραδοξολογία πως ό,τι δεν είναι παράδοση είναι ...κοινοτυπία. Η παράδοση προϋποθέτει την πραγματικότητα της έννοιας: διάρκεια. Μοιάζει με ένα κειμήλιο, μια κληρονομιά που την παίρνει κανείς υπό τον όρο να την κάνει να καρποφορήσει πριν την παραδώσει στους απογόνους του...» (Στραβίνσκι, 1980: 68).

- **Σκοπός της έρευνας – Ερευνητικά ερωτήματα**

Η συγκεκριμένη έρευνα ξεκίνησε από τον προβληματισμό της ερευνήτριας, η οποία είναι νηπιαγωγός και μουσικός. Ο προβληματισμός αφορά τα σύγχρονα μουσικά ερεθίσματα που έχουν τα παιδιά. Τα σύγχρονα παιδικά τραγούδια είναι περισσότερα σε ρυθμό των 4/4, με αποτέλεσμα τα παιδιά να χάνουν την επαφή τους με την ελληνική ρυθμολογία, η οποία είναι πλούσια σε ρυθμολογικά μοτίβα (7/8, 5/8, κτλ). Για το λόγο αυτό επιλέχθηκαν κυρίως παιδικά δημοτικά τραγούδια, λαχνίσματα και παιχνιδοτράγουδα. Η ερευνήτρια ειδικεύεται στην ελληνική παραδοσιακή μουσική, αφού το μουσικό όργανο που παίζει είναι το κανονάκι. Το γεγονός αυτό, αποτέλεσε σημαντικό παράγοντα στην επιλογή της συγκεκριμένης έρευνας. Στόχος της παρούσας έρευνας είναι να παρατηρήσουμε εάν μέσα από παρεμβάσεις, τα παιδιά θα συνδεθούν με τη μουσική παράδοση της χώρας μας, μέσα από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση.

Ως ερευνητικά ερωτήματα τίθενται τα παρακάτω:

A) Είναι δυνατό η χρήση τεχνικών της ΔΤΕ να τονώσει το ενδιαφέρον μαθητών της προσχολικής ηλικίας για τη μουσική παράδοση;

B) Αν το πρώτο ερώτημα επιβεβαιωθεί, με ποιες διαδικασίες είναι δυνατό να λάβει χώρα η τόνωση του ενδιαφέροντος μαθητών προσχολικής ηλικίας για τη μουσική παράδοση;

- **Έρευνα δράσης**

Η μεθοδολογία της έρευνας αφορά τα στάδια που πρέπει να ακολουθήσει ένας ερευνητής, ώστε να απαντηθούν τα ερευνητικά του ερωτήματα. Στην παρούσα εργασία η διεξαγωγή της έρευνας πραγματοποιήθηκε με την έρευνα δράσης. Σύμφωνα με τον Mills (2007: 5), «έρευνα δράσης είναι κάθε συστηματική έρευνα που διεξάγεται από τους δασκάλους-ερευνητές, τους διευθυντές, τους σχολικούς συμβούλους ή άλλους ενδιαφερόμενους για τη διδασκαλία/μάθηση, προκειμένου να συγκεντρώσουν πληροφορίες για το πώς λειτουργεί το σχολείο τους, πώς διδάσκουν και πόσο καλά μαθαίνουν οι μαθητές τους». Έχει υποστηριχθεί από ερευνητές ότι η έρευνα δράσης αποτελείται από μία σειρά κύκλων που αποτελείται από πέντε φάσεις όπως: τη διάγνωση, το σχεδιασμό της δράσης, της ανάληψης δράσης, της αξιολόγησης και της εξειδίκευσης της γνώσης (Susman, & Evered, 1978).

Βασικό στοιχείο της είναι ότι ο ερευνητής ταυτόχρονα σχεδιάζει και υλοποιεί την έρευνα, αλλά και συμμετέχει σε αυτή. Η θεωρία και η πράξη αλληλοεπιδρούν και συνδέονται (Μάγος, & Παναγοπούλου, 2008).

- **Η διάρθρωση της εργασίας**

Η παρούσα εργασία χωρίζεται σε τρία μέρη. Στο θεωρητικό πλαίσιο ερευνώνται τα σωματικά, ψυχικά και κοινωνικά οφέλη της μουσικής και του χορού στην προσχολική ηλικία. Συγκεκριμένα, εξετάζονται οι τρόποι σύνδεσης του δημοτικού τραγουδιού και των παραδοσιακών χορών με τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και η συμβολή τους στην ολόπλευρη ανάπτυξη των παιδιών της προσχολικής ηλικίας. Το δεύτερο μέρος αφορά το σχέδιο έρευνας, όπως υλοποιήθηκε μέσα από τις 12 παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν, ώστε να αποδειχθεί ότι η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση μπορεί να αποτελέσει το μέσο γνωριμίας των παιδιών προσχολικής ηλικίας, με τη μουσική και χορευτική μας παράδοση. Επιπλέον,

θα διερευνήσουμε τη σημασία της ένταξης των παραδοσιακών ρυθμικών σχημάτων και χορών στην προσχολική εκπαίδευση. Είναι σημαντικό να διδάσκουμε τα παιδιά από μικρή ηλικία την παράδοση της χώρας μας, και η γνωριμία αυτή με την παράδοση να γίνεται μέσα από βιωματικές και δημιουργικές δραστηριότητες. Το τρίτο και τελευταίο μέρος της παρούσας εργασίας αφορά τα αποτελέσματα της έρευνας δράσης, καθώς και κάποιες προτάσεις για μελλοντικές έρευνες που θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν.

1. ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

1.1. Η μουσική και ο χορός στην προσχολική ηλικία

Η μουσική και η «όρχησις» ήδη από την αρχαιότητα θεωρείται σχεδόν ταυτόσημη έννοια με την Παιδεία. Είναι δηλαδή αναπόσπαστο στοιχείο της μαζί με την ανάγνωση, τη γραφή και την άθληση (Girand, 1894). Ο Πλάτωνας θεωρούσε ότι η μουσική είναι ένα εργαλείο που καθαρίζει την ψυχή, ενώ διαμορφώνει χαρακτήρες και συναισθήματα. Επιπροσθέτως, ο Αριστοτέλης θεωρούσε πολύ σημαντική την διδασκαλία της μουσικής, όχι μόνο για την αισθητική απόλαυση, αλλά επειδή πίστευε ότι η μεγαλύτερή της δύναμη είναι η ηθική της δύναμη (Χρυσομάλλου, 2020).

Σύμφωνα με τον Οδηγό Εκπαιδευτικού «Εργαλεία Διδακτικών Προσεγγίσεων» για τη Μουσική (2014), σκοπός του μαθήματος της μουσικής είναι «η καλλιέργεια της μουσικότητας και των μουσικών δεξιοτήτων των μαθητών μέσα από την ακρόαση, την εκτέλεση και τη δημιουργία μουσικής. Η καλλιέργεια της μουσικότητας, της έμφυτης δυνατότητας του ανθρώπου για καλλιτεχνική και δημιουργική έκφραση, αποβλέπει στην ολοκληρωμένη ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή και παράλληλα στη δημιουργία μιας δια βίου σχέσης του με την Τέχνη της Μουσικής». Επίσης, όπως παρατίθεται στον οδηγό Νηπιαγωγού (2006), «η συμμετοχή των παιδιών σε δημιουργικές-καλλιτεχνικές δραστηριότητες, με την κατάλληλη παιδαγωγική αξιοποίηση, μπορεί να συμβάλει ουσιαστικά τόσο στη διαμόρφωση της προσωπικότητας τους όσο και στην υποστήριξη της μαθησιακής τους προσπάθειας και της συνολικής τους ανάπτυξης». Επίσης, στον νέο οδηγό σπουδών για το Νηπιαγωγείο (2011), αναφέρεται πως εφόσον τα παιδιά σε αυτή την ηλικία μαθαίνουν με ποικίλες διδακτικές προσεγγίσεις και εκφράζουν αυτά που γνωρίζουν με διαφορετικά μέσα αναπαράστασης, είναι σημαντικό να οργανώνονται δραστηριότητες που να βασίζονται «στο ελεύθερο και οργανωμένο παιχνίδι, στην μουσική και την κίνηση, σε ομαδικές ή ατομικές εργασίες. Μέσα από τέτοιου είδους δραστηριότητες τα παιδιά μαθαίνουν να εκφράζονται, να επικοινωνούν και να οργανώνουν την σκέψη τους».

Ο χορός ήδη από την αρχαιότητα θεωρείται μια ένωση της ψυχής και του σώματος. Πρόκειται για μια εμπειρία πολυδιάστατη, η οποία οδηγεί στο να αναπτυχθεί το παιδί ολιστικά. Μέσα από την εκμάθηση του χορού, το παιδί μαθαίνει να συνδυάζει τα αισθήματα και τα συναισθήματα με τη λογική και τις πρακτικές κινητικές δεξιότητες (Sanderson, 1988). Σύμφωνα με το Gulbenkian Dance Report (1980), ο χορός είναι κομμάτι της ιστορίας της ανθρωπότητας, όσον αφορά την

κίνηση, την κουλτούρα και την επικοινωνία. Είναι αυτός που διασφαλίζει την ολιστική και ισόρροπη ένωση ψυχής, σώματος και πνεύματος, γεγονός που οδηγεί στην αρμονική και υγιή συμπεριφορά του ατόμου (Shreeves, 1994).

Έρευνες έχουν δείξει ότι όταν κάποιος δημιουργεί ή παίζει μουσική δεσμεύει όλα τα συστήματα του εγκεφάλου, με αποτέλεσμα να γίνονται πολλές συνάψεις (Weinberger, 1998). Για τον λόγο αυτό έχει δοθεί και μεγάλη έμφαση στην μουσική αγωγή από πολύ μικρές ηλικίες. Πολλοί ήταν οι μουσικοπαιδαγωγοί, που ανέπτυξαν μεθόδους πάνω στη ρυθμική και κινητική αγωγή και ήταν σημαντική η συμβολή τους στη διαμόρφωση της μουσικοσωματικής εκπαίδευσης στην Ελλάδα. Οι σημαντικότεροι εκπρόσωποι είναι ο Dalcroze, ο Kodaly και ο C. Orff, οι οποίοι έδωσαν ιδιαίτερη έμφαση στον αυτοσχεδιασμό και τη δημιουργία, μέσα από τον ρυθμό, τον χορό και την ομιλία (Γεωργοπούλου, 2020). Μεγάλη ήταν και η συμβολή του χορευτή και χορογράφου Rudolf Laban, ο οποίος έδωσε έμφαση στη δημιουργική κίνηση (Κουτσούμπα, 2000). Μέσα από το τραγούδι, τα παιχνίδια, το ρυθμό και το παίξιμο ενός μουσικού οργάνου σε συγκεκριμένη στιγμή και με συγκεκριμένο τρόπο, τα παιδιά αναπτύσσουν σωματικό και διανοητικό συντονισμό (Pugh & Pugh, 1998). Σε αυτό το σημείο θα ήταν σημαντικό να πούμε λίγα λόγια για τον καθένα:

A) Ο Emile Jaques Dalcroze (1865 – 1950) καταγόταν από την Ελβετία και ήταν ο πρώτος που εισήγαγε ένα σύστημα Μουσικοκινητικής Αγωγής, το οποίο είναι γνωστό ως Ρυθμική Dalcroze. Θεωρεί ότι το ανθρώπινο σώμα είναι ένα μουσικό όργανο, το οποίο μπορεί να ερμηνεύσει τα στοιχεία και τους νόμους της μουσικής. Γι' αυτό το λόγο διδάσκει την ευρυθμία σε παιδιά μικρής ηλικίας (Ματέυ, 1978). Τα μέσα που χρησιμοποιεί είναι ο ρυθμός, η μουσική και η κίνηση. Ο Dalcroze χρησιμοποίησε την κίνηση η οποία βασιζόταν στον αυτοσχεδιασμό, στις χειρονομίες, στις διάφορες στάσεις και πόζες για να εκφράζει τους τονισμούς, τις διάρκειες, τις δυναμικές αυξομειώσεις κι άλλα στοιχεία που συγκροτούν την έννοια του μουσικού ρυθμού (Ανδρούτσος, 1995).

B) Ο Rudolf Laban (1879 – 1958) ήταν ο πρώτος που εισήγαγε το εννοιολογικό πλαίσιο της δημιουργικής κίνησης (Ματέυ, 1978). Κατά τον Laban η κίνηση έχει ροή και ολικότητα, είναι ένα μέσο επικοινωνίας και προσωπικής έκφρασης. Η βασική αρχή της «Κινητικής θεωρίας ή σύστημα της Πηγαίας προσπάθειας» του Laban, είναι η αυθόρμητη προσπάθεια (effort), δηλαδή η εσωτερική παρόρμηση του ανθρώπου, η οποία αποτελεί την προϋπόθεση για την εκτέλεση οποιασδήποτε κίνησης. Οι παράγοντες που δίνουν την δυναμική ποιότητα

της αυθόρμητης κίνησης είναι το βάρος, ο χώρος, ο χρόνος και η ροή (Weight, Space, Time, Flow) (Κουτσούμπα, 2000). Το παιδί έχει αυτή την εσωτερική παρόρμηση και εκτελεί ενστικτωδώς χορευτικές κινήσεις. Κατά τον Laban, εάν η αυθόρμητη δημιουργική κίνηση ενσωματωθεί στο σχολικό πρόγραμμα, θα αποτελέσει ένα σημαντικό και ουσιώδες εργαλείο για την εκπαίδευση. Χωρίς όμως να αποβλέπει στην τελειότητα της κίνησης, αλλά στη δημιουργικότητα και την ευεργετική επίδραση που έχει που έχει αυτή στην προσωπικότητα του παιδιού (Θεοδωράκου, 1996).

Γ) Ο Zoltan Kodaly (1882 – 1958) υποστήριξε ότι η μουσική είναι ένας κώδικας επικοινωνίας, όπως η γλώσσα. Η μουσικότητα και η γνώση αποκτώνται μέσα από τη χρήση της φωνής, που είναι και το πρώτο φυσικό όργανο του παιδιού (Kodaly, 1974). Οι τεχνικές διδασκαλίας τις οποίες εφαρμόζει η μέθοδος Kodaly για την ανάπτυξη της μουσικής αντίληψης είναι "το σχετικό σύστημα solfa, η χειρομιμική ή αισθησιοκινητική άσκηση και οι ρυθμικές συλλαβές". Ο Zoltan Kodaly χρησιμοποιεί στοιχεία από τη Ρυθμική του Dalcroze, (παλαμάκια και κίνηση στο χώρο), αλλά και κάποια από τη Μουσικοκινητική Αγωγή του Carl Orff, (όπως κάποια μουσικά όργανα και απλές μορφές των ρυθμικών και μετρικών σχημάτων του λόγου). Ιδιαίτερη έμφαση έδωσε στη δημιουργικότητα του δασκάλου κατά την εκπαιδευτική διαδικασία. Ως υλικό για την μουσική εκπαίδευση των παιδιών μικρής ηλικίας, ιδιαίτερη θέση κατέχουν στη μέθοδο του το ουγγρικό παραδοσιακό τραγούδι και ιδιαίτερα το χορωδιακό, η παραδοσιακή μουσική και οι παραδοσιακοί ρυθμοί (Δαμιανού-Μαρίνη, 1998; Εμπεριάδου, 1995).

Δ) Ο Carl Orff (1895 - 1982) δίδασκε τη μουσική μέσα από την κίνηση του σώματος και μέσα από τον ρυθμό που ενυπάρχει στη μουσική και τον λόγο. Χαρακτηριστικά έλεγε: «Είναι δύσκολο να διδάξεις το ρυθμό. Το ρυθμό μπορεί κανείς μόνο να τον απελευθερώσει. Ο ρυθμός δεν είναι κάτι το αφηρημένο, είναι η ίδια η ζωή. Ο ρυθμός δρα και επιδρά, είναι η δύναμη που ενώνει τη γλώσσα, τη μουσική και την κίνηση» (Τσιώλη – Πλαγιανού, 1998: 4). Τα νέα στοιχεία τα οποία εισήγαγε στην Μουσικοκινητική Αγωγή ο Carl Orff είναι ο αυτοσχεδιασμός (ατομικός, ομαδικός, ελεύθερος, καθοδηγούμενος, μουσικός, κινητικός, λεκτικός), ο ρυθμός (μουσικής, κίνησης, λόγου), η δημιουργική-εκφραστική κίνηση- χορός, η φωνή - ο λόγος - το τραγούδι, τα μουσικά όργανα (ρυθμικό παίξιμο με όργανα κρουστά, όργανα Orff, αυτοσχέδια όργανα και αντικείμενα που προκύπτουν κατά την διάρκεια της δημιουργικής διαδικασίας), και η δραματοποίηση (μιμική, δραματικό

παιχνίδι) (Αντωνακάκης, 1996; Ανδρούτσος, 1995; Ματεΰ, 1978). Ο Carl Orff (1963) δίδασκε και ενθάρρυνε τους συνεργάτες του να χρησιμοποιούν το ρυθμικό, λεκτικό, μελωδικό και κινησιολογικό υλικό από την μουσική παράδοση και γενικά από την παράδοση της χώρας τους, με σκοπό να γνωρίσουν τα παιδιά ταυτόχρονα και τα εθνικά πολιτισμικά τους στοιχεία (Αλεξιάδου, 1999; Αντωνακάκης, 1996). Η Πολυξένη Ματεΰ στο βιβλίο της Ρυθμική (1978), τονίζει τη σημασία της εξοικείωσης των παιδιών με τις μελωδικές, ρυθμικές και κινητικές μορφές της χώρας μας, ώστε να έρθουν σε επαφή με τα ρυθμικά μοτίβα των 5/8, 7/8, 9/8, κτλ. και να μπορούν να αυτοσχεδιάζουν πάνω σε αυτά σύμφωνα με τον κινησεολογικό πλούτο που προσφέρουν οι χοροί μας. «Όχι για να κάνουν λαογραφία – αυτό είναι δουλειά άλλων φορέων – αλλά για να μάθουν να δουλεύουν με όσα βγήκαν από τις ρίζες του λαού μας» (Ματεΰ, 1978: 20).

1.2. Παραδοσιακοί Χοροί και Δημοτικό Τραγούδι

Μέσα από φιλοσοφικά κείμενα, γνωρίζουμε ότι ο χορός είχε πολύ σημαντική παιδαγωγική αξία ήδη από την αρχαιότητα. Σύμφωνα με τον Πλάτωνα, ο χορός είναι «μια σύνθεση κίνησης-λόγου-μουσικής, σαν μια ενότητα ψυχής και σώματος, όπου σώμα, νους και ψυχή λειτουργούν σαν μια αδιάσπαστη ενότητα» (Ηλιάδης, 2003: 452). Καταλαβαίνουμε λοιπόν ότι, ήδη από την αρχαιότητα, ο χορός και το τραγούδι είναι άρρηκτα συνδεδεμένα.

Κάθε πολιτισμός από την αρχαιότητα έχει τη δική του γλώσσα, τη δική του θρησκεία, τη δική του ιστορία, αλλά και τον δικό του ανώνυμο τρόπο να μεταφέρει στις επόμενες γενιές τα ήθη, τα έθιμα, τις παραδόσεις, τους θρύλους, τους καημούς και τις λαχτάρες του. Το δημοτικό τραγούδι είναι αυτός ο τρόπος. Είναι ο τρόπος που αναλόγητοι άνθρωποι της υπαίθρου εξέφραζαν τον εσωτερικό τους κόσμο και τις πνευματικές τους ανησυχίες. Αποτελεί την προφορική ποίηση των ανθρώπων, μέσα από την οποία μπορούμε να παρακολουθήσουμε την ιστορική διαδρομή του ελληνικού λαού, η οποία μεταφέρθηκε από στόμα σε στόμα μέσα στους αιώνες (Μπόνια, 2012).

Το δημοτικό τραγούδι, σύμφωνα τους Βουρνά & Γαρίδη (1979), δέχθηκε πολλές επιδράσεις από άλλους λαούς. Διασταυρώθηκε με λαούς του ευρύτερου βαλκανικού χώρου. Ο συνδετικός κρίκος ανάμεσα στο βαλκανικό χώρο, αλλά και στην ελληνική περιοχή ήταν ο «γύφτος», ο ελεύθερος τραγουδιστής, ο τροβαδούρος

της βαλκανικής παράδοσης. Μεταφέρανε τραγούδια και τα προσαρμόζανε στις τοπικές συνήθειες.

Οι ρίζες των δημοτικών τραγουδιών είναι βαθιές, θεωρούνται η συνέχεια της αρχαίας και βυζαντινής μουσικής. Οι ομοιότητες δεν αναδεικνύονται μόνο μέσα από τον ρυθμό και τα κρατήματα της βυζαντινής μουσικής, αλλά και στον χορό. Χοροί όπως το συρτό, έχουν τις ρίζες τους στον κυκλικό χορό των θεατρικών έργων. Με το πέρασμα των αιώνων και μετά από τετρακόσια χρόνια υποδούλωσης από τους Οθωμανούς, επηρεάστηκε το δημοτικό τραγούδι από τούρκικα και άλλα ανατολίτικα ακούσματα (Καψωμένος, 1990).

Σύμφωνα με τον Κωνσταντίνο Μάρκου (2010), το δημοτικό μας τραγούδι αποτελείται από το ποιητικό κείμενο (λόγος), τη μελωδία και τον χορό, όπου συνδετικός κρίκος σε αυτά είναι ο ρυθμός. Βασικό στοιχείο είναι ότι η ποίηση και η μελωδία γεννιούνται ταυτόχρονα την ίδια στιγμή, όπου η μουσική παίζει τον πρωτεύοντα ρόλο, αφού αυτή επιδρά άμεσα στο συναίσθημα και τις αισθήσεις. Ο Τσαγγάλας (1988:45) σημειώνει ότι, «εάν θέλαμε να δώσουμε έναν ορισμό, θα μπορούσαμε να πούμε ότι με τον όρο δημοτικό τραγούδι εννοούμε το τραγούδι εκείνο, που δημιουργήθηκε ταυτοχρόνως ως υπόθεση, στίχος, τσακίσματα, μελωδία και ρυθμός από κάποιον ανώνυμο τραγουδιστή με βάση παραδοσιακά κοινά μοτίβα, κοινούς δηλ. τόπους φραστικούς, στιχουργικούς, μελωδικούς και ρυθμικούς, και που καθώς διαδόθηκε προφορικά σε χώρο και χρόνο, διαμορφώθηκε από κει και πέρα σε περισσότερες παραλλαγές. Με πιο απλά λόγια δημοτικά τραγούδια είναι έμμετρα κείμενα (αφηγηματικά ή λυρικά) που τα έχουν συνθέσει άγνωστοι λαϊκοί ποιητές, μόνοι τους ή με συνεργασία και με συμπληρώματα από την παράδοση». Το δημοτικό τραγούδι έχει φτάσει σε εμάς μέσα από ένα ταξίδι στο χρόνο και το χώρο και μας αφηγείται τον τρόπο ζωής, τις εκδηλώσεις, τα γεγονότα (γέννηση, γάμος, θάνατος) μιας άλλης εποχής, στην οποία εμείς δε ζήσαμε, αλλά μαθαίνουμε γι' αυτή μέσα από τα λόγια του (Ιγγλέζου, 2014).

Η πιο γνωστή ταξινόμηση που έχει γίνει είναι από τον Νικόλαο Πολίτη (1981) και αυτή είναι:

- 1) τα ιστορικά τραγούδια,
- 2) τα κλέφτικα,
- 3) τα ακριτικά,
- 4) τις παραλογές,
- 5) τα ερωτικά,

- 6) τα νυφιάτικα,
- 7) τα νανουρίσματα και ταχαρίσματα,
- 8) τα κάλαντα,
- 9) της ξενιτιάς,
- 10) τα μοιρολόγια,
- 11) τα τραγούδια του κάτω κόσμου και του χάρου,
- 12) τα γνωμικά,
- 13) τα εργατικά – βλάχικα (ποιμενικά) και
- 14) τα περιγελαστικά (σατιρικά)

Ο ρυθμός είναι ο συνδεκτικό κρίκος ανάμεσα στη μουσική, τον λόγο και τον χορό όπως προαναφέραμε. Μάλιστα στη θεωρία της παραδοσιακής μας μουσικής, οι διαιρέσεις των χρόνων ονομάστηκαν ρυθμικοί πόδες και ανάλογα με το ρυθμό χωρίζονται σε δίσημους, τρίσημους, τετράσημους, και ούτω καθ'εξής, ρυθμικούς πόδες από τα βήματα του χορού. Οι παλαιότεροι μουσικοί θεωρούσαν κανονικούς ρυθμούς από τον τετράσημο και πάνω, αφού στον δίσημο χρησιμοποιείται μόνο το ένα πόδι χωρίς το άλλο. Στο τετράσημο χρησιμοποιούνται και τα δύο πόδια οπότε είναι ολοκληρωμένη η κίνηση. Το ίδιο ισχύει και για τον τρίσημο ρυθμικό πόδα (Μάρκου, 2010).

Η λέξη «χορός» όμως έχει αλλάξει την έννοιά του από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Το περιεχόμενο της λέξης «χορός» αποτελούσε την ενότητα της «μουσικής», δηλαδή τραγούδι – χορική ποίηση και τον «κύκλιο χορό». Κατά τους πρώτους χρόνους του χριστιανισμού διασπάστηκε η σημασία του σε «χορός» ως σωματική ρυθμική κίνηση και σε «χορωδία» ως ομαδικό τραγούδι (Georgiades, 1958).

Σύμφωνα με τον Goodkin (2002), όλοι οι άνθρωποι από τις απαρχές του κόσμου χόρευαν για να γιορτάσουν κάποια επιτυχία, στο κυνήγι, στη συγκομιδή, όταν προετοιμάζονταν για πόλεμο ή για να θρηνήσουν την ήττα. Χόρευαν στη γέννα, στους γάμους, στις κηδείες. Ο χορός είχε το ρόλο της ένωσης της κοινότητας, δίδασκε τα μικρά παιδιά στάσεις και αξίες της εθνικής ταυτότητας και εξασφάλιζε την κοινωνική τους ανάμειξη.

Οι γυναίκες ήταν αυτές που τραγουδούσαν τραγούδια του κύκλου της ζωής μαζί με τα μοιρολόγια και θεωρείται ότι αυτές πέρασαν τα τραγούδια αυτά από γενιά σε γενιά αναλλοίωτα (Baud – Bony, 1984). Η ενασχόληση με το δημοτικό τραγούδι, αλλά και με τους παραδοσιακούς χορούς δεν αποτελούν απλά την επιστροφή στις

«ρίζες» μας, αλλά τοποθετούνται σε ένα νέο πλαίσιο με βάση τις ανάγκες και τα χαρακτηριστικά της σύγχρονης κοινωνίας μας (Ιγγλέζου, 2014).

1.3. Τα παιδικά δημοτικά τραγούδια

Σε αυτό το σημείο είναι πολύ σημαντικό να αναφέρουμε λίγα λόγια συγκεκριμένα για τα παιδικά δημοτικά τραγούδια, αφού με αυτά θα ασχοληθούμε κυρίως και στην εργασία μας.

Ο άνθρωπος ήρθε σε επαφή πρώτα με τους ήχους της φύσης, αλλά και από την ίδια του τη φωνή. Τα πρώτα μουσικά όργανα που δημιούργησε και μέσα από αυτά εκφράστηκε ήταν τα χέρια και το σώμα του (Μυλωνά, 2020). Από τη γέννησή τους τα παιδιά έρχονταν και έρχονται σε επαφή με τη μουσική. Οι γονείς νανουρίζουν τα παιδιά τους για να κοιμηθούν, τραγουδούν ταχταρίσματα για να τα παίξουν και τραγούδια για τα ζώα, τα γράμματα και τους αριθμούς για να τους μεταφέρουν γνώση. Από μικρή ηλικία παρατηρείται ότι και τα παιδιά μόνα τους αρχίζουν να μουρμουρίζουν μελωδίες, ώστε να μιμηθούν αυτό που ακούνε ή και να δημιουργήσουν δικές τους αυτοσχέδιες μελωδίες. Μέσα σε αυτό εμπεριέχεται η ρυθμική και μελωδική απαγγελία, το οποίο αποτελεί το πρωταρχικό είδος παιδικού τραγουδιού (Moorhead & Pond, 1978).

Σύμφωνα με τον Κυριακίδη (1990), υπάρχουν τα παιδικά τραγούδια που τραγουδιούνται από τους μεγάλους, όπως τα νανουρίσματα, τα ταχταρίσματα, τα διδακτικά (κλιμακωτά, αλφαβητάρια, ψυχοφελή αριθμητικά). Υπάρχουν όμως και αυτά που τραγουδιούνται ή απαγγέρονται ρυθμικά από τα ίδια τα παιδιά, όπως απλά τραγούδια που λέγονται κατά τη διάρκεια του παιχνιδιού, σκωπτικά, του αγερμού (κάλαντα, χελιδονίσματα, επωδές κ.ά.), λαϊκές παιδικές προσευχές.

Οι βασικές κατηγορίες των ελληνικών παραδοσιακών παιδικών τραγουδιών που έχουμε εντοπίσει σύμφωνα με την Διονυσίου (2018) είναι:

α) Νανουρίσματα

Το σιγανό τραγούδι της «μάνας» προς το παιδί για να το ηρεμήσει, ή να το οδηγήσει στον ύπνο. συχνά αυτοσχεδιαστικό, συναντάται σε παγκόσμια κλίμακα, μια που εκτός από συναισθηματική καλλιέργεια και ανακούφιση στο βρέφος, μεταφέρει κοινωνικά, πολιτισμικά και γλωσσικά χαρακτηριστικά και αποτελεί μία σπάνια επικοινωνία του γονιού με το παιδί.

β) Ταχταρίσματα – παινέματα ή κανακέματα

Τραγούδια που έχουν σκοπό να ενεργοποιήσουν το βρέφος, να προωθήσουν την επικοινωνία του ενήλικα με το βρέφος και να συμβάλλουν στην κινητική του ανάπτυξη (συντονισμό, αίσθηση ρυθμού, ενεργοποίηση του σώματος, κ.λπ.).

γ) Παιχνιδοτραγούδα

Προτεινόμενη ορολογία που δεν έχει εντοπιστεί έως τώρα σε κάποια λαογραφική συλλογή. Αφορά τραγούδια που συνοδεύονται από παιχνίδια. Αναφέρονται μαζί με τα Εθιμικά ως «Κυρίως παιδικά τραγούδια», ή «Παιδιαί». Τα παιχνιδοτραγούδα στη βιβλιογραφία αντιμετωπίστηκαν ελλειπτικά: είτε παραμελήθηκε η παιγνιώδης τους διάσταση και καταγράφονται ως παιδικά τραγούδια, είτε παραμελήθηκε η μουσική τους διάσταση και καταγράφονται ως παιχνίδια. Εμείς υποστηρίζουμε τη διττή εκφραστική τους διάσταση, καθώς στην παιδική ηλικία η κίνηση –ως ελεύθερο ή συντονισμένο παιχνίδι– είναι προϋπόθεση της μάθησης. Στα ελληνικά λαϊκά παιχνιδοτραγούδα εντοπίζουμε:

- Παιχνίδια λόγου – λογοπαίγνια παροιμίες, γνωμικά, έναρξη αφήγησης παραμυθιών, δίστιχα, κ.λπ.
- Λαχίσματα παιχνιδοτραγούδα που χρησιμεύουν να ονοματίσουν ποιος από την ομάδα θα αρχίσει το κυρίως παιχνίδι πρώτος ή θα παίζει το ρόλο της «μάνας».
- Παιχνίδια με εμπλοκή μελών του σώματος. Χρήση δακτύλων (χεριών, ποδιών), μελών του σώματος, κ.λπ. με στόχο την ανάπτυξη της λεπτής και αδρής κινητικότητας και γενικά τη σωματική ανάπτυξη.
- Παιχνίδια με αντικείμενα. Παιχνίδια με χρήση αντικειμένων (μήλα, φρούτα, πέτρες, ξυλάκια, κότσια, κ.λπ.) που στοχεύουν στην κινητική ανάπτυξη.
- Ομαδικά στο χώρο μιμητικά-ελεύθερα. Παιχνιδοτραγούδα τα οποία συνοδεύονται από μιμητική/περιγραφική κίνηση.
- Ομαδικά σε κύκλο. Παιχνιδοτραγούδα σε κυκλική διάταξη, με στόχο την κοινωνική ανάπτυξη του παιδιού.
- Ομαδικά σε διάλογο. Σε δύο ομάδες που στέκουν αντικριστά και κάνουν χρήση διαλόγων με σκωπτική, πειρακτική διάθεση.

δ) Κάλαντα – Αγερμοί

Πρόκειται για αρχαιοελληνικό και ρωμαϊκό έθιμο (calendae: νεομηνία, αγείρω: συγκεντρώνω χρήματα, κάνω έρανο). Στην αρχαία Ελλάδα υπήρχαν κάλαντα για κάθε μήνα. τα σύγχρονα κάλαντα συνδέονται με το Δωδεκαήμερο (Χριστουγέννων, Πρωτοχρονιάς, Θεοφανείων), αλλά εδώ εντάσσονται και τα κάλαντα του Μάρτη, του Λαζάρου, της Λαμπρής. Τα κάλαντα λέγονταν από

ανθρώπους κάθε ηλικίας, αλλά σταδιακά επικράτησε να τραγουδιούνται κυρίως από παιδιά.

ε) Εθμικά – μαγικο-λατρευτικά

Τα τραγούδια των παιδιών που σχετίζονται με κάποιο έθιμο. Τραγουδιόταν τόσο από ενήλικες όσο και από παιδιά, αλλά σταδιακά τα περισσότερα πέρασαν στα χείλη των παιδιών. Στην κατηγορία αυτή συναντούμε:

- Της κούνιας ή αιώρας. Έθιμο με συμβολικό νόημα τη γνωριμία νέων διαφορετικού φύλου. Πραγματοποιούνταν την περίοδο της άνοιξης, κυρίως τη Δεύτερη μέρα της Λαμπρής, τη «νια εβδομάδα», όταν παρέες εφήβων και νέων «έστηναν τις κούνιες» με συνοδεία γλεντιού σε διάφορες συνοικίες ή εκδρομές, για να ανεβούν οι ελεύθερες κοπέλες και να τραγουδήσουν.

- Επίκληση βροχής. Σε πολλές περιοχές σε περιόδους ανομβρίας τα κορίτσια οργάνωναν το έθιμο της περπερούνας. Ένα κορίτσι ντυνόταν «περπερούνα» τυλίγοντας πράσινα κλαδιά γύρω από το κορμί της, ενώ η υπόλοιπη συντροφιά το οδηγούσε από σπίτι σε σπίτι, όπου οι νοικοκυρές της έριχναν λίγο νερό, για να «πιάσει βροχή».

- Τραγούδια της εργασίας. Συχνά τα παιδιά στα τραγούδια τους μιμούνται επαγγέλματα των ενηλίκων, κάτι που σταδιακά τους εισήγαγε στον κόσμο της δουλειάς.

- Μοιρολόγια. Τα μοιρολόγια σε κάποια μέρη περνούν στα χείλη των παιδιών συνδεδεμένα με παιχνίδια.

- Πασχαλινά – αναστάσιμα. Τραγούδια της Λαμπρής που τραγουδιούνται και από παιδιά.

στ) Διδακτικά τραγούδια. Τραγούδια που καλλιεργούν τη μνήμη (μνημονικά) και περιλαμβάνουν:

- Κλιμακωτά, με στίχο που προσθέτει κάθε φορά έναν άλλο χαρακτήρα ή δράση.

- Αριθμητικά, με στίχο που περιλαμβάνει αρίθμηση.

- Αλφαβητάρια, με στίχο που αναδεικνύει τα γράμματα της αλφαβήτου.

ζ) Σατιρικά – σκωπτικά τραγούδια.

Τραγούδια που συνήθως συνοδεύονται από κίνηση και προέρχονται από αποκριάτικα ή σατιρικά τραγούδια των ενηλίκων.

Στην παρούσα εργασία θα χρησιμοποιηθούν κυρίως τα σκωπτικά, του αγερμού και τα κλιμακωτα τραγούδια.

1.4.Δραματική τέχνη στην εκπαίδευση

Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση αποτελεί μια εναλλακτική και δημιουργική προσέγγιση στη μάθηση. Είναι σημαντική γιατί συμμετέχουν όλα τα παιδιά με ενεργητικό τρόπο, με αποτέλεσμα το ενδιαφέρον να παραμένει αμείωτο (Άλκηστις, 2000). Η McCaslin (1990) σημειώνει πως στη δραματική τέχνη, πρέπει να δίνουμε έμφαση στη διαδικασία και όχι στο αποτέλεσμα. Με αυτόν τον τρόπο μπορούμε να πετύχουμε την πλήρη εμπλοκή όλων όσων συμμετέχουν, δηλ. σωματικά, νοητικά, γλωσσικά, συναισθηματικά και κοινωνικά (Φραγκή, 2011). Ο Bolton (1979) τόνισε πως η δραματική τέχνη έχει βιωματικό χαρακτήρα. Οτιδήποτε λοιπόν, μαθαίνεται με αυτόν τον τρόπο, κατανοείται απόλυτα.

Όταν τα παιδιά υποδύονται έχουν την ευκαιρία να αναπτύξουν τη φαντασία τους και να εκφραστούν. Με αυτόν τον τρόπο αναπτύσσουν τις κοινωνικές, συναισθηματικές, σωματικές και διανοητικές δεξιότητες. Μπορούν έτσι να ανακαλύψουν διάφορους τρόπους να κινούν το σώμα τους, πώς να αλληλεπιδράσουν με τους ομηλικούς τους και να διαχωρίσουν τον πραγματικό με τον φανταστικό κόσμο. Μέσα από το δράμα τα παιδιά εκφράζουν τα συναισθήματά τους, αλλά και δίνουν τις δικές τους ερμηνείες για τον κόσμο γύρω τους (Schonmann, 1999). Και όλα αυτά, όπως σημειώνει ο Somers (1995) με απόλυτη εναρμόνιση με τις ανάγκες, τις δυνατότητες και τους προσωπικούς ρυθμούς του κάθε παιδιού (Τσιάρας, 2005).

Είναι λοιπόν σημαντικό να ξεκινήσουμε με δραστηριότητες που αφυπνίζουν τις αισθήσεις, τη συγκέντρωση,την παρατήρηση και την ελεύθερη κινησιολογία στο χώρο, όπου τα παιδιά μπαίνουν σε φανταστικό σύμπαν (Neelands, 1984). Αφού έχουμε δώσει βάση στο άτομο, περνάμε σε ομαδοσυνεργατικές δράσεις και ασκήσεις έκθεσης, οι οποίες ενισχύουν την εμπιστοσύνη της ομάδας. Με αυτόν τον τρόπο τα μέλη της ομάδας γνωρίζονται και λειτουργούν σαν σύνολο, σαν ένα. Με αυτόν τον τρόπο μας προσφέρεται η δυνατότητα για δημιουργία και εξερεύνηση μέσα από θεατρικές επιλογές όπως η μίμηση, ο αυτοσχεδιασμός, η υπεράσπιση ρόλων, η δημιουργική γραφή. Τα μέλη που συμμετέχουν καλούνται να βιώσουν πρωτόγνωρες εμπειρίες μέσα από ένα παράλληλο φανταστικό σύμπαν (Byron, 1986).

Ο Τσιάρας (2005) τονίζει πως η δραματική τέχνη είναι ξεχωριστή σε σχέση με τις άλλες θεατρικές μορφές, αφού επιτρέπει στη φαντασία να γίνει πράξη, τα παιδιά να μοιραστούν τις σκέψεις τους, τα συναισθήματά τους, τις κοινές τους εμπειρίες, να επικοινωνήσουν μεταξύ τους, με αποτέλεσμα να διαμορφωθούν ολοκληρωμένες και

ισορροπημένες προσωπικότητες. Μέσα στο πλαίσιο του σχολείου και της εκπαίδευσης, η δραματική τέχνη θεωρείται ένα πολύ σημαντικό μέσο για να φτάσουμε στη μάθηση (Σέξτου, 2005).

Και οι Mallory Elver και Michael Wilkerson (2014) ανέφεραν: «είναι σημαντικό να κατανοήσουμε γιατί τα σχολεία πρέπει να εφαρμόσουν την εκπαίδευση τέχνης κατά πρώτο λόγο. Ποιες είναι οι σχέσεις μεταξύ της έκθεσης των παιδιών στις τέχνες του 14 θεάματος και της πνευματικής και κοινωνικής τους ανάπτυξης; Σύμφωνα με πολυάριθμες μελέτες, οι τέχνες του θεάματος δημιουργούν με πολλούς τρόπους ισχυρό θετικό αντίκτυπο στα παιδιά.» (Elver & Wilkerson, 2014: 12).

1.5. Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση ως μέσο για τη γνωριμία και σύνδεση με τη μουσική παράδοση στην προσχολική ηλικία

Παραπάνω αναφέραμε τα οφέλη της μουσικής, του χορού και της δραματικής τέχνης. Παρατηρούμε όμως ότι όλα αυτά είναι άρρηκτα συνδεδεμένα μεταξύ τους. Σε αυτό το σημείο θα αναλύσουμε πως αυτή η σύνδεση αναδεικνύεται μέσα από την παράδοση και πως μπορούμε να την μεταφέρουμε στα παιδιά μέσα από βιωματικές, δημιουργικές και ευχάριστες δραστηριότητες.

1.5.1. Το δράμα στην παράδοση

Από την αρχαιότητα οι λαοί στις τελετουργίες, στα ήθη και τα έθιμά τους συνδύαζαν τον ήχο με την κίνηση, με σκοπό να λατρέψουν θεούς, να αποτρέψουν το κακό, να μιμηθούν πολεμικές πράξεις, να εκφράσουν έρωτα, χαρά ή λύπη. Ο χορός έπαιξε σημαντικό ρόλο στη ζωή των λαών. Ο διθύραμβος, κατά τον αρχαίο ελληνικό πολιτισμό, ήταν χορός προς τιμήν του θεού Διόνυσου, ο οποίος ήταν και ο προάγγελος της τραγωδίας (Ματέυ, 1978), ενώ κατά τον 19^ο αιώνα, οι προσπάθειες αναβίωσης της αρχαίας τραγωδίας οδήγησαν στη γέννηση της Όπερας (Schuré, 1916).

Ένα πολύ σημαντικό παράδειγμα παραδοσιακών χορών που συνυπάρχουν με το θέατρο είναι οι χοροί των Αποκρεών. Τις απόκριες οι άνθρωποι ντύνονται με δέρματα ζώων, με κουδούνια και βάζουν το πρόσωπό τους με κατακάθι από κρασί. Είχαν πολλά ονόματα ανάλογα με την περιοχή, όπως, κουδουνάτους, γιανίτσαρους, κουκούγερους, μούσκουρους, κουμουζέλες, καρνάβαλους κ.ά. Ένα άλλο έθιμο είναι οι Γενίτσαροι και οι Μπούλες, όπου εκεί φοράνε μάσκες. Οι άνθρωποι μασκαρεμένοι

πραγματοποιούν δρώμενα, τα οποία κυρίως έχουν να κάνουν με τον κύκλο της ζωής, τη γέννηση και τον θάνατο και κοινό σε όλα μέρη της Ελλάδας, είναι ότι τελειώνουν με την ανάσταση του πρωταγωνιστή. Στη συνέχεια ακολουθεί χορός και ξεφάντωμα. Τα έθιμα των Αποκρεών επίσης έχουν τις ρίζες τους στην αρχαιότητα και τις τελετουργίες που πραγματοποιούσαν οι Αρχαίοι Έλληνες προς τιμή του Διονύσου (Τότσικας, 2019).

Δεν είναι όμως μόνο οι χοροί των Αποκρεών συνδεδεμένοι με το δράμα και το θέατρο. Υπάρχουν επίσης χοροί που μιλάνε για κάποιο γεγονός που έχει επηρεάσει την κοινωνία. Ένα παράδειγμα είναι «Ο χορός των σφουγγαράδων» ή «Ο χορός του μηχανικού». Στην Κάλυμνο, πολλοί ναυτικοί υπέφεραν από ημιπαράλυση, αφού τότε δεν γνώριζαν τους κανόνες της κατάδυσης. Ο πρώτος του χορού τρεμουλιάζει με ένα μπαστούνι στο χέρι και πέφτει κάτω. Στη συνέχεια όμως σηκώνεται και χορεύει έχοντας υπερνικήσει την ασθένεια (Γκρόγκου, 2016). Στην ίδια κατηγορία είναι και το έθιμο της «Περπερούνας», στην επίκληση δηλαδή για βροχή. Αυτό το έθιμο πραγματοποιείται από παιδιά και πραγματοποιείται σε περιόδους ξηρασίας, συνήθως τον Απρίλιο ή τον Μάιο. Ντύνουν ένα αγόρι ή ένα κορίτσι με πολλά κλωνάρια και τα υπόλοιπα παιδιά το οδηγούν στις αυλές του χωριού. Σε κάθε αυλή σταματούν και λένε το ίδιο τραγούδι, ενώ η Περπερούνα χορεύει ρυθμικά. Τότε η νοικοκυρά του σπιτιού βγαίνει με μια κανάτα νερό και καταβρέχει την Περπερούνα (Κόκκινου, 2007).

1.5.2. Η παράδοση στην προσχολική ηλικία...

Χοροί λοιπόν, όπως, «Πώς το τρίβουν το πιπέρι», «Τα Κουκιά», αλλά και άλλα τραγούδια σατιρικά που κυρίως έχουν σαν θεματολογία τους τα ζώα, ήταν τραγούδια που χόρευαν και τραγουδούσαν τα παιδιά (Κόκκινου, 2007). Ένας ακόμα χορός που χορεύεται μέχρι και σήμερα από μικρούς και μεγάλους είναι το Γαϊτανάκι, όπου οι κορδέλες συμβολίζουν επίσης, τον κύκλο της ζωής (Τότσικας, 2019). Εκτός όμως από αυτά, έχουμε και τα διδακτικά κλιμακωτά παιδικά τραγούδια, μέσα από τα οποία τα παιδιά μαθαίνουν την αλφαβήτα, τους αριθμούς ή ακόμα και την τροφική αλυσίδα. Ένα από τα πιο γνωστά κλιμακωτά παιδικά τραγούδια είναι το «Ντήλι ντήλι το καντήλι» (Κόκκινου, 2007).

Μέσα από όλα αυτά παρατηρούμε ότι το δράμα, η μουσική και ο χορός συνυπάρχουν και το ένα συμπληρώνει το άλλο. Στόχος της παρούσας εργασίας είναι τα παιδιά της προσχολικής ηλικίας να έρθουν σε επαφή με αυτόν τον πολιτισμό, να

γνωρίσουν κάποια από αυτά τα ήθη και τα έθιμα, να έρθουν σε επαφή με τα παραδοσιακά μουσικά όργανα και να βιώσουν αυτήν την ένωση ψυχής, σώματος και νου. Ακριβώς επειδή πολλά από αυτά τα παιδικά τραγούδια έχουν κάποια ιστορία, είναι και πολύ εύκολο να τα δραματοποιήσουμε και να παιξουμε με αυτά. Τέτοια τραγούδια είναι για παράδειγμα: «Παντρεύουνε τον κάβουρα», «Ντήλι ντήλι το καντήλι», «Μιαν ημέρα ένας γάτος», «Ένα νερό κυρά – Βαγγελιώ» και πολλά άλλα.

Σύμφωνα με την Κόκκινου (2007), τα δημοτικά παιδικά τραγούδια μπορούν να προσφέρουν πολλά σε εκπαιδευτικούς και γονείς, καθώς παιδαγωγούν χωρίς όμως διδακτισμό. Την ίδια στιγμή «μεταφέρουν αξίες, ιστορία και παράδοση αιώνων με τρόπο ευχάριστο, παιγνιώδη» (Κόκκινου, 2007: 223).

2. ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΣ ΚΑΙ ΥΛΟΠΟΙΗΣΗ ΤΗΣ ΕΡΕΥΝΑΣ

Οι παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν, αποτελούνται από δώδεκα θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα, διάρκειας 90 λεπτών. Τα προγράμματα σχεδιάστηκαν από την ίδια την ερευνήτρια, όπου αξιοποιούνται τεχνικές της δραματικής τέχνης σε συνδυασμό με παραδοσιακά τραγούδια και παραδοσιακούς χορούς. Σε κάθε παρέμβαση η ερευνήτρια μαζί με τα παιδιά επεξεργάστηκε δημοτικά τραγούδια και παραδοσιακούς χορούς μέσα από δραματοποιήσεις, θεατρικά παιχνίδια, παγωμένες εικόνες, παιχνίδια ρόλων, κουκλοθέατρο, κ.ά.

Η ερευνήτρια εργάζεται στο 2^ο Νηπιαγωγείο Γαργαλιάνων. Δεν είναι η δασκάλα της τάξης, αφού ανέλαβε το ολόημερο. Αυτό σημαίνει ότι έπρεπε να χτίσει την εμπιστοσύνη με την ομάδα, η οποία έγινε η πειραματική ομάδα. Το γεγονός βέβαια ότι τα παιδιά την γνωρίζουν, προκαλεί αίσθημα ασφάλειας και ένιωσαν άνετα κατά την ερευνητική διαδικασία.

2.1.Μεταβλητές

Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση είναι η ανεξάρτητη μεταβλητή, ενώ η γνωριμία και σύνδεση με την μουσική παράδοση στην προσχολική ηλικία είναι η εξαρτημένη. Υπάρχουν όμως και αρκετές παρεμβαλλόμενες μεταβλητές. Το γεγονός ότι το σχολείο στο οποίο εργάζεται η ερευνήτρια είναι ένα δημόσιο σχολείο στους Γαργαλιάνους, σημαίνει ότι τα παιδιά βρίσκονται σε μία κωμόπολη που κρατάνε τις παραδόσεις σε μεγάλο βαθμό. Αυτό, ενέχει τον κίνδυνο, τα παιδιά να έχουν ήδη μια πολύ καλή σχέση με την παράδοση, οπότε στατιστικά δεν θα δούμε κάποια διαφορά. Επίσης, το πλαίσιο της οικογένειας, οι σχέσεις μεταξύ τους, το μορφωτικό επίπεδο και η κοινωνικοοικονομική κατάσταση των γονέων, μπορούν να αποτελέσουν παρεμβαλλόμενες μεταβλητές. Τέλος, το γεγονός ότι στην ομάδα ελέγχου, θα υπάρξει διαφορετική εκπαιδευτικός, αποτελεί παρεμβαλλόμενη μετάβλητη, ανάλογα με το χαρακτήρα, τη διάθεση και τη σχέση της με τη μουσική μας παράδοση. Για το λόγο αυτό, θα υπάρξουν συναντήσεις με την εκπαιδευτικό που θα αναλάβει την ομάδα ελέγχου, ώστε να της γίνουν ξεκάθαροι ο σκοπός και η διαδικασία της έρευνας.

2.2.Ερευνητικός πληθυσμός

Το ερευνητικό δείγμα επιλέχθηκε σύμφωνα με την ευκολία της ερευνήτριας. Στο νηπιαγωγείο που εργάζεται έχει 3 τάξεις νηπιαγωγείου. Η μία τάξη από αυτές θα

είναι η πειραματική ομάδα. Η ομάδα αυτή αποτελείται από 19 παιδιά. Τα 7 είναι κορίτσια, ενώ τα 12 αγόρια. Τα 10 είναι νήπια (3 κορίτσια και 7 αγόρια) και τα 9 είναι προνήπια (4 κορίτσια και 5 προνήπια). Η ομάδα ελέγχου βρίσκεται σε άλλη τάξη του νηπιαγωγείου, η οποία αποτελείται από 19 παιδιά επίσης. Αποτελείται από 6 κορίτσια και 13 αγόρια, τα 11 από αυτά είναι νήπια (4 κορίτσια και 7 αγόρια), ενώ τα 8 είναι προνήπια (2 κορίτσια και 6 αγόρια). Άρα έχουμε βολικό/διαθέσιμο δείγμα, τα αποτελέσματα του οποίου δεν μπορούν να γενικευτούν, αλλά μας παρέχουν μια περιγραφή όσων συμβαίνουν στην συγκεκριμένη περίπτωση (Mertler, 2012).

2.3. Δεοντολογία της έρευνας

Σε αυτό το σημείο θα πρέπει να τονίσουμε τα δεοντολογικά ζητήματα που προκύπτουν από την ερευνητική διαδικασία. Είναι πολύ σημαντικό να ενημερωθούν οι γονείς πριν τα παιδιά τους συμμετέχουν στη συγκεκριμένη έρευνα. Γι' αυτό το λόγο ενημερώνονται για τη διαδικασία και οι γονείς υπογράφουν την συγκατάθεσή τους, ενώ αναφέρεται και το δικαίωμά τους να αρνηθούν ή να αλλάξουν γνώμη ανά πάσα στιγμή. Η διαδικασία αυτή ενέχει την πιθανότητα άρνησης, καθώς βασίζεται στην ελευθερία του ανθρώπου (Cohen, & Manion, 2000).

2.4. Περιορισμοί της έρευνας

Η συγκεκριμένη μελέτη έχει ορισμένες αδυναμίες τις οποίες και πρέπει να αναφέρουμε. Αρχικά ο χρόνος της έρευνας είναι μικρός, αφού διαρκεί μόνο τρεις μήνες. Λόγω αλλαγής σχολικού περιβάλλοντος της ερευνήτριας στη μέση της σχολικής χρονιάς, η έρευνα διήρκεσε δύο μήνες. Επίσης το δείγμα δεν είναι τυχαίο. Επιλέχθηκε η δειγματοληψία σκοπιμότητας και το δείγμα προέρχεται από την ίδια σχολική μονάδα, ενώ και ο αριθμός του δείγματος είναι μικρός, αφού η πειραματική ομάδα, καθώς και η ομάδα ελέγχου αποτελείται από 19 νήπια και προνήπια. Για τον λόγο αυτό, τα αποτελέσματα της συγκεκριμένης μελέτης δεν μπορούν να γενικευθούν (Κατερέλος, 2002), η ανάλυσή τους, όμως, «μπορεί να οδηγήσει στην επεξεργασία ενός επεξηγηματικού σχήματος βεληνεκούς και σε μία θεωρητικοποίηση a posteriori του μελετώμενου φαινομένου» (Κατερέλος, 2002: 41).

2.5.Στρατηγικές δράσεις: Μέθοδοι συλλογής και ανάλυσης δεδομένων

Η έρευνα αυτή αποτελεί μια έρευνα δράσης, δηλαδή η ερευνήτρια επιλέγει μια ομάδα ως πειραματική ομάδα και μια άλλη ομάδα του ίδιου σχολείου, αποτελεί την ομάδα ελέγχου.

Η παρούσα έρευνα χαρακτηρίζεται ως μικτή. Χρησιμοποιούνται δηλαδή ποσοτικές και ποιοτικές μέθοδοι. Η έρευνα δράσης θεωρητικά ανήκει στις ποιοτικές έρευνες, πολύ συχνά όμως πλέον χρησιμοποιούνται δεδομένα τόσο ποιοτικά όσο και ποσοτικά (Creswell, 2003). Η εκπαιδευτική έρευνα τα τελευταία χρόνια υιοθέτησε μεθόδους της ποσοτικής έρευνας με στόχο «να μεγιστοποιήσει την αντικειμενικότητα, την επανάληψη και τη γενίκευση των ευρημάτων» (Harwell, 2011: 14). Έτσι υιοθετείται το οιονεί πειραματικό σχέδιο, το οποίο όμως δε βασίζεται σε τυχαίο δείγμα, αφού η τυχαία επιλογή σχολείων και τάξεων είναι αδύνατη (Cohen, & Manion, 2000).

Τα μέσα με τα οποία συλλέξαμε τα δεδομένα είναι συνδυασμός από ποσοτικά και ποιοτικά μέσα (τριγωνοποίηση), δηλαδή ο συνδυασμός διαφορετικών πληροφοριών για την έρευνα (Κατσαρού, & Τσαφός, 2003). Συγκεκριμένα αξιοποιήθηκαν η κριτική φίλη, η οποία είναι η νηπιαγωγός της τάξης και κράτησε σημειώσεις καθ' όλη τη διάρκεια των παρεμβάσεων, η συμμετοχική παρατήρηση, όπου η ερευνήτρια συμμετείχε στις παρεμβασεις, αλλά παράλληλα κατέγραφε και τις παρατηρήσεις της (Cohen, & Manion, 2000) και τέλος, με τη χρήση ερωτηματολογίου, το οποίο δόθηκε στα παιδιά της προσχολικής ηλικίας των δύο ομάδων, πειραματικής και ελέγχου. Επειδή σε αυτή την ηλικία τα παιδιά δεν μπορούν να διαβάσουν, το ερωτηματολόγιο διαβάστηκε στο κάθε παιδί ξεχωριστά και η νηπιαγωγός σημείωνε την απάντηση που το εκφράζει καλύτερα.

Όσον αφορά τις ποιοτικές μεθόδους, δηλαδή τις καταγραφές της κριτικής φίλης και τη συμμετοχική παρατήρηση, η ερευνήτρια είχε πάντα στο νου της να είναι όσο πιο αντικειμενική γίνεται στις καταγραφές της, να καταγράφει δηλαδή όσα παρατηρεί, χωρίς υποκειμενική κρίση. Το ίδιο ζητήθηκε και από την κριτική φίλη, στην οποία δόθηκαν κατευθυντήριες γραμμές, ώστε να γνωρίζει που να εστιάσει την προσοχή της. Αυτές ήταν: η συμμετοχή και ο ενθουσιασμός των παιδιών κατά τη διάρκεια των δραστηριοτήτων, εάν θα άλλαζε κάτι στη μέθοδο της διδασκαλίας, την αλληλεπίδραση των παιδιών κατά τη διάρκεια των χορών, αλλά και τη συνεργασία μεταξύ τους. Οι παρατηρητές εμπλέκονται στο πεδίο της έρευνας, γεγονός το οποίο

τους επιτρέπει να ακούν, να βλέπουν και να έχουν εμπειρία από την πραγματικότητα των συμμετεχόντων (Altrichter, Posch & Somekh, 2001).

Το ερωτηματολόγιο που δόθηκε είναι ειδικά διαμορφωμένο για μικρές ηλικίες, για όλες τις τάξεις του δημοτικού, αλλά και του νηπιαγωγείου με τη βοήθεια της εκπαιδευτικού. Έγινε με βάση το ερωτηματολόγιο εσωτερικής παρακίνησης του Intrinsic Motivation Inventory (IMI) (McAuley, Duncan, & Tammen, 1989), όπως έχει διαμορφωθεί για την ενασχόληση με τον χορό, σε ομάδες ενηλίκων (Barkoukis, Zahariadis, Govlitsioti, & Tsorbatzoudis, 1998). Το ίδιο ερωτηματολόγιο μοιράστηκε πριν την έναρξη (pretest), αλλά και μετά το πέρας των εφαρμογών (posttest) στην πειραματική ομάδα και την ομάδα ελέγχου. Περιέχει 16 ερωτήσεις κλειστού τύπου και κατανέμεται σε πέντε ομάδες, οι οποίες διερευνούν τη στάση των μαθητών ως προς το γνωστικό αντικείμενο γενικά των ελληνικών παραδοσιακών χορών (ερωτήσεις 1-4), το μάθημα των παραδοσιακών χορών στο σχολείο (ερωτήσεις 5-7), τη μέθοδο διδασκαλίας (ερωτήσεις 8-9), τις ατομικές τους χορευτικές δεξιότητες (ερωτήσεις 10-12), τη σχέση που αναπτύσσουν με τους άλλους κατά τη χορευτική διαδικασία (ερωτήσεις 13-16) (Λυκεσάς, 2002). Η αξιολόγηση πραγματοποιήθηκε με βάση την 5-βάθμια κλίμακα, η οποία κυμαίνεται από το 1 = καθόλου, μέχρι το 5 = Πάρα πολύ, όπως συμβαίνει στις κλίμακες τύπου Likert (Javeau, 1996).

2.5.1. Προέρευνα

Πριν ξεκινήσουμε την έρευνά μας, πραγματοποιήθηκε 1 παρέμβαση στα πλαίσια της προέρευνας, η οποία διήρκεσε 90 λεπτά. Σε αυτή παρατηρήσαμε κατά πόσο τα παιδιά έχουν παραδοσιακά μουσικά ακούσματα, κατά πόσο συμμετέχουν στις δραστηριότητες, αλλά και πως αλληλεπιδρούν μεταξύ τους. Στην προέρευνα ήταν σημαντικό να εξηγήσουμε στα παιδιά την έννοια της παράδοσης, ώστε να μπορέσουν να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο. Λόγω του ότι έρευνα ξεκίνησε μέσα στα Χριστούγεννα, η ερευνήτρια επέλεξε να πει στα παιδιά ένα παραδοσιακό παραμύθι από την Κρήτη και στη συνέχεια να μάθει στα παιδιά ένα κρητικό κάλαντο. Το χορέψανε, το τραγουδήσανε, ήρθαν σε επαφή με το παραδοσιακό όργανο κρητικής λύρα και μεταμορφωθήκαμε σε λυράρηδες και λύρες. Μετά από την παρέμβαση αυτή τα παιδιά μπόρεσαν να έρθουν σε μια πρώτη επαφή με την έννοια της παράδοσης και να απαντήσουν στο ερωτηματολόγιο.

Παρατηρήθηκε και στις δύο ομάδες ότι η πλειοψηφία των παιδιών δεν έχει ακούσει παραδοσιακή μουσική, ενώ δυσκολεύτηκε και με την έννοια της παράδοσης.

Για παράδειγμα, όταν τα ρωτούσε η ερευνήτρια αν τους αρέσει η παραδοσιακή μουσική, της απαντούσαν ότι τους αρέσει πάρα πολύ. Στην ερώτηση όμως, ποιο είναι το αγαπημένο σου παραδοσιακό τραγούδι, η απάντηση ήταν κάποιο τραγούδι της εποχής. Αυτό δυσκόλεψε αρκετά την διαδικασία του ερωτηματολογίου.

2.5.2. Παρεμβάσεις

Οι παρεμβάσεις που πραγματοποιήθηκαν είχαν θεματικές οι οποίες επιλέχθηκαν από την ερευνήτρια σύμφωνα με το πρόγραμμα του νηπιαγωγείου. Έτσι η 1^η παρέμβαση μέχρι την 5^η, έχουν να κάνουν με την παράδοση. Η 1^η – 3^η παρέμβαση έχουν να κάνουν με τον μύθο των καλικαντζάρων, ενώ η 4^η και 5^η έχει να κάνει με την παράδοση μέσα από κεντήματα και το κλιμακωτό τραγούδι «Ντήλι ντήλι». Η 6^η μέχρι την 10^η παρέμβαση αφορούν τα ανθρώπινα δικαιώματα και κυρίως τα δικαιώματα των παιδιών. Το δικαίωμα στην οικογένεια, για σπίτι και τροφή, στη διασκέδαση και το παιχνίδι. Η 11^η και η 12^η παρέμβαση έχουν να κάνουν με την παράδοση των λύκων στα παραμύθια, αλλά και το παραδοσιακό παιχνιδιότραγουδο: «Λύκε, Λύκε είσαι εδώ;».

Πιο αναλυτικά κατά την 1^η παρέμβαση γνωρίσαμε τον μύθο των καλικαντζάρων. Φανταστήκαμε πώς μπορεί να είναι αυτά τα πλάσματα και προσπαθήσαμε να βρούμε περίεργα βαδίσματα. Στη συνέχεια το κάθε παιδί ζωγράφησε τον δικό του καλικάντζαρο και τον παρουσίασε στην υπόλοιπη ομάδα. πώς τον λένε και πώς περπατάει. Τέλος, χορέψαμε γύρω από δέντρο της γης. Όταν η μουσική σταματούσε κάναμε μια αστεία γκριμάτσα.

Κατά τη 2^η παρέμβαση εμφανίστηκε ο σκούφος του Μανδρακούκου, του αρχηγού των καλικαντζάρων. Όποιος τον φοράει μεταμορφώνεται στον Μανδρακούκο και πρέπει να κάνει μια κίνηση. Οι υπόλοιποι πρέπει να την επαναλάβουμε. Στη συνέχεια δημιουργήσαμε τις μάσκες μας, μεταμορφωθήκαμε σε καλικάντζαρους και δραματοποιήσαμε όλο τον μύθο.

Μάθαμε τα κάλαντα των Φώτων στην 3^η παρέμβαση και αποφασίσαμε να κάνουμε τη μεγαλύτερη σκανταλιά. Πήγαμε στις άλλες τάξεις να πούμε τα κάλαντα και μετά φορέσαμε τις μάσκες μας, μεταμορφωθήκαμε σε καλικάντζαρους και τα κάναμε όλα άνω – κάτω.

Στην 4^η παρέμβαση ήρθαμε σε επαφή με το κλιμακωτό παραδοσιακό τραγούδι «Ντήλι – ντήλι». Μια κούκλα – σκύλος ήρθε στην παρέα μας μαζί με μια βαλίτσα. Ο Ζαχαρίας ήρθε να μας γνωρίσει και να μας φέρει τραγούδια και παιχνίδια. Μέσα από

το βαλιτσάκι εμφανίζονται εικόνες από το τραγούδι. Βάλαμε τις εικόνες στη σειρά και μάθαμε το τραγούδι. Βρήκαμε όλοι μαζί κινήσεις για το κάθε ζώο και αντικείμενο στο τραγούδι και στη συνέχεια χωριστήκαμε σε μικρές ομάδες. Βάλαμε το τραγούδι. Η ομάδα που άκουγε το ζώο ή το αντικείμενο που έχουν επιλέξει σηκώνεται και κάνει την κίνησή του. Το ίδιο ακολούθησε αμέσως μετά, αυτή τη φορά όμως με μουσικά οργανάκια.

Η ενότητα της παράδοσης ολοκληρώνεται με την 5^η παρέμβαση, όπου ο Ζαχαρίας αυτή τη φορά μας φέρνει κεντητά μεγάλα και μικρά, αλλά και εικόνες από κεντήματα που μας λένε μια ιστορία. Στον υπολογιστή μας παρακολούθησαμε παραδοσιακούς χορούς από διάφορα μέρη της Ελλάδας και παρατηρήσαμε τις παραδοσιακές τους φορεσιές και τα κεντήματα που είχαν πάνω. Στη συνέχεια χωριστήκαμε σε τέσσερις ομάδες και η κάθε ομάδα πήρε από μια εικόνα κεντητού. Με την τεχνική της παγωμένης εικόνας, τα παιδιά συζήτησαν και δημιούργησαν μια μικρή ιστορία την οποία παρουσίασαν στις υπόλοιπες ομάδες.

Κατά την 6^η παρέμβαση η ερευνήτρια εμφανίζεται με ένα καλάθι όπου μέσα έχει μαντήλια σε τέσσερα χρώματα. Τα μαντήλια αυτά θα μεταμορφωθούν σε βιβλία, αεροπλάνα και ότι άλλο σκεφτούν τα παιδιά. Στο τέλος μεταμορφώνονται σε μωρά και εμείς πρέπει να τα φροντίσουμε. Ήρθαμε σε επαφή με το νανούρισμα και κοιμήσαμε τα μωρά μας. Στη συνέχεια παίξαμε ένα παιχνίδι, όπου τα παιδιά έπρεπε να φροντίσουν το μωρό τους σαν ομάδα. Όποια ομάδα το φρόντιζε πιο γρήγορα, ήταν και η νικήτρια. Στη συνέχεια συζητήσαμε για το πόσο σημαντικό είναι οι άνθρωποι να έχουν οικογένεια και κυρίως για τα παιδιά.

Εκτός από οικογένεια, τα παιδιά πρέπει να έχουν τροφή και σπίτι. Αυτό το δικαίωμα προσεγγίσαμε στην 7^η παρέμβαση, όπου μέσα από το τραγούδι «Ροβόλα η περδικούλα μου», προσπαθήσαμε να διαχωρίσουμε τι είναι η ανάγκη και τι η επιθυμία για τους ανθρώπους, αλλά και για τα ζώα. Βάλαμε τις καρτέκλες σε έναν κύκλο και ένα παιδί ήταν όρθιο στο κέντρο. Έλεγε μια ανάγκη ή επιθυμία του και όσοι συμφωνούσαν έπρεπε να σηκωθούν και να αλλάξουν καρτέκλα. Τώρα ένα άλλο παιδί έμενε όρθιο. Το παιχνίδι συνεχίστηκε μέχρι να πουν όλα τα παιδιά. Στη συνέχεια δημιουργήσαμε το δικό μας παραμύθι. Η ερευνήτρια έφερε σε ένα καλάθι εικόνες και διάφορα αντικείμενα από τη φύση ώστε να εμπνευστεί και η ομάδα. Μόλις τελειοποιήσαμε το παραμύθι μας το δραματοποιήσαμε και τέλος χορέψαμε το παραδοσιακό τραγούδι «Ροβόλα η περδικούλα μου» σε ρυθμό τσάμικου (6/8).

Παραμείναμε στη θεματική της πέρδικας κατά την 8^η παρέμβαση. Αυτή τη φορά οι πέρδικες θέλησαν να φτιάξουν τη φωλιά τους πάνω σε μια τριανταφυλλιά, αλλά τα τριαντάφυλλα δεν ήταν πολύ χαρούμενα για αυτο. Δραματοποιήσαμε την ιστορία και στη συνέχεια η ερευνήτρια τους τραγούδησε το παραδοσιακό τραγούδι «Απάνω στην τριανταφυλλιά». Χωριστήκαμε στη συνέχεια σε δύο ομάδες και μεταμορφωθήκαμε σε τριαντάφυλλα η μία ομάδα και σε πέρδικες η άλλη. Δραματοποιήσαμε την ιστορία δύο φορές ώστε τα παιδιά να βιώσουν και τους δύο ρόλους. Τέλος, παρακολουθήσαμε στον υπολογιστή μας πώς χορεύεται αυτός ο χορός και προσπαθήσαμε να το κάνουμε κι εμείς.

Οι επόμενες δύο παρεμβάσεις αφορούν το δικαίωμα του ανθρώπου στη διασκέδαση, δηλαδή στο χορό, στο τραγούδι και στο παιχνίδι. Έτσι, κατά την 9^η παρέμβαση η ερευνήτρια έφερε στο σχολείο αληθινά παραδοσιακά όργανα. Έφερε ένα κανονάκι, ένα μπεντίρ, μια φλογέρα και ξύλινα κουτάλια. Τα παιδιά επεξεργάστηκαν τα όργανα και έπαιξαν με αυτά. Τα χωρίσαμε στις τρεις μεγάλες κατηγορίες: έγχορδα, κρουστά και πνευστά. Στη συνέχεια, η ερευνήτρια εμφάνισε εικόνες άλλων μουσικών οργάνων και προσπαθήσαμε να μαντέψουμε σε ποια κατηγορία ανήκουν και πως παίζονται. Με κλειστά μάτια το κάθε παιδί πήρε από μια κάρτα με ένα μουσικό όργανο. Περπατήσαμε στο χώρο και βρήκαμε το ζευγάρι μας. Μεταμορφωθήκαμε σε μουσικά όργανα και οργανοπαίχτες. Το κάθε ζευγάρι μας παρουσίασε το δικό του μουσικό όργανο. Πρώτα ο ένας γινόταν οργανοπαίχτης και το ζευγάρι του έπρεπε να μεταμορφωθεί στο μουσικό όργανο και το αντίστροφο.

Στην 10^η παρέμβαση, ο Ζαχαρίας μας έφερε πίνακες ζωγραφικής με παιδιά που παίζουν στην παιδική χαρά. Χωριστήκαμε σε τέσσερις ομάδες και η κάθε ομάδα πήρε από έναν πίνακα ζωγραφικής. Η κάθε ομάδα δημιούργησε μια μικρή ιστορία την οποία παρουσίασε στις υπόλοιπες ομάδες με την τεχνική της παντομίμας.

Η τελευταία ενότητα των παρεμβάσεων αφορά τα παραδοσιακά παραμύθια με λύκους, πως εμφανίζονται στην παράδοση μέσα από το παιχνιδιοτραγούδο «Λύκε, λύκε είσαι εδώ;». Κατά την 11^η παρέμβαση, ο Ζαχαρίας μας έφερε εικόνες από λύκους, αλλά και ένα παραμύθι που του το έλεγε η γιαγιά του «Ο γεωργός και ο λύκος». Η ερευνήτρια αφηγήθηκε το παραμύθι και στη συνέχεια το δραματοποιήσαμε. Γίναμε μεγάλοι ηθοποιοί, βρήκαμε τα σκηνικά μας, το χώρο της σκηνής, που θα κάθονται οι θεατές και το φωτισμό. Χωρίσαμε τους ρόλους και η παράσταση ξεκίνησε. Στη συνέχεια, παίξαμε το παραδοσιακό παιχνιδιοτραγούδο «Λύκε, λύκε είσαι εδώ;»

Οι παρεμβάσεις μας ολοκληρώθηκαν με τη 12^η παρέμβαση, όπου ο Ζαχαρίας με το βαλιτσάκι του μας έφερε εικόνες με συναισθήματα. Με τα παιδιά αναγνωρίσαμε τα συναισθήματα και παίξαμε παντομίμα. Ένα ένα παιδί σηκώθηκε και μας έδειξε ένα συναίσθημα. Η υπόλοιπη ομάδα έπρεπε να μαντέψει το συναίσθημα. Θυμόμαστε το παραμύθι «Ο γεωργός και ο λύκος» και ρωτάμε τα παιδιά πως άραγε αισθάνθηκε ο λύκος, ο γεωργός και ο κυνηγός. Μήπως τελικά οι λύκοι είναι παρεξηγημένοι; Ακολούθησε κουκλοθέατρο από την ερευνήτρια «Τα τρία γουρουνάκια... ανάποδα», αφού αυτή τη φορά βλέπουμε τη σκοπιά του λύκου. Ο λύκος προσπαθούσε να βοηθήσει τα τρία γουρουνάκια και όχι να τα φάει. Αλλά τα τρία γουρουνάκια είχαν ακούσει από τη μαμά τους ότι ήταν κακός. Δεν του έδωσαν την ευκαιρία να τον γνωρίσουν. Παίζουμε πάλι το παιχνιδιότραγουδο «Λύκε, Λύκε, είσαι εδώ;» αυτή τη φορά με τα μουσικά μας οργανάκια. Τέλος, δημιουργούμε τη δική μας κούκλα – λύκος και βάζουμε το αγαπημένο μας συναίσθημα. Ο Ζαχαρίας αποχαιρετά τα παιδιά αφού θα πάει τώρα σε άλλα παιδάκια να δείξει όλα αυτά τα ωραία παιχνίδια που έδειξε σε εμάς.

3. ΑΝΑΛΥΣΗ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ

3.1. Ευρήματα

Μετά το πέρας των παρεμβάσεων, ακολουθεί η ανάλυση και επεξεργασία των δεδομένων. Μέσα από τις σημειώσεις, τις απομαγνητοφωνήσεις και καταγραφές της ερευνήτριας και του κριτικού φίλου και μέσα από τα ερωτηματολόγια, μπορούμε να εξάγουμε τα ερευνητικά μας αποτελέσματα. Όσον αφορά τις ποιοτικές μεθόδους, χρησιμοποιήθηκε η σταθερή συγκριτική ανάλυση, κατά την οποία, η ανάλυση των δεδομένων ξεκίνησε και ολοκληρώθηκε σχεδόν παράλληλα με τη συλλογή των δεδομένων (Mertler, 2012), ενώ όσον αφορά τις ποσοτικές μεθόδους, χρησιμοποιήθηκε η επαγωγική και περιγραφική στατιστική ανάλυση.

3.1.1. Ποιοτική ανάλυση

Μέσα από τις καταγραφές της ερευνήτριας, αλλά και της κριτικής φίλης, συγκεντρώθηκε πολύ υλικό για περαιτέρω ανάλυση. Γίνεται εμφανές ότι τα παιδιά συμμετείχαν με ενθουσιασμό, βίωσαν την παράδοση μέσα από τη δραματική τέχνη, γεγονός το οποίο έκανε την μουσική παράδοση να τα αφορά, να τα ενδιαφέρει. Το κάθε παιδί έδειξε ενδιαφέρον ίσως για διαφορετικά μουσικά όργανα ή για διαφορετικά ακούσματα από όλη την Ελλάδα, αλλά αυτή η διαφορετικότητα είναι που έκανε πολύ ενδιαφέρον την έρευνα αυτή. Στην πορεία της έρευνας εννοείται ότι υπήρξαν διαφωνίες μεταξύ των παιδιών γιατί μπορεί να ήθελαν να είναι ζευγάρι με τον φίλο τους ή δεν ήθελαν να συμμετέχουν γιατί τους έλειπε η μαμά τους, όπως συνέβη στην 6^η παρέμβαση. Η γενική εικόνα όμως είναι πολύ θετική και τα παιδιά έδειξαν να αγάπησαν τη μουσική παράδοση της χώρας μας μέσα από τη δραματική τέχνη.

- I. Κατά τις πρώτες τρεις παρεμβάσεις ήρθαμε σε επαφή με τον μύθο των καλικαντζάρων, αλλά και το έθιμο των καλάντων. Μέσα από τις καταγραφές τις εκπαιδευτικού – ερευνητή, αλλά και της κριτικής φίλης, διαπιστώθηκε ότι στον μύθο των καλικαντζάρων τα παιδιά συμμετείχαν με ενθουσιασμό. Ήρθαν σε επαφή με το μουσικό όργανο τσαμπούνα, όπου όποτε μεταμορφωνόμασταν σε καλικάντζαρους και κάναμε σκανταλιές είχαμε μελωδίες από τη τσαμπούνα να μας συνοδεύει. Στη συνέχεια χορέψαμε τον παραδοσιακό χορό «Κοφτός». Τα παιδιά κατάλαβαν σχεδόν αμέσως πότε πρέπει να σταματήσουν, ώστε να κάνουν την αστεία γκριμάτσα τους. Αντίθετα παρατηρήθηκε ότι η εκμάθηση των καλάντων των Φώτων δεν τους ενδιέφερε ιδιαίτερα, αφού δεν έγινε μέσα από

θεατρικό παιχνίδι, αλλά υπήρχε και ελάχιστος χρόνος εκμάθησης. Στο τέλος των παρεμβάσεων ο Ιωάννης – Μάριος ήταν αυτός που δήλωσε: «Κυρία, αυτό που κάναμε ήταν πολύ διασκεδαστικό!».

II. Στις επόμενες δύο παρεμβάσεις, την 4^η και 5^η, παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά έμαθαν σχεδόν αμέσως το τραγούδι «Ντήλι, ντήλι», αφού μεταμορφωθήκαμε στα ζώα και αντικείμενα που αναφέρονται. Το γεγονός ότι πρόκειται για κλιμακωτο παραδοσιακό τραγούδι σίγουρα βοήθησε. Τα παιδιά συνεργάστηκαν πολύ όμορφα μεταξύ τους και σαν ομάδα όπου όλοι μαζί βρήκαμε κινήσεις για τα ζώα και τα αντικείμενα στο τραγούδι μας, αλλά και στις πιο μικρές ομάδες τους όπου δουλέψαμε τις παγωμένες εικόνες με τα κεντήματα στην επόμενη παρέμβαση. Ήταν η πρώτη φορά που έκαναν παγωμένη εικόνα και γι' αυτό χρειάστηκαν αρκετή βοήθεια. Συζήτησαν όμως μεταξύ τους, βρήκαν την ιστορία και παρουσίασαν με μεγάλη χαρά και χωρίς διαφωνίες. Επίσης, παρακολούθησαν με μεγάλο ενδιαφέρον χορούς από όλη την Ελλάδα και μάλιστα σε μερικούς από αυτούς σηκώθηκαν και ήθελαν να χορέψουν. Στο τέλος του μαθήματος επιλέξαμε έναν από αυτούς και τον χορέψαμε όλοι μαζί. Επιλέχθηκε καλαματιανός χορός για τον λόγο ότι ήταν ντυμένοι τσολιάδες. Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν όταν τους είδαν και όλα ήθελαν να μοιραστούν τις εμπειρίες τους. Που έχουν δει τσολιάδες και αν έχουν ντυθεί τα ίδια. Η 25^η Μαρτίου στην Πελοπόννησο έχει μεγάλη παράδοση και αυτό έγινε αντιληπτό από ερευνητή και κριτική φίλη. Παρατηρήθηκε όμως ότι η εικόνα τα ενθουσίασε κυρίως και όχι το μουσικό άκουσμα.

III. Ακολούθησε η ενότητα των ανθρωπίνων δικαιώματων, όπου τα παιδιά μεταμορφώθηκαν σε γονείς που φροντίζουν τα μωρά τους, μεταμορφώθηκαν και ήρθαν σε επαφή με παραδοσιακά μουσικά όργανα. Δημιούργησαν το δικό τους παραμύθι, τραγούδησαν και έπαιξαν.

Συγκεκριμένα, στην 6^η παρέμβαση τα παιδιά μπήκαν στο ρόλο του γονέα, φρόντισαν το μαντήλι/μωρό και μοιράστηκαν με όλη την ομάδα δικές τους εμπειρίες. Τα περισσότερα παιδιά δεν είχαν ξανακούσει νανούρισμα. Μάλιστα ο Άγγελος ανέφερε: «Κυρία εμένα η μαμά μου έλεγε μόνο "Νάνι, νάνι το μωρό μου νάνι"». Του έκανε εντύπωση ότι το νανούρισμα είχε μελωδία, αλλά δεν είχε όργανα. Ακούγεται μόνο μια γυναίκα να τραγουδάει, όπως συνέβαινε τα παλιά τα χρόνια. Ταυτόχρονα υπήρξαν και δύο παιδιά που μελαγχόλησαν και μας μοιράστηκαν ότι τώρα θα ήθελαν τη μαμά τους και είναι πολύ κουρασμένα.

Μάλιστα ο Πάνος επέλεξε να πάει να ξαπλώσει στο στρωματάκι της τάξης. Όταν όμως ξεκινήσαμε το παιχνίδι όλα αυτά ξεχάστηκαν. Το παιχνίδι πραγματοποιήθηκε υπό την υπόκρουση παραδοσιακού χασαποσέρβικου, το οποίο είναι γρήγορο ρυθμικά και ήταν κατάλληλο για τη συγκεκριμένη δραστηριότητα. Τα παιδιά ενεργοποιήθηκαν και προσπάθησαν να νικήσει η ομάδα τους. Η κόκκινη ομάδα ήταν αυτή που τα κατάφερε την πρώτη φορά και η πράσινη τη δεύτερη. Παρατηρήθηκε συνεργασία στις δύο ομάδες που κατάφεραν να νικήσουν και μεγαλύτερο αγωνιστικό πνεύμα από συγκεκριμένα παιδιά. Αυτό συνεπήρε και την υπόλοιπη ομάδα και κατάφεραν να νικήσουν. Η μπλε ομάδα από την άλλη, είχε δύο παιδιά που δυσκολεύτηκαν να καταλάβουν τις οδηγίες, δεν έδειξαν ιδιαίτερο ενδιαφέρον και αυτό είχε σαν αποτέλεσμα να μην συνεργαστούν και να χάσει και η ομάδα τους. Τα συγκεκριμένα παιδιά δεν έδειξαν να στενοχωριούνται για το αποτέλεσμα.

Ακολούθησε η 7^η παρέμβαση, όπου η ερευνήτρια τράβηξε το ενδιαφέρον των παιδιών λέγοντας τι της συνέβη την προηγούμενη μέρα. Το μαγικό στοιχείο έχει παρατηρηθεί ότι ενδιαφέρει τα παιδιά αυτής της ηλικίας και τους διεγείρει τη φαντασία. Σε αυτή την περίπτωση είναι η πέρδικα που απάντησε με ανθρώπινη λαλιά. Η Βιολέτα ήταν αυτή που πρώτη δήλωσε ότι: «Αποκλείεται να έγινε αυτό! Λες ψέματα!». Ακολούθησε και ο Πάνος. Μόλις τους διαβεβαίωσε η ερευνήτρια ότι έγινε χθες στο πάρκο και δεν λέει καθόλου ψέματα, οι αμφιβολίες έφυγαν αμέσως και ακολούθησε συζήτηση για τις ανάγκες που έχουν οι άνθρωποι, αλλά και των ζώων. Έγινε προσπάθεια να διαχωρίσουμε την ανάγκη από την επιθυμία. Ο Γιώργος θεώρησε μεγάλη του ανάγκη να έχει ηλεκτρονικά παιχνίδια. Το ερώτημα που τέθηκε είναι: «Μπορείς να ζήσεις χωρίς ηλεκτρονικά παιχνίδια;», «Είναι το ίδιο σημαντικό με το φαγητό και το νερό;». Τα παιδιά απάντησαν μόνα τους και άρχισαν να κατανοούν τη διαφορά ανάγκης και επιθυμίας. Στο παιχνίδι που παίξαμε τα πιο πολλά παιδιά είπαν φαγητά και παιχνίδια, ενώ η Όλγα ανέφερε την καθαριότητα και ο Κωνσταντίνος τα ρούχα και τη ζεστασιά. Στη συνέχεια τα παιδιά ενθουσιάστηκαν με τα υλικά και τις εικόνες από πέρδικες. Θέλανε να τα πιάσουν όλα οπότε η ερευνήτρια έδωσε λίγο χρόνο ώστε όλα τα παιδιά να δουν τις εικόνες και να αγγίξουν τα αντικείμενα που ήταν φύλλα, ξυλαράκια, πέτρες, καβούκι από σαλιγκάρι και μια φωλιά πουλιού. Τα παιδιά έκαναν υπομονή και πράγματι δημιουργήσαμε το δικό μας παραμύθι. Ο Άγγελος είχε πολλές ιδέες και πεταγόταν πολύ συχνά, ενώ η Χριστίνα που έχει θέμα στο

λόγο δυσκολεύτηκε πολύ να συνεχίσει το παραμύθι και χρειάστηκε βοήθεια από την ερευνήτρια. Η Εύη παραλίγο να ξεκινήσει μια άλλη ολόκληρη ιστορία. Είχε πολλά να πει και θα μπορούσε να φτιάξει ένα παραμύθι μόνη της. Η ερευνήτρια ήταν η τελευταία, οπότε και έκλεισε την ιστορία. Όταν διαβάσαμε το παραμύθι τα παιδιά παρατηρήθηκε ότι το άκουσαν με μεγάλο ενδιαφέρον, αφού ήταν το δικό τους παραμύθι και με μεγάλη χαρά θέλησαν να το δραματοποιήσουμε. Τέλος, χορέψαμε το τραγούδι «Ροβόλα η περδικούλα μου». Για να προσεγγίσει ρυθμολογικά το τραγούδι η ερευνήτρια πρώτα το ακούσαμε. Την ώρα που ακούγεται το τραγούδι μπαίνουμε σε κύκλο και αρχίζουμε να χτυπάμε παλαμάκια. Αυτό όμως παρατηρήθηκε ότι τα δυσκόλεψε. Στη συνέχεια η ερευνήτρια τα παρότρυνε με ρυθμικό λόγο να λένε «Πέρ – δι – Κα – Γύ – ρι – Σε». Αυτός ο ρυθμικός λόγος δεν βοήθησε πάλι γιατί τα παλαμάκια στο τσάμικο πρέπει να είναι στην πρώτη και τελευταία συλλαβή και τώρα τα παιδιά χτυπούσαν όλες τις συλλαβές. Οπότε η ερευνήτρια πάλι το άλλαξε και παρότρυνε τα παιδιά να την ακολουθήσουν με τις συλλαβές «Μπαμ - ξ – Μπουμ – Μπαμ - ξ – Μπουμ». Εδώ παρατηρήθηκε μεγάλη διαφορά ρυθμικά. Τα πιο πολλά παιδιά ακολούθησαν τον ρυθμό με τα παλαμάκια και στη συνέχεια προσπαθήσαμε να το περπατήσουμε. Τέλος, πιαστήκαμε στον κύκλο, ξαναβάλαμε το τραγούδι και χορέψαμε το τραγούδι όπως μπορούσαμε πηγαίνοντας πότε μπροστά και πότε πίσω, λέγοντας πάντα το ρυθμικό μας μοτίβο για να μας βοηθήσει στο ρυθμό.

Κατά την 8^η παρέμβαση ξεκινήσαμε με το θεατρικό παιχνίδι όπου τα παιδιά μεταμορφώθηκαν σε τριαντάφυλλα και η ερευνήτρια μπήκε σε ρόλο και έγινε η πέρδικα. Η δασκάλα τους έκανε ζαβολιά και τα ενοχλούσε, γεγονός που δημιούργησε γέλια και ένα πολύ όμορφο κλίμα στην τάξη, ενώ αποφάσισαν ότι θα μου πουν πολύ δυνατά το «Εεεε» για να μην τους πειράζω. Με το τύμπανο η ερευνήτρια τα οδήγησε να κάτσουν σε κύκλο και άρχισε να τους τραγουδά το «Απάνω στην τριανταφυλλιά». Ο ρυθμός είναι 7/8 και ξεκινήσαμε πάλι με παλαμάκια και με ρυθμική ομιλία «Πέρδικα – Γύρνα – Γύρνα». Τα παιδιά έδειξαν στην πλειοψηφία τους να αντιλαμβάνονται το ρυθμολογικό μοτίβο, ενώ στη συνέχεια προσπαθήσαμε να χτυπάμε παλαμάκι στη λέξη «Πέρδικα» και τα γόνατά μας στις λέξεις «Γύρνα – Γύρνα». Στην αρχή δυσκολεύτηκαν, έδειξαν όμως να το προσπαθούν και τους άρεσε που χτυπούσαν και σε άλλο μέρος του σώματός τους. Η ερευνήτρια τραγούδησε το τραγούδι και μετά από κάθε στίχο τα παιδιά επαναλάμβαναν. Ζητήθηκε στη συνέχεια από τα παιδιά να πουν την

ιστορία του τραγουδιού. Ακολούθησε το θεατρικό παιχνίδι, όπου μεταμορφώθηκαν σε τριαντάφυλλα και πέρδικες. Όπως και με τους καλικάντζαρους, τα παιδιά ήθελαν όλα να γίνουν πέρδικες για να πάνε να πειράζουν τα τριαντάφυλλα. Όταν κατάλαβαν ότι όλοι θα περάσουν από όλους τους ρόλους, συμφώνησαν και χωρίστηκαν ήρεμα, χωρίς να στενοχωρηθεί κάποιο παιδί, σε δύο ομάδες. Τέλος, παρακολουθήσαμε στον υπολογιστή πως χορεύεται αυτό το τραγούδι. Ο Γιώργος ρώτησε «Γιατί χορεύουν μόνο γυναίκες; Που είναι οι άντρες;». Η ερευνήτρια τους εξήγησε ότι είναι τραγούδι του γάμου και το χόρευαν μόνο γυναίκες την ώρα που ετοιμαζόταν η νύφη. Τώρα πια όμως το χορεύουν και άντρες και γυναίκες. Το περίεργο επίσης είναι το πως πιάνονται σε αυτό χορό. Κρατάνε τα χέρια τους όπως τα κρατούσαμε στον προηγούμενο χορό; Ζητήθηκε από την ερευνήτρια να παρατηρήσουν πολύ καλά πως πιάνονται ώστε να το προσπαθήσουμε κι εμείς. Μπήκαν στον κύκλο και με τη βοήθεια της ερευνήτριας πιάστηκαν σταυρωτά και χόρεψαν το τραγούδι όπως μπορούσαν. Ήταν ένας χορός που τα ενθουσίασε, τους φάνηκε πολύ αστείο το πως πιάνονται και προσπάθησαν πολύ να μην αφήσουν τα χέρια για να μην χάσουν τη θέση τους.

Ακολούθως, στην 9^η παρέμβαση, τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με παραδοσιακά μουσικά όργανα. Η ερευνήτρια έφερε στην τάξη ένα κανονάκι, ένα μπεντίρ, μια φλογέρα και ξύλινα κουτάλια. Τα παιδιά ενθουσιάστηκαν όταν τα είδαν και ανυπομονούσαν να τα βγάλω από τις θήκες τους. Πρώτα όμως έπρεπε να μαντέψουν τι μπορεί να είναι. Μου είπαν για το κανονάκι ότι είναι κιθάρα ή αρμόνιο. Όταν βγήκε από τη θήκη ακούστηκαν επιφωνήματα έκπληξης, όπως «Ουάουουου!». Εντυπωσιάστηκαν από τη μορφή του αλλά και με τον ήχο του όταν άρχισε να παίζει η ερευνήτρια. Ήθελαν πάρα πολύ να το αγγίξουν και να παίξουν μουσική, οπότε η ερευνήτρια έδωσε χρόνο ώστε όλα τα παιδιά να έρθουν και να παίξουν κανονάκι. Το ίδιο συνέβη με το μπεντίρ. Πρώτα μαντέψαμε τί μπορεί να είναι. Ειπώθηκαν απαντήσεις όπως: «Είναι ένας κύκλος», «Είναι ένα τύμπανο». Πάλι εντυπωσιάστηκαν από το πόσο μεγάλο είναι, αλλά και από τον βαθύ του ήχο, ενώ και εδώ δόθηκε χρόνος ώστε να παίξουν όλα τα παιδιά. Στη συνέχεια εμφανίστηκαν η φλογέρα, την οποία κατάλαβαν αμέσως και τα ξύλινα κουτάλια, όπου τους έκανε εντύπωση το πώς τα πιάνουμε. Όταν τους τα έδωσα να τα επεξεργαστούν τους εξήγησα ότι απλά μπορούν να τα χτυπήσουν μεταξύ τους, δεν χρειάζεται να τα πιάσουν κανονικά. Παρόλα αυτά ο Πάνος και η Όλγα

προσπάθησαν να τα κρατήσουν με τον τρόπο που έδειξε η ερευνήτρια και να βγάλουν ήχο. Επειδή τα παιδιά είχαν μεγάλη ανάγκη να επεξεργαστούν και να έρθουν σε άμεση επαφή με τα μουσικά όργανα που εμφανίστηκαν στην τάξη, η ερευνήτρια αποφάσισε να δώσει στα παιδιά αυτόν τον χρόνο, με αποτέλεσμα να μην προλάβουν να πραγματοποιηθούν όλες οι δραστηριότητες. Η επόμενη δραστηριότητα που πραγματοποιήθηκε ήταν να χωριστούμε σε ζευγάρια και να μεταμορφωθούμε σε οργανοπαίχτες και μουσικά όργανα. Δόθηκε χρόνος στα παιδιά ώστε να κάνουν πρόβα μεταξύ τους και ένα ένα ζευγάρι μα παρουσίασε το μουσικό του όργανο. Μόνο η Αλεξία δεν ήθελε να συμμετέχει επειδή ήθελε να είναι ζευγάρι με την Εύη, αλλά η Εύη είχε ήδη βρει άλλο ζευγάρι. Η Αλεξία στενοχωρήθηκε και έκατσε έξω από την ομάδα. Τελικά με παρότρυνση της ερευνήτριας έκανε μαζί της και παρουσίασε το μουσικό της όργανο. Τέλος, κάτσαμε όλοι στην παρεούλα και τραγουδήσαμε με το κανονάκι το «Μήλο μου κόκκινο». Τα παιδιά έφυγαν ενθουσιασμένα από την αίθουσα για το διάλειμμά τους.

Η 10^η παρέμβαση ήταν μια πολύ καλή έκπληξη για την ερευνήτρια, αφού κατά τη διάρκεια της παντομίμας τα παιδιά συνεργάστηκαν πάρα πολύ όμορφα μεταξύ τους. Έχοντας την εμπειρία από την παγωμένη εικόνα σε προηγούμενη παρέμβαση, τα παιδιά πήγαν κατευθείαν στις ομάδες τους, συζήτησαν την ιστορία τους και μέσα σε 5 λεπτά ήταν έτοιμες και οι τέσσερις ομάδες. Αξίζει να σημειωθεί ότι θέλοντας να δείξουν την τραμπάλα οι δύο ομάδες, είχαν την ίδια σκέψη. Έβαλαν ένα παιδί από την ομάδα να ξαπλώσει κάτω και άλλα δύο παιδιά ανέβηκαν από πάνω με προσοχή, ο ένας στη μεριά του κεφαλιού και ο άλλος στη μεριά των ποδιών και αναπαραστήσανε την τραμπάλα. Κάποιες ιστορίες ήταν μικρές, όπως ότι κάνανε τραμπάλα, πέσανε και χτυπήσανε και κάποιες άλλες ήταν πιο μεγάλες, όπως η ομάδα με την τσουλήθρα, όπου κατέβηκαν από την τσουλήθρα, μέσα στα χόρτα είδαν ένα φίδι και άρχισαν να τρέχουν. Τελικά τσίμπησε το ένα παιδί. Είναι μαγικό όταν τα άλλα παιδιά καταφέρνουν και βρίσκουν τις ιστορίες, ακόμα κι αν δεν τις έχουν περιγράψει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο. Την ιστορία με το φίδι την κατάλαβε ο Γιώργος, ενώ η ερευνήτρια δεν είχε καταλάβει τίποτα από την ιστορία. Τα παιδιά μάντεψαν σωστά όλες τις ιστορίες και ολοκληρώσαμε με το «Τραμπα – Τραμπα – Τραμπαλίζομαι», όπου τα παιδιά ήθελαν συνέχεια να το αναπαριστούμε γρήγορα και σαν ρομπότ.

IV. Οι παρεμβάσεις ολοκληρώθηκαν με τη θεματική των Λύκων στην παράδοσή μας. Στην 11^η παρέμβαση η ερευνήτρια αφηγήθηκε το παραδοσιακό παραμύθι «Ο γεωργός και ο λύκος». Στο τέλος του παραμυθιού ρώτησε τι θα έκαναν στη θέση του γεωργού, θα βοηθούσαν τον λύκο ή θα τον σκότωναν. Η πλειοψηφία των παιδιών δήλωσε ότι θα τον βοηθούσε, υπήρξαν όμως και παιδιά που δήλωσαν ότι θα τον σκότωναν. Η ερευνήτρια σήκωσε τη Βιολέτα και τον Νίκο για να αναπαραστήσουν αυτό που θα έκαναν αυτοί, δηλαδή να σκοτώσουν τον λύκο. Ο λύκος ήταν ο Νίκος και ο γεωργός η Βιολέτα. Ο Νίκος λοιπόν ζήτησε βοήθεια από τη Βιολέτα και η Βιολέτα θα έπρεπε να τον σκοτώσει. Η Βιολέτα όμως τελικά δεν ήθελε να σκοτώσει τον λύκο. Η ερευνήτρια τη ρώτησε, γιατί δεν τον σκοτώνει, αφού πριν είπε ότι θα τον σκότωνε. Η Βιολέτα απάντησε απλά ότι άλλαξε γνώμη τελικά. Μέσα από αυτό το παιχνίδι ρόλων παρατηρήθηκε τελικά πόσο διαφορετικά βιώνουν τα παιδιά μια κατάσταση όταν τη ζουν. Αντίθετα, όταν ο Νίκος έγινε ο γεωργός, έκανε ακριβώς αυτό που είχε πει. Σκότωσε τον λύκο και μας είπε μετά ότι ο μπαμπάς του είναι κυνηγός και έχει όπλα στο σπίτι. Στη συνέχεια, δραματοποιήσαμε το παραμύθι, όπου τα παιδιά πλέον επέλεξαν μόνο τους τα σκηνικά, το χώρο της σκήνης, το χώρο των θεατών, όπως είχε συμβεί και σε προηγούμενη παρέμβαση, αλλά πιο γρήγορα και πιο αποφασιστικά. Ήξεραν ότι όταν η αφηγήτρια – ερευνήτρια πει τον χαρακτήρα τους πρέπει να μπουκ στην σκηνή. Τέλος, ενθουσιάστηκαν με το παιχνιδιότραγουδο «Λύκε, Λύκε είσαι εδώ;», αφού πολλά παιδιά ήδη το γνώριζαν και χάρηκαν πολύ που παίζαμε. Δυστυχώς δεν είχε καλό καιρό εκείνη την ημέρα και παίζαμε μέσα στην τάξη.

Η 12^η και τελευταία παρέμβαση, ολοκληρώθηκε με μεγάλο ενθουσιασμό, αλλά και συγκίνηση, αφού ο Ζαχαρίας αποχαιρέτισε τα παιδιά. Σε αυτήν την παρέμβαση τα παιδιά ήρθαν σε επαφή με τα συναισθήματα, αλλά και με την οπτική ότι ίσως δεν πρέπει να κρίνουμε κάποιον από την εμφάνιση ή επειδή κάποιος μας είπε κάτι άσχημο για αυτόν. Έβαλαν το αγαπημένο τους συναίσθημα στο λύκο τους και έπαιζαν κουκλοθέατρο ελεύθερα.

Στο τέλος των παρεμβάσεων θα ήθελα να παραθέσω κάποιες γενικές παρατηρήσεις της κριτικής φίλης. Μία από αυτές είναι ότι το βαλιτσάκι που εμφανίστηκε πολλές φορές μέσα στην τάξη, ήταν εντυπωσιακό από τη μία και τράβηξε το ενδιαφέρον των παιδιών αλλά και πολύ λειτουργικό, αφού η ερευνήτρια μπορούσε να το μετακινεί και να το χρησιμοποιεί κάθε φορά που αυτή θεωρούσε ότι ήταν αναγκαίο. Η ερευνήτρια χρησιμοποίησε το βαλιτσάκι σαν μέσο, όπου η μάθηση

πραγματοποιήθηκε βιωματικά, μέσω των αισθήσεων, βασισμένη σε απτικές δραστηριότητες (Ströter – Bender, 2009).

Παρατηρήθηκε επίσης από την κριτική φίλη ότι η ερευνήτρια έδινε χώρο στα παιδιά, άκουγε τι έχουν να πουν. Όταν χρειάστηκαν παραπάνω χρόνο σε μία δραστηριότητα, η ερευνήτρια τον έδωσε, όπως στην 9^η παρέμβαση ή όταν θεωρήθηκε ότι θα ήταν χρήσιμο, πρόσθεσε μία δραστηριότητα, όπως το παιχνίδι ρόλων στην 11^η παρέμβαση. Ο κάθε εμπυχωτής είναι σημαντικό να αφουγκράζεται την κάθε ομάδα, γιατί η κάθε περίπτωση και η κάθε ομάδα είναι διαφορετική. Είναι πολύ ωραίο να αφήνουμε τους μαθητές μας ελεύθερους και να έχουν ενεργό συμμετοχή στο μάθημά μας. Να τους εγείρουμε τη φαντασία και να αξιοποιούμε τα ενδιαφέροντά τους (Λενακάκης, 2014).

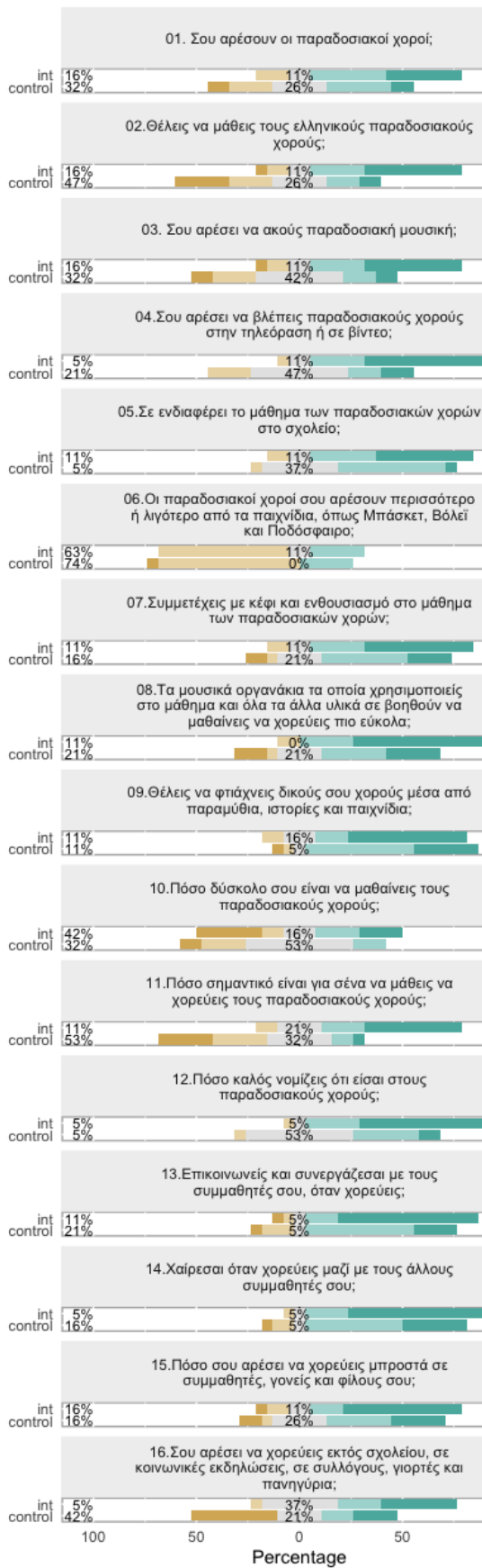
3.1.2. Ποσοτική ανάλυση

Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε σε δύο στάδια με τη βοήθεια του λογισμικού R (R Core Team, 2022). Στο πρώτο στάδιο, αναλύθηκαν οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου με σκοπό να εξεταστεί η εγκυρότητα και η αξιοπιστία του εργαλείου, καθώς και να παρθούν τα πρώτα περιγραφικά αποτελέσματα. Στο δεύτερο στάδιο πραγματοποιήθηκε η κύρια ανάλυση της μελέτης με σκοπό την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος: Εάν η παρέμβαση στις τάξεις νηπιαγωγείου στο συγκεκριμένο σχολείο, επιδρά στο ενδιαφέρον των παιδιών ως προς τη μουσική παράδοση, λαμβάνοντας υπόψιν το ενδιαφέρον τους πριν την παρέμβαση. Η παρέμβαση πραγματοποιήθηκε με σκοπό η επίδραση να είναι θετική, επομένως αυτό ορίζεται ως υπόθεση της συγκεκριμένης μελέτης. Τα βήματα και των δύο σταδίων αναλύονται παρακάτω.

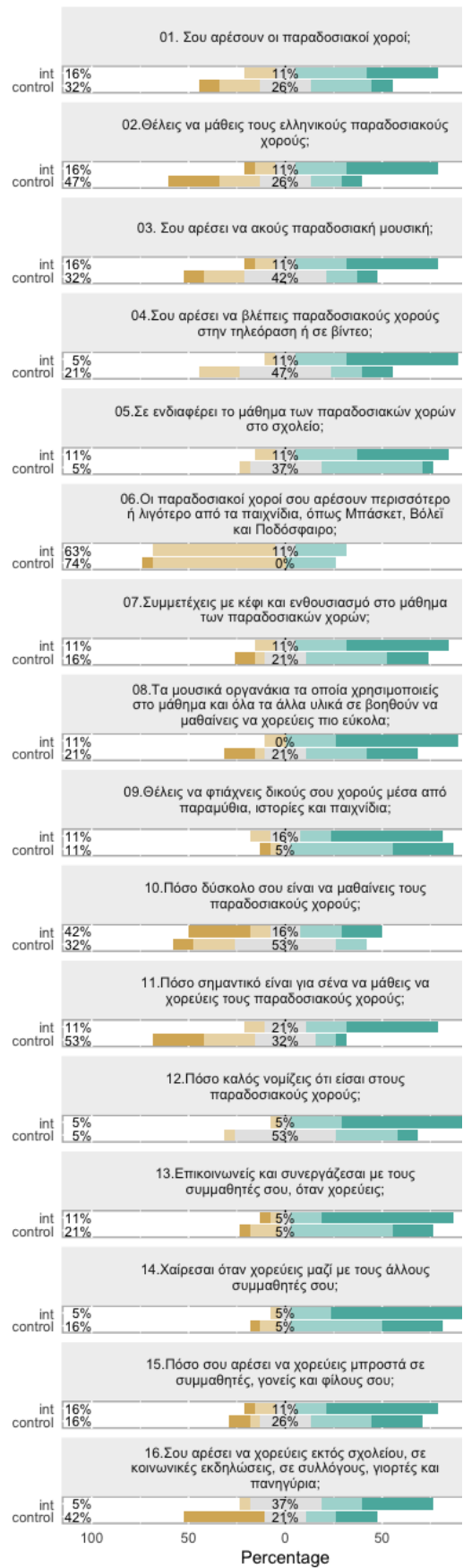
A. Ανάλυση Απαντήσεων Ερωτηματολογίου

Στο στάδιο αυτό, συγκεντρώθηκαν οι απαντήσεις των παιδιών με σκοπό την περιγραφική στατιστική ανάλυση. Αρχικά δημιουργήθηκε μια νέα σύνθετη μεταβλητή (total score) υπολογίζοντας το άθροισμα των απαντήσεων σε κάθε ερώτηση (βλ. Πίνακα I). Εξετάστηκαν (i) η κατανομή των απαντήσεων, (ii) η εγκυρότητα, και (iii) η αξιοπιστία των αποτελεσμάτων. Αξίζει να σημειωθεί πως πριν την ανάλυση έγινε η αντιστροφή του ερωτήματος 10 (“Πόσο δύσκολο σου είναι να μαθαίνεις τους παραδοσιακούς χορούς;”) καθώς ήταν το μοναδικό ερώτημα που τέθηκε με αντίστροφο νόημα. Στο Γράφημα 1 προβάλλονται οι συχνότητες των απαντήσεων σε κάθε ερώτηση, χωρισμένα ανά ομάδα (Ομάδα Ελέγχου: Ο.Ε., Πειραματική Ομάδα: Π.Ο.), καθώς και ανά χρονική στιγμή (πριν την παρέμβαση: pretest, μετά την παρέμβαση: posttest). Επιπλέον, στον Πίνακα I, παρουσιάζονται περιγραφικά στατιστικά δεδομένα ανά ερώτημα.

Γράφημα 1. Συχνότητες των απαντήσεων στα ερωτήματα

Response 1 2 3 4 5

Response 1 2 3 4 5

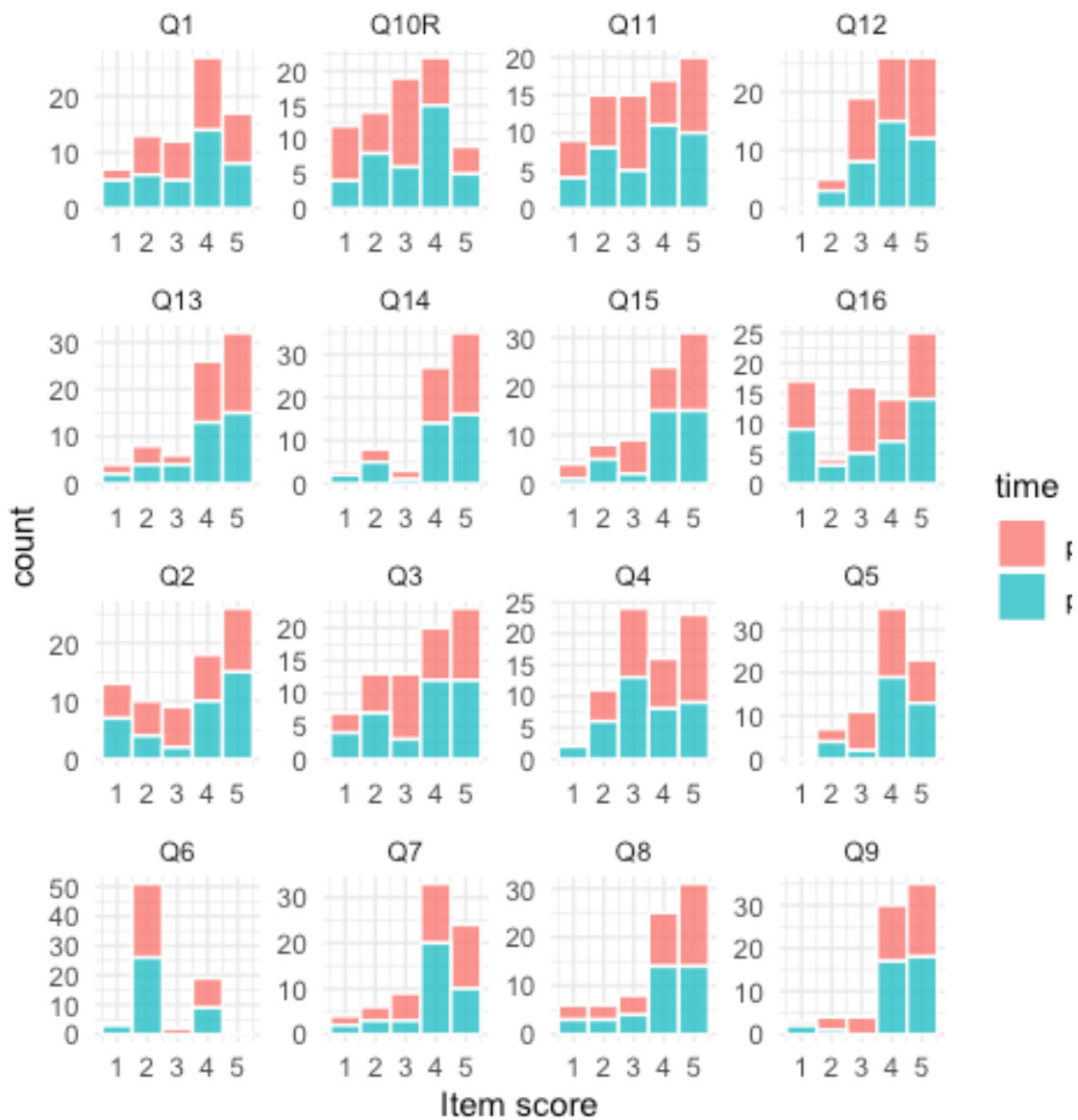
Πίνακας Ι: Περιγραφικά δεδομένα των ερωτημάτων

	Pre				Post			
	Control		Intervention		Control		Intervention	
	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>M</i>	<i>SD</i>
Q1	3.42	1.35	3.11	1.20	3.32	1.38	3.95	1.08
Q2	3.21	1.72	2.63	1.34	3.95	1.31	4.00	1.25
Q3	3.53	1.35	2.95	1.13	3.58	1.46	4.00	1.25
Q4	3.26	0.99	3.26	0.99	3.58	1.35	4.37	0.90
Q5	4.32	0.75	3.58	0.69	3.84	1.01	4.16	1.01
Q6	2.42	1.02	2.47	0.96	2.37	0.90	2.63	0.90
Q7	3.84	1.26	3.58	1.22	3.89	0.88	4.21	1.03
Q8	3.63	1.46	3.47	1.39	4.11	0.94	4.42	0.96
Q9	4.11	1.20	4.00	1.05	4.42	0.77	4.21	1.08
Q10R	3.26	1.24	2.74	0.87	3.21	1.27	2.89	1.59
Q11	3.21	1.36	2.42	1.17	3.58	1.39	4.05	1.08
Q12	3.89	0.81	3.47	0.77	4.00	1.05	4.47	0.84
Q13	3.79	1.36	3.68	1.16	4.05	1.03	4.37	1.16
Q14	3.95	1.31	3.89	1.15	4.00	1.15	4.53	0.84
Q15	3.95	1.35	3.58	1.26	4.05	1.03	4.11	1.29
Q16	3.05	1.87	2.74	1.66	3.68	1.29	3.89	0.99

Note. *M* = Μέση τιμή, *SD* = Τυπική Απόκλιση

Η κατανομή των τιμών των απαντήσεων παρατίθεται στο Γράφημα 2. Για την κύρια ανάλυση που πραγματοποιείται στο δεύτερο στάδιο, οι απαντήσεις οφείλουν να ακολουθούν την κανονική κατανομή (βλ. Ενότητα Β, Προϋπόθεση Ι, για λεπτομέρειες). Στην παρούσα μελέτη, λόγω της μικρής κλίμακας της έρευνας, αυτό δεν υφίσταται εξ ολοκλήρου καθώς το δείγμα είναι μικρό (Krithikadatta, 2014). Ωστόσο, η ανάλυση συνεχίζεται ορίζοντας τις μεταβλητές ως συνεχείς, και υποθέτοντας πως ακολουθούν την κανονική κατανομή. Σε ερωτήματα τύπου likert, όταν οι επιλέξιμες τιμές είναι άνω των 5, τότε η μεταβλητή μπορεί να θεωρηθεί συνεχής χωρίς να προκαλούνται ιδιαίτερα προβλήματα μεροληψίας της έρευνας (Rhemtulla et al., 2012).

Γράφημα 2: Κατανομή των τιμών των ερωτήσεων σε κάθε ερώτημα, χωριστά για pre και post test.

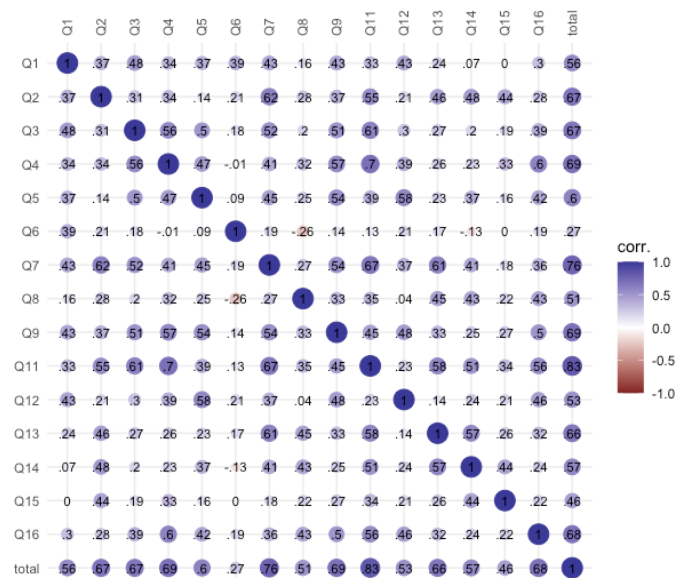

Η εγκυρότητα των αποτελεσμάτων είναι ψυχομετρική ιδιότητα η οποία έχει μετρηθεί από τους ερευνητές που δημιουργήσαν και στάθμισαν το ερωτηματολόγιο εξ αρχής (Intrinsic Motivation Inventory). Επομένως, το ερωτηματολόγιο κατέχει *εγκυρότητα περιεχομένου (content validity)*. Στην παρούσα φάση εξετάζονται δύο τύποι εγκυρότητας, αυτός της *εγκυρότητα πρόβλεψης (Predictive validity)* και αυτός της *εγκυρότητας δομής (construct validity)*; Muijs, 2022).

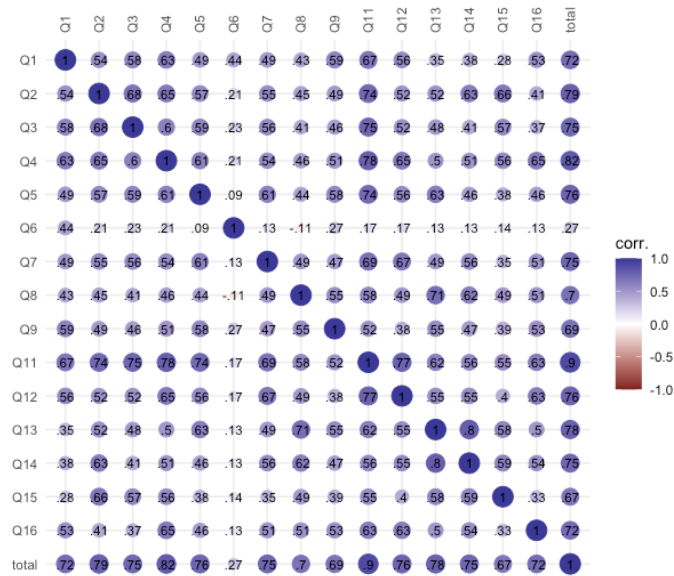
Για την εγκυρότητα πρόβλεψης, υπολογίστηκε ο συντελεστής συσχέτισης Pearson για κάθε ερώτηση σε σχέση με τη σύνθετη μεταβλητή (item-total score correlations). Στον Πίνακα II, παρουσιάζονται οι Συντελεστές Pearson χωριστά για τις τιμές pre- και post-test, οι οποίοι είναι όλοι στατιστικά σημαντικοί εκτός της συσχέτισης του ερωτήματος 'Q10R' με τη σύνθετη μεταβλητή και στις δύο χρονικές στιγμές $r_{pre}(36) = .27, p = .105, r_{post}(36) = .11, p = .510$. Το συγκεκριμένο ερώτημα (Q10R) παρουσιάζεται ως προβληματικό ως προς την εγκυρότητα και της πρόβλεψης, οπότε αποφασίστηκε να αφαιρεθεί από τη συνέχεια της ανάλυσης.

Πίνακας II: Συντελεστές Συσχέτισης Pearson όλων των ερωτημάτων

A. Pre test

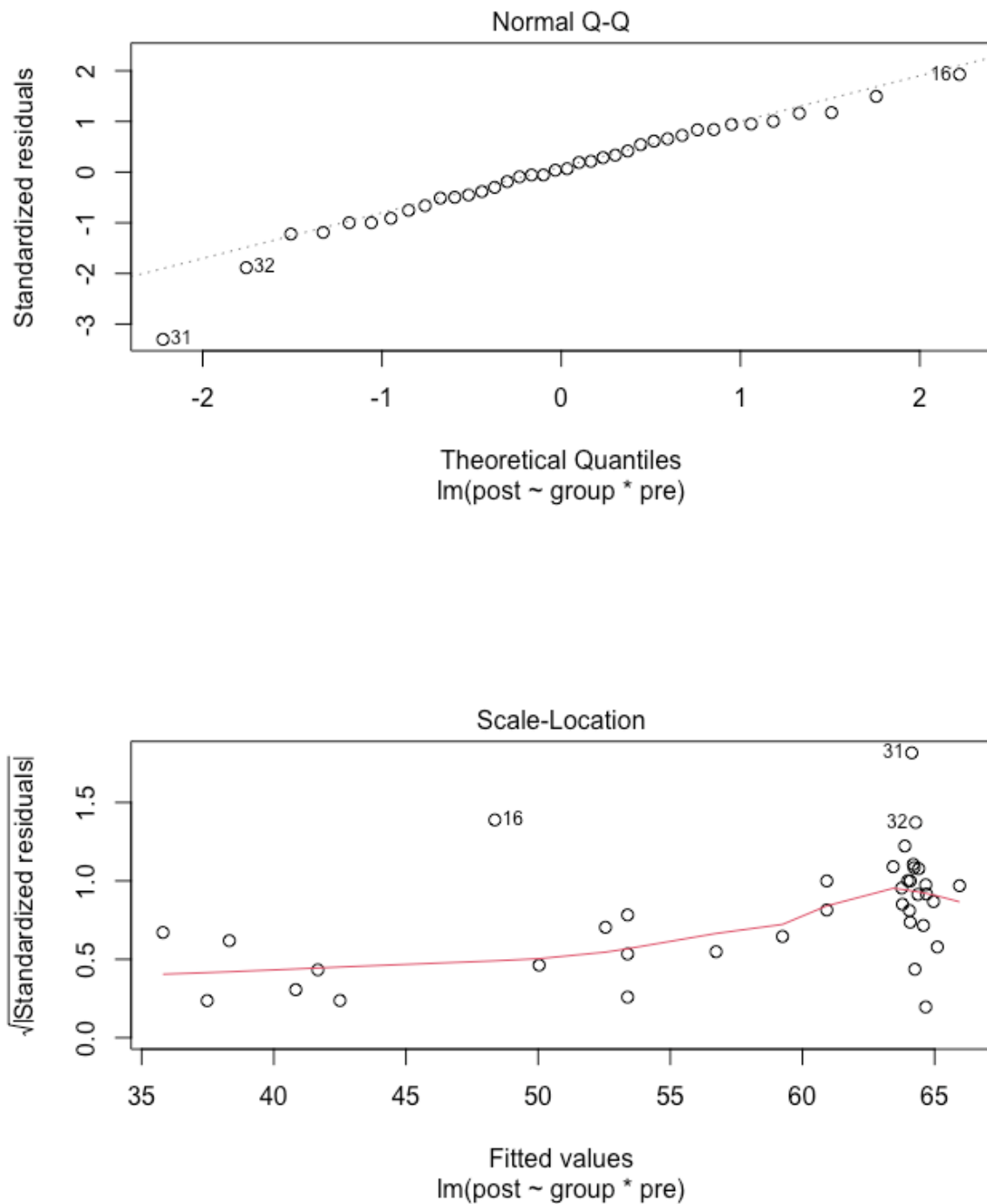
B. Post test

Notes. Πραγματοποιήθηκαν Pearson tests για τον έλεγχο της εγκυρότητας πρόβλεψης μεταξύ των ερωτημάτων και της σύνθετης μεταβλητής (total score). Βάσει των συγκεκριμένων τεστ, αφαιρέθηκε από την ανάλυση το ερώτημα 10. Όλες οι άλλες τιμές μεταξύ των ερωτημάτων και της σύνθετης μεταβλητής (τελευταία στήλη) είναι στατιστικά σημαντικές ($\alpha = .05$).

Το δείγμα χαρακτηρίζεται ως εξαιρετικά μικρό για τη διερεύνηση παραπάνω από μίας κατηγορίας ερωτήσεων ως προς τη μέτρηση της *εγκυρότητας δομής* (*construct validity*). Αυτό θα πραγματοποιούνταν με Ανάλυση Κυρίων Συνιστωσών (Principal Component Analysis; PCA) για τη διερεύνηση της ύπαρξης παραπάνω από μίας διάστασης στα δεδομένα, ώστε να επεξηγηθεί στατιστικά ο διαχωρισμός των ερωτημάτων σε κατηγορίες. Παρ' όλ' αυτά, πραγματοποιήθηκαν διαδοχικά Ward's tests (Murtagh & Legendre, 2014) για τη διερεύνηση 2, 3, έως 5 κατηγοριών (αριθμός κατηγοριών που είχαν χωριστεί τα ερωτήματα). Κανένα αποτέλεσμα δεν φάνηκε να συνάδει με το διαχωρισμό των ερωτήσεων, ως εκ τούτου συμπεραίνεται πως το ερωτηματολόγιο μετρά μία μόνο διάσταση, αυτή του ενδιαφέροντος προς τη μουσική παράδοση.

Γράφημα 3: Γραφήματα της σχέσης των καταλοίπων (residuals) με τις αναμενόμενες τιμές του τελικού μοντέλου.

Όσον αφορά την αξιοπιστία, υπολογίστηκε ο συντελεστής Cronbach's α , με κριτήριο το 0.70 (Cronbach, 1951), μεταξύ pre- και post-test. Τιμές μεγαλύτερες του κριτηρίου ορίζουν τη μέτρηση ως αξιόπιστη. Στην παρούσα μελέτη η συνολική τιμή $\alpha = 0.76$, 95% CI [0.67, 0.83], με διάστημα εμπιστοσύνης (CI: 95%). Ο συντελεστής Cronbach's α στην πρώτη χρονική στιγμή pre-test ήταν 0.76, 95% CI [0.64, 0.86], ενώ στα δεδομένα post-test ήταν 0.76, 95% CI [0.64, 0.86], γεγονός που επιβεβαιώνει την αξιοπιστία της μέτρησης σε κάθε στιγμή χορήγησης του ερωτηματολογίου στους μαθητές.

Αφού εξετάστηκε η εγκυρότητα και αξιοπιστία των απαντήσεων, δύναται πλέον να οριστεί η σύνθετη μεταβλητή (total score), ως αντιπροσωπευτική του ζητούμενου του ερωτηματολογίου, ούτως ώστε να ακολουθήσει η περαιτέρω ανάλυση.

B. Κύρια ανάλυση Δεδομένων - Ανάλυση Συνδιακύμανσης (ANCOVA)

Πίνακας III: total score

	pre		Post	
	<i>M</i>	SD	<i>M</i>	SD
Control	56.80	11.70	51.60	51.60
Int	59.60	11.30	64.30	11.30

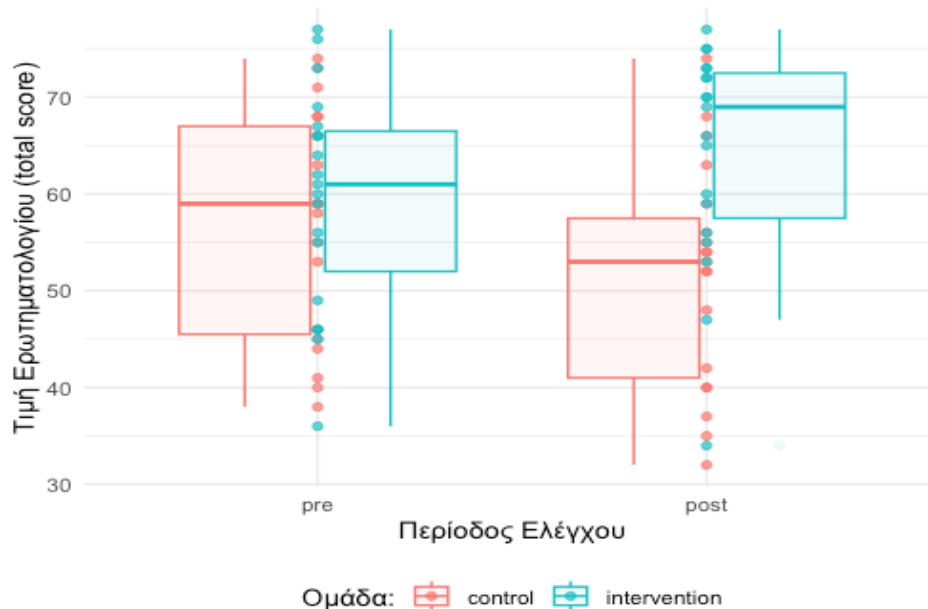
Για την απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος, κρίθηκε αναγκαία διεξαγωγή ANCOVA, με σκοπό να μετρηθεί η επίδραση της παρέμβασης στο ενδιαφέρον των παιδιών για τη μουσική παράδοση, κρατώντας τη μέτρηση του ενδιαφέροντος πριν την παρέμβαση ως σταθερά. Οι ερευνητικές μεταβλητές ορίζονται ως εξής:

- **Εξαρτημένη (outcome):** Ενδιαφέρον για τη μουσική παράδοση μετά το πέρας της παρέμβασης (post test)
- **Ανεξάρτητη (predictor) :** παρέμβαση (Ομάδα Ελέγχου = 0, Ομάδα Παρέμβασης=1)

- **Συμμεταβλητή (covariate)** : Ενδιαφέρον για μουσική παράδοση πριν την παρέμβαση (pre test)

Γράφημα 4. Θηκόγραμμα των τιμών που μετρήθηκαν

Note. Control=Ομάδα Ελέγχου, Intervention = Ομάδα Παρέμβασης, pre = μέτρηση πριν την παρέμβαση, post = μέτρηση μετά την παρέμβαση.

Η κύρια μελέτη των δεδομένων πραγματοποιήθηκε με σκοπό να διερευνηθεί εάν η διαφορά των μετρήσιμων τιμών της Π.Ο., μετά την παρέμβαση (intervention – posttest), διαφέρει στατιστικά από τις τιμές των παιδιών της Ο.Ε. μετά την παρέμβαση (control-posttest), λαμβάνοντας υπόψιν τις τιμές και των δύο ομάδων πριν την παρέμβαση. Στο Γράφημα 4, φαίνονται οι μετρήσιμες τιμές που πρόκειται να αναλυθούν. Η ανάλυση αυτή πραγματοποιείται με τη χρήση του γραμμικού μοντέλου ANCOVA. Για τη χρήση του συγκεκριμένου γραμμικού μοντέλου ωστόσο, είναι απαραίτητος ο έλεγχος ορισμένων στατιστικών προϋποθέσεων (Judd et al., 2017)

Προϋποθέσεις για τη χρήση ANCOVA

i) Προϋπόθεση της κανονικότητας των καταλοίπων των τιμών (residuals)

Όπως αναφέρθηκε και παραπάνω, οι τιμές προέρχονται από πολύ μικρό δείγμα και η προϋπόθεση της κανονικής κατανομής τους είναι αμφισβητήσιμη. Η

κανονικότητα των καταλοίπων ερευνάται αφού χρησιμοποιηθούν τα μοντέλα (Judd et al., 2017). Ωστόσο, κατανομή τους συνδέεται με την κατανομή των μετρήσιμων τιμών. Οπότε, μελετήθηκε η κατανομή των τιμών κάθε ερωτήματος, καθώς και της σύνθετης τιμής, με αποτέλεσμα να θεωρηθεί πως η κατανομή τείνει προς την κανονική.

i) Σχέση συμμεταβλητής και παρέμβασης

Για λόγους μεροληψίας των αποτελεσμάτων της έρευνας, η συμμεταβλητή (ενδιαφέρον *πριν* την παρέμβαση) και η ανεξάρτητη μεταβλητή (Ο.Ε., Π.Ο.) οφείλουν να παρουσιάζουν ομοιογένεια ως προς τη διακύμανση (variance). Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε μια γραμμική ανάλυση (ANOVA) μεταξύ των δύο, η οποία δεν ήταν στατιστικά σημαντική, $F(1, 36) = 0.56, p = .46$. Δηλαδή η μέση τιμή του ενδιαφέροντος των παιδιών για τη μουσική παράδοση *πριν* την παρέμβαση ήταν σχεδόν ίδια και στις δύο ομάδες. Το αποτέλεσμα είναι επίσης εμφανές και στο Γράφημα 4, όπου φαίνεται πως οι τιμές πριν την παρέμβαση έχουν ίδιο εύρος. Σε αυτό συνέβαλε ο τυχαίος διαμοιρασμός των παιδιών και ως αποτέλεσμα, η χρήση της ανάλυσης της συνδιακύμανσης (ANCOVA) κρίνεται εφικτή να πραγματοποιηθεί, σύμφωνα με τον έλεγχο των προϋποθέσεων ως τώρα.

iii) Έλεγχος ομοιογένειας των κλίσεων της παλινδρόμησης (Homogeneity of slopes)

Τελευταίο βήμα για τον έλεγχο των προϋποθέσεων είναι να διασαφηνιστεί η σχέση μεταξύ αποτελέσματος (ενδιαφέρον *μετα* την παρέμβαση) και συμμεταβλητής (ενδιαφέρον *πριν* την παρέμβαση). Για το σκοπό αυτό πραγματοποιήθηκε σύγκριση δύο γραμμικών μοντέλων. Το ένα περιελάμβανε την συμμεταβλητή *αθροιστικά* της εξαρτημένης μεταβλητής (posttest = group + pretest), όπως δηλαδή θα πραγματοποιούνταν ένα απλό μοντέλο ANCOVA. Στο δεύτερο γραμμικό μοντέλο ελέγχθηκε η *παρέμβαση* της συμμεταβλητής στην ανεξάρτητη μεταβλητή (post = group * pre). Η στατιστική σύγκριση των δύο αυτών μοντέλων εξετάζει τη Μηδενική Υπόθεση (H_0) πως δεν υπάρχει σχέση επίδρασης της συμμεταβλητής ανεξάρτητη μεταβλητή (pre*post = 0). Το αποτέλεσμα ήταν στατιστικά σημαντικό, $F(1, 35) = 10.06, p = .003$. Επομένως, απορρίπτεται η μηδενική υπόθεση H_0 , και φαίνεται πως η συμμεταβλητή **παρεμβάλλεται** στη σχέση παρέμβασης και αποτελέσματος. Επιπλέον, το μέγεθος της επίδρασης ορίζεται ως μεγάλο, αφού η σχέση pre * group εξηγεί περίπου το $R^2 = 23\%$ της συνολικής διακύμανσης του μοντελου

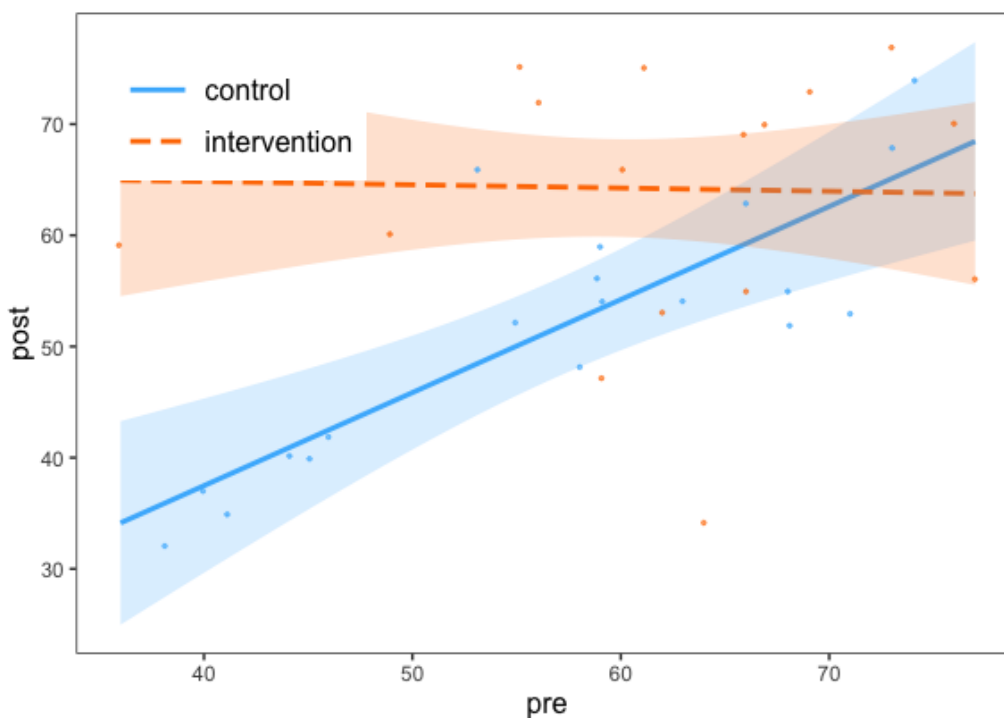
(υπολογισμένο ως Proportional Reduction of Error = 0.228). Εν κατακλείδι, η προϋπόθεση της ομοιογένειας των κλίσεων παλινδρόμησης **δεν** ευσταθεί και η χρήση απλού μοντέλου ANCOVA κρίνεται μη επιτρεπτή .

Κρίνεται η ανάγκη να μελετηθεί το εύρος της επίδρασης της συμμεταβλητής στην ανεξάρτητη μεταβλητή.

Έλεγχος της επίδρασης της συμμεταβλητής pretest σε κάθε ομάδα

Σε αντίθετη περίπτωση, όπου η παραπάνω προϋπόθεση θα ευσταθούσε, τότε κανείς θα περίμενε το Γράφημα 5 να παρουσιάζει δύο φαινομενικά παράλληλες γραμμές συσχέτισης (Field, 2013). Όμως, όπως φαίνεται στο γράφημα υπάρχει μια θετική σχέση της συμμεταβλητής (pretest) και του αποτελέσματος (ενδιαφέρον μετά την παρέμβαση), στην ομάδα ελέγχου (control, γραμμική σχέση με μπλε χρώμα), σε αντίθεση με την πειραματική ομάδα (intervention) που η σχέση φαίνεται μηδενική (επίπεδη κλίση, γραμμική σχέση με πορτοκαλί χρώμα). Επομένως, το κύριο μοντέλο της συγκεκριμένης ανάλυσης είναι ένα μοντέλο πολλαπλής παλινδρόμησης (multiple regression; βλ. Γράφημα 3).

Γράφημα 5. Σχέση παρεμβολής (interaction effect)

Note. Control = Ομάδα Ελέγχου, Intervention = Ομάδα Παρέμβασης, pre = μέτρηση πριν την

παρέμβαση, post = μέτρηση μετά την παρέμβαση.

Η ομάδα ελέγχου παρουσιάζει μια λογική συνθήκη. Και αυτό διότι μικρότερες τιμές στο pre test σχετίζονται με μικρότερες τιμές στο post test. Το ίδιο συμβαίνει και για μεσαίες καθώς και για υψηλές τιμές. Η σχέση αυτή εξηγείται και στατιστικά, αφού η επίδραση ήταν θετική και στατιστικά σημαντική $b_{\text{ctrl}} = 0.73$, $SE = 0.17$, 95% CI [0.40,1.00], $p < .001$, η οποία θεωρείται επίδραση μετρίου μεγέθους (Cohen's d ; ανάλυση με τυποποιημένα δεδομένα [standardized variables]).

Αντίθετα, στην πειραματική ομάδα φαίνεται πως οι τιμές pretest επηρέασαν του μαθητές ,και κυρίως αυτούς με χαμηλές τιμές πριν την παρέμβαση. Όπως φαίνεται στο Γράφημα 5, οι τιμές post test των παιδιών της Π.Ο., ήταν σχεδόν ίσες, ανεξάρτητα από τη μέτρηση pre test. Για αυτό τον λόγο δεν μπορούσαμε να λάβουμε το pre test ως συμμεταβλητή (δηλαδή στο μοντέλο ANCOVA). Συγκεκριμένα, κατά την ανάλυση των κλίσεων της παλινδρόμησης, στην Π.Ο. το μέγεθος της σχέσης pre*post δεν ήταν στατιστικά σημαντικό $b_{\text{int}} = -0.03$, $SE = 0.17$, 95% CI [-0.38, 0.33], $p = .88$.

Συμπερασματικά, υπήρξε ετερογένεια στις κλίσεις των παλινδρομικών μοντέλων, κάτι που σημαίνει πως η απάντηση του ερευνητικού ερωτήματος (αν η ποιοτική παρέμβαση συνέβαλε στην αλλαγή του ενδιαφέροντος των παιδιών για τη λαϊκή παράδοση λαμβάνοντας υπόψη το ενδιαφέρον τους πριν την παράδοση), δεν δύναται να ελεγχθεί. Και αυτό διότι το ενδιαφέρον των παιδιών για τη μουσική παράδοση πριν την παρέμβαση φαίνεται να παρεμβάλλεται στη σχέση της πειραματικής παρέμβασης με το αποτέλεσμα. Η επίδραση του pretest φαίνεται να είναι ισχυρότερη σε τιμές χαμηλότερες για το pretest. Δηλαδή, μαθητές που είχαν χαμηλό σκορ στο pretest, είχαν πολύ υψηλό στο post test, όμως όχι διαφορετικό από αυτούς με υψηλό σκορ στο post test. Εξ' ου και η πορτοκαλί γραμμή φαίνεται επίπεδη χωρίς κλίση στο Γράφημα 5. Η παρέμβαση φαίνεται να είχε αποτελέσματα για τα παιδιά με χαμηλό σκορ πριν την παρέμβαση, ωστόσο αυτό δεν αποδείχτηκε στατιστικά.

4. ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

4.1. Συζήτηση

Η παρούσα έρευνα, σύμφωνα με τα αποτελέσματα, όπως αναφέρθηκαν στην ανάλυση δεδομένων, δεν οδήγησε τελικά στο συμπέρασμα ότι η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση έγινε το μέσο για τη γνωριμία και σύνδεση με τη μουσική παράδοση της χώρας μας στην προσχολική ηλικία. Κατά την ποιοτική ανάλυση φαίνεται ότι τα παιδιά συμμετείχαν με ενθουσιασμό στις παρεμβάσεις. Η σύνδεση λόγου (τραγούδι), κίνησης (χορός) και θεάτρου με συνδυαστικό κρικό το ρύθμο, αποτελεί για τα παιδιά ένα δημιουργικό και ευφάνταστο ταξίδι. Τα παιδιά γνώρισαν χορούς και τραγούδια της χώρας μας, αλλά και κάποια από τα ήθη και τα έθιμά μας. Αυτό όμως δεν έδειξε να ενδυναμώνει το ενδιαφέρον τους για τη μουσική παράδοση της χώρας μας σύμφωνα με το ερωτηματολόγιο. Παρ' όλο που στους πίνακες παραπάνω παρατηρούμε μια άνοδο στη μέση τιμή της πειραματικής ομάδας, η διαφορά είναι πολύ μικρή και άρα δεν είναι στατιστικά σημαντική, ώστε να πούμε με αξιοπιστία ότι η έρευνα αυτή στέφθηκε με επιτυχία.

Υπάρχουν αρκετοί λόγοι που η έρευνα δεν οδήγησε στο αποτέλεσμα που αναμενόταν. Ένας από αυτούς είναι η μικρή διάρκεια της έρευνας η οποία ήταν μόνο δύο μήνες. Οι ιώσεις στο σχολείο επίσης έπαιξαν έναν πολύ σημαντικό ρόλο αφού ειδικά τον Δεκέμβριο έλειπαν αρκετά παιδιά και δεν βίωσαν όλη την εμπειρία της έρευνας, ενώ και το διάστημα των εορτών διέκοψε την πορεία των παρεμβάσεων και μια συνέχεια σε αυτή. Ο αριθμός του ερευνητικού πληθυσμού ήταν επίσης πολύ μικρός. Το δείγμα ήταν δείγμα ευκολίας για την ερευνήτρια και ήταν 19 παιδιά στην πειραματική ομάδα και 19 στην ομάδα ελέγχου. Το ερωτηματολόγιο ήταν μια κουραστική διαδικασία και για την ερευνήτρια αλλά και για τα παιδιά. Πολλές φορές απαντούσαν αυτό που πίστευαν ότι ήθελε η εκπαιδευτικός να ακούσει και όχι αυτό που πραγματικά πίστευαν, ενώ αν ήταν κουρασμένα μπορεί οι απαντήσεις τους να ήταν αρνητικές γιατί δεν ήθελαν εκείνη τη στιγμή να κάνουν το ερωτηματολόγιο.

Μέσα από τη δραματική τέχνη, τα παιδιά έπαιξαν, συνεργάστηκαν σε ομάδες και προβληματίστηκαν. Συγκεκριμένα, ο Freire (2000) ανέφερε ότι η δράση δεν είναι παραγωγική όταν δεν υπάρχει προβληματισμός. Συγκεκριμένα στην 6^η, 11^η και 12^η παρέμβαση, τα παιδιά ήρθαν αντιμέτωπα με ερωτήματα και προβληματισμούς, όπως: «Ποιες είναι οι ανάγκες και ποιες οι επιθυμίες μας;», «Εσύ θα βοηθούσες τον λύκο που σου ζητάει βοήθεια ή θα τον σκότωνες;», «Είναι τελικά όλοι οι λύκοι κακοί ή απλά δεν έχουμε ακούσει ποτέ την δική τους πλευρά;». Τα παιδιά μέσα από το

θέατρο/δράμα, ένιωσαν ελευθερία, δημιουργική έκφραση και παιγνιώδη διάθεση. Αυτός είναι άλλωστε και ο στόχος της θεατρικής διαδικασίας, να υπάρχει δηλαδή άμεσος διάλογος όπου όλα τα μέλη της ομάδας εκφράζονται δημιουργικά και ελεύθερα (Kuppers & Robertson, 2007).

Όσον αφορά τη ρυθμολογία των τραγουδιών, η ερευνήτρια προσπάθησε να ενσωματώσει στην έρευνα εκτός από 4/4, τους ρυθμούς 7/8 (καλαματιανό) και 6/8 (τσάμικο). Παρατηρήθηκε ότι τα παιδιά δυσκολεύτηκαν αρχικά να χορέψουν σε αυτούς τους ρυθμούς. Όταν η δραστηριότητα όμως ξεκινούσε με παλαμάκια και κυρίως με ρυθμικό λόγο, όπως «Κόκκινο – Μήλο – Μήλο» για το καλαματιανό και «Πέρδικα – ΓύριΣε» για το τσάμικο, ο συντονισμός του σώματος ερχόταν από μόνος του. Ένα από τα βασικά στοιχεία της μουσικοκινητικής αγωγής Carl Orff είναι ότι τα παιδιά πρέπει πρώτα να αισθανθούν το ρυθμό μέσα από ασκήσεις, οι οποίες συνοδεύονται από τον ρυθμικό λόγο και στη συνέχεια να εισάγουμε το τραγούδι (Σέργη, 1993).

Πολλοί ερευνητές δεν προτιμούν την ηλικία της προσχολικής ηλικίας για να πραγματοποιήσουν την έρευνά τους. Η δυσκολία της ηλικίας αυτής είναι ότι τα παιδιά ακόμα δεν ξέρουν να γράφουν και να διαβάζουν. Επίσης, είναι μια ηλικία που το λεξιλόγιό τους είναι περιορισμένο, πολλά παιδιά ακόμα δεν μιλάνε καθαρά. Παρ' όλ' αυτά είναι επίσης μια ηλικία πολύ ειλικρινής. Αν η δραστηριότητα είναι βαρετή και δεν τους αρέσει θα το δείξουν αμέσως. Όταν ενθουσιάζονται το δείχνουν με το όλο τους το σώμα.

Μέσα από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση, τα παιδιά ήρθαν σε μια πρώτη επαφή και γνωριμία με τη ρυθμολογία των δημοτικών τραγουδιών, με λαχνίσματα, με παιχνιδοτράγουδα, με τα ήθη και τα έθιμα, με παραδοσιακά μουσικά όργανα και με παραδοσιακούς χορούς από όλη την Ελλάδα.

4.2. Προτάσεις

Σε αυτό το σημείο θα ήθελα να προτείνω κάποιες προτάσεις για το μέλλον. Μία από αυτές, είναι να γίνει μια έρευνα μεγαλύτερης διάρκειας πάνω σε αυτή τη θεματολογία. Ένα παιδί προσχολικής ηλικίας μπορεί να ακουλουθήσει τη ρυθμολογία των 7/8 και των 6/8, αρκεί όμως να υπάρχει συχνή επανάληψη και το παιδί να έρχεται πιο συχνά σε επαφή με τα ανάλογα ερεθίσματα. Σε μία παρέμβαση είναι δύσκολο να το κατακτήσει. Εάν η έρευνα διαρκούσε ένα χρόνο και κάναμε παραπάνω ρυθμικές ασκήσεις για τον κάθε ρυθμό, θα ήταν πιο εύκολη και η εμπέδωσή τους. Για να

επιτύχουμε τη διαδικασία του συντονισμού τα παιδιά προσχολικής ηλικίας θα πρέπει να βιώσουν συνδυαστικές δραστηριότητες στα πλαίσια μιας πολύπλευρης αγωγής. Μπορούν έτσι να εξασκήσουν τις βασικές κινητικές μορφές μέσα από διαφορετικές καταστάσεις, με αποτέλεσμα να διευρύνουν και να εμβαθύνουν σε αυτές (Martin & Ellermann, 2001).

Επίσης, θα ήθελα να παροτρύνω κι άλλους μελλοντικούς ερευνητές να επιλέξουν την προσχολική ηλικία και να γίνουν περισσότερες έρευνες για τη μουσική παράδοση μέσα από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση. Στη βιβλιογραφία υπάρχουν ελάχιστες έρευνες πάνω στην μουσική παράδοση στην προσχολική ηλικία μέσα από τη δραματική τέχνη στην εκπαίδευση και αυτές είναι επίσης μικρής χρονικής διάρκειας 2 -3 μηνών. Σύμφωνα με την Εύα Παυλίδου (2001), σε έρευνα που πραγματοποιήθηκε σε νηπιαγωγεία με συνδυασμό δραστηριοτήτων ψυχοκινητικής, μουσικοκινητικής αγωγής, χορού και θεατρικού παιχνιδιού, «φάνηκε σημαντική βελτίωση στην κινητικότητα, την αντίληψη του χώρου, το ρυθμό, την κατανόηση οδηγιών και αναπαραγωγή κινήσεων από τα παιδιά, αλλά κυρίως στη δημιουργική κίνηση, το συντονισμό αναπνοής – κίνησης και τις επικοινωνιακές σχέσεις μεταξύ των παιδιών» (Παυλίδου & Στύλου, 2006: 5).

5. ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Η παρούσα εργασία αποτελεί μια έρευνα δράσης, η οποία θεωρώ ότι είχε πολύ μεγάλο ενδιαφέρον στην υλοποίησή της. Σαν νηπιαγωγός, αλλά και μουσικός, είναι ένα θέμα που με απασχολεί και γι' αυτόν τον λόγο, το επέλεξα σαν θέμα για τη διπλωματική μου εργασία.

Όπως αναφέρουμε και παραπάνω το δημοτικό τραγούδι παραδόθηκε από γενιά σε γενιά και με αυτόν τον τρόπο συνεχιζόταν η πολιτιστική κληρονομιά. Υπάρχουν βέβαια κάποιοι που διαφωνούν με την «τελετουργική» χρήση της μουσικής στην μουσική εκπαίδευση. Η Mills (1991) τονίζει ότι ο στόχος της μουσικής εκπαίδευσης είναι η μουσική καλλιέργεια των παιδιών και όχι η μετάδοση της πολιτισμικής κληρονομιάς. Ο Plummeridge (1991) από την άλλη τονίζει ότι μια σχολική κοινότητα είναι ακριβώς όπως μια μικρή κοινωνία σε μια πόλη ή ένα χωριό. Μέσω της πολιτισμικής κληρονομιάς οι άνθρωποι αποκτούν μια ενότητα η οποία δίνει νόημα στον εαυτό τους, αλλά και στην κοινωνία. Είναι σημαντικό να κατανοούμε την κουλτούρα των παιδιών στον κάθε πολιτισμό, αφού παρατηρούμε ότι βασικό συστατικό των εθίμων, των παραδόσεων και της εκτόνωσης είναι η μουσική σε συνδυασμό με τον χορό και την κίνηση (Campbell & Kassner, 1995).

Στην παρούσα έρευνα η γνωριμία με την μουσική παράδοση πραγματοποιήθηκε μέσα από τη χρήση της δραματικής τέχνης, αλλά και της μουσικοκινητικής αγωγής. Σύμφωνα με τον Fisher (1996) και την παιδαγωγική θέση περί ολιστικής αντιμετώπισης της ανάπτυξης των παιδιών ο συνδυασμός αυτός ανταποκρίνεται σε αυτή και αναδεικνύεται η σωματική, ψυχική, συναισθηματική και κοινωνική ολότητα του παιδιού.

Η διαδικασία της παρούσας εργασίας, ήταν μια πολύ δημιουργική διαδικασία. Ερευνώντας και ψάχνοντας για υλικό, νιώθω ότι γέμισα γνώσεις και άρχισα να κατανοώ το πόσο τελικά δύσκολη είναι η έρευνα, αλλά και πόσο δημιουργική ταυτόχρονα.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνόγλωσση βιβλιογραφία

Αλεξιάδου, Κ. (1999). Μουσικοκινητική Αγωγή Carl Orff. *Σύγχρονο Νηπιαγωγείο*, 9, 171-175.

Άλκηστις. (2000). *Η δραματική τέχνη στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.

Ανδρούτσος, Π. (1995). *Μέθοδοι διδασκαλίας της Μουσικής*. Αθήνα: Orpheus.

Αντωνακάκης, Δ. (1996). *Carl Orff*. Ηράκλειο: Orfefs.

Altrichter, H., Posch P., & Somekh B. (2001). *Οι εκπαιδευτικοί ερευνούν το έργο τους: Μια εισαγωγή στις μεθόδους της έρευνας δράσης*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Βουρνάς, Τ. & Γαρίδη, Ε. (1979). *Η παράδοση και η επιβίωση στο σημερινό πολιτισμό μας*. Αθήνα: Αφοί Τολίδη.

Baud – Bovy, S. (1984). *Δοκίμιο για το ελληνικό δημοτικό τραγούδι*. Ναύπλιο: Πελοποννησιακό Λαογραφικό Ίδρυμα.

Γεωργοπούλου, Α. (2020). *Ανίχνευση προσεγγίσεων του μαθήματος της μουσικής αγωγής στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση: η περίπτωση των εκπαιδευτικών μουσικής αγωγής των νομών της περιφέρειας δυτικής Ελλάδας*. (Διδακτορική Διατριβή). Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Γκρόγκου, Μ. (2016). Ο καλυμνιώτικος «χορός του μηχανικού» και το έθιμο του «χορού του συγχώριου» μέσα από τη λαογραφική παράδοση. *Η νέα «φωνή της Κάσου»*. Ανακτήθηκε από: <https://kasosnews.wordpress.com/2016/03/23/%CE%BF-%CE%BA%CE%B1%CE%BB%CF%85%CE%BC%CE%BD%CE%B9%CF%8E%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%82-%CF%87%CE%BF%CF%81%CF%8C%CF%82-%CF%84%CE%BF%CF%85-%CE%BC%CE%B7%CF%87%CE%B1%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%8D/>.

Cohen, L., Manion, L. (2000). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. (Μετφρ. Χρ. Μητσοπούλου & Μ. Φιλοπούλου). Αθήνα: Μεταίχμιο.

Δαμιανού-Μαρίνη, Ε. (1998). Βασικές μεθοδολογικές αρχές για την εφαρμογή των Μουσικοπαιδαγωγικών ιδεών του Zoltan Kodaly. *Μουσική Εκπαίδευση*, 3 (1), 30-36.

- Διονυσίου, Ζ.** (2018). Ερευνώντας το παιδικό παραδοσιακό τραγούδι στην Κέρκυρα. *Μουσική-Γλώσσα-Πολιτιστική παράδοση: Επτανησιακή διασπορά*. Στα: Πρακτικά του 10^{ου} Διεθνούς Πανιόνιου Συνεδρίου, 12, 65-78.
- Εμβαλωτής, Α., Κατσή, Α. & Σιδερίδης, Γ.** (2006). *Στατιστική μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας*. Ιωάννινα: Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων.
- Εμπεριάδου, Ε.** (1995). *Η Μουσικοπαιδαγωγική μέθοδος του Zoltan Kodaly*. (Διπλωματική Εργασία) Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.
- Θεοδωράκου, Κ.** (1996). *Δημιουργικότητα - Δημιουργική κίνηση: Ανασκόπηση βιβλιογραφίας*. Στα: Πρακτικά του 1ου Διεθνούς Συνεδρίου Αθλητικής Ψυχολογίας, 335-340.
- Girard, P.** (1894). *Αθηναίων Αγωγή κατά τον Ε' και Δ' αιώνα π.Χ.*. (Μτφ.) Αλέξανδρος Μ. Καράλης. Αθήνα: Τυπογραφείο Αλεξ. Παπαγεωργίου.
- Ηλιάδης, Ι.** (2003). *Ο χορός στον Πλάτωνα ως παιδαγωγικό μέσο*. Στο Α. Ράφτης (επιμ.), *Η Διδασκαλία του Χορού*. Στα Πρακτικά 17ου Διεθνούς Συνεδρίου για την έρευνα του χορού (σελ. 449-457). Αθήνα: Διεθνής Οργάνωση Λαϊκής Τέχνης.
- Ιγγλέζου, Ν.** (2014). *Λαογραφία και τεχνολογίες της πληροφορίας και της επικοινωνίας (ΤΠΕ): Διδακτικές προσεγγίσεις δημοτικών τραγουδιών με τη χρήση των ΤΠΕ*. (Πτυχιακή εργασία). Ρόδος: Πανεπιστήμιο Αιγαίου.
- Janeau, C.** (1996). *Η έρευνα με ερωτηματολόγιο*. (Μετφρ. Κ. Τζαννός - Τζωρτζή). Αθήνα: Τυπωθήτω.
- Κατερέλος, Γ.** (2002). *Εισαγωγή στην κοινωνική έρευνα*. Αθήνα: Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών.
- Κατσαρού, Ε., & Τσαφός, Β.** (2003). *Από την έρευνα στη διδασκαλία: Η εκπαιδευτική έρευνα δράσης*. Αθήνα: Σαββάλα.
- Καψωμένος Ε.** (1990). *Δημοτικό τραγούδι. Μια διαφορετική προσέγγιση*. Αθήνα: Αρσενίδης.
- Κόκκινου, Α.** (2007). *Δημοτικά παιδικά τραγούδια*. (Διδακτορική εργασία). Σπάρτη: Φιλοσοφική Σχολή Πανεπιστημίου Αθηνών.
- Κουτσούμπα, Μ.** (2000). *Υφολογική ανάλυση στον ελληνικό παραδοσιακό χορό*. Στο: *Πολιτισμός και Τέχνη επτά δοκίμια για το χορό*, 30-77. Αθήνα: Προπομπός.
- Κυριακίδης, Σ.** (1990). *Το δημοτικό τραγούδι: Συναγωγή μελετών*. Αθήνα: Ερμής.
- Λενακάκης, Α.** (2014). *Ο θεατροπαιδαγωγός: Το προφίλ ενός καινοτόμου εκπαιδευτικού*. Στο Θ. Γραμματάς (Επιμ.), *Το θέατρο στην εκπαίδευση: Καλλιτεχνική έκφραση και παιδαγωγία* (σσ. 172-215). Αθήνα: Διάδραση.

Λυκεσάς, Γ. (2002). *Η διδασκαλία των ελληνικών παραδοσιακών χορών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση με τη μέθοδο της μουσικοκινητικής αγωγής*. (Διδακτορική εργασία). Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης.

Μάγος, Κ., & Παναγοπούλου, Γ. (2008). Δρω ερευνώντας και ερευνώ δρώντας. Η έρευνα δράσης στην εκπαίδευση εκπαιδευτών. Στο *Ψηφιακά Πρακτικά του 3^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου της Επιστημονικής Ένωσης Εκπαίδευσης Ενηλίκων «Εκπαίδευση και Επαγγελματοποίηση Εκπαιδευτών Ενηλίκων»*, 14 – 18 Μαρτίου. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων (σε ψηφιακή μορφή). Ανακτήθηκε από, http://www.actionresearch.gr/system/files/keimena/Keimena07_%CE%9C%CE%AC%CE%B3%CE%BF%CF%82%2526%CE%A0%CE%B1%CE%BD%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%80%CE%BF%CF%8D%CE%BB%CE%BF%CF%85.pdf.

Μάρκου, Κ. (2010). *Θεωρία και πράξη της ελληνικής παραδοσιακής μουσικής (βυζαντινής και δημοτικής)* (Τόμ. Α'). Αθήνα: Δήμος Παιανίας.

Martin, K., & Ellermann, U. (2001). *Πολύπλευρη Ρυθμική Αγωγή: Μουσικοκινητική Προσέγγιση Κινητικών Ικανοτήτων*. (Μεταφρ. Ε. Φλεμετάκη) Θεσσαλονίκη: Salto.

Ματέυ, Π. (1978). *Ρυθμική*. Αθήνα: Αθήνα.

Μπαγιάτης, Κ., & Τσαντάς, Ν. (1993). *Ηστατιστική με το SPSS/PC*. Θεσσαλονίκη.

Μπαζιάνας, Ν. (1994). *Για τη λαϊκή μουσική μας παράδοση: Μικρά μετέμματα*. Αθήνα: Τυπωθήτω.

Μπόνια, Β. (2012). *Η χρήση του δημοτικού τραγουδιού για τη διδασκαλία της τοπικής ιστορίας*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Βόλος: Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας.

Μυλωνά Σ. (2020). *Διδασκαλία Ισοδύναμων Κλασμάτων μέσα από τη μουσική με την χρήση του Lego Mindstorms ev3*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Παυλίδου, Ε. (2001). *Η Ρυθμική ως μέσο Εκπαίδευσης στην Προσχολική Ηλικία: Ένα συνδυαστικό Πρόγραμμα Ρυθμικής και Κινητικής Αγωγής*. Πρακτικά 3^{ου} Πανελληνίου Συνεδρίου OMEP. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα. 168-178.

Παυλίδου, Ε., & Στύλου, Σ. (2006). *Παραδοσιακός χορός στην προσχολική ηλικία: Μέθοδοι προσέγγισης των νηπίων*. 1^ο Διεθνές Εκπαιδευτικό Συνέδριο «Λαϊκός πολιτισμός και Εκπαίδευση». Θεσσαλονίκη: Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης (σε ψηφιακή μορφή). Ανακτήθηκε από: https://www.researchgate.net/publication/303833993_PARADOSIAKOS_CHOROS_STEN_PROSCHOLIKE_ELIKIA_METHODOI_PROSENGISES_TON_NEPION_T

RADITIONAL DANCE IN PRESCHOOL AGE APPROACHING METHODS FOR THE CHILDREN.

Πολίτης, Α. (1981). *Το δημοτικό τραγούδι – τα κλέφτικα*. Αθήνα: Νέα Ελληνική Βιβλιοθήκη.

Σέξτου, Π. (2005). *Θεατροπαιδαγωγικά προγράμματα στα σχολεία*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Σέργη, Λ. (1993). *Η μουσική αγωγή ως παράγοντας για τη διαμόρφωση της προσωπικότητας του παιδιού. Διαθεματική διδασκαλία με κεντρικό άξονα τη μουσική σε παιδιά ηλικίας τεσσάρων έως έξι χρόνων*. (Διδακτορική Διατριβή). Αθήνα: ΤΕΑΠΗ

Στραβίνσκυ, Ι. (1980). *Μουσική Ποιητική*. (Μετφρ. Μ. Γρηγορίου). Αθήνα: Νεφέλη.

Τότσικας, Α. (2019). Τα δρώμενα της αποκριάς και οι ρίζες τους. *Αργολική Αρχαιακή Βιβλιοθήκη Ιστορίας και Πολιτισμού*. Ανακτήθηκε από: <https://argolikivivliothiki.gr/2019/02/22/the-events-of-the-carnival-and-its-roots/>.

Τσαγγάλας Κ. (1988). *Το δημοτικό τραγούδι και οι κοινωνικές του διαστάσεις*. τ.Α΄. Ιωάννινα.

Τσιάρας, Α. (2005). *Το δράμα και το θέατρο στην εκπαίδευση*. Αθήνα: Παπούλιας.

Τσιώλη - Πλαγιανού, Η. (1998). Orff Schulwerk. *Ρυθμοί*, 24, 1-7. Αθήνα: Ελληνικός Σύλλογος Μουσικοκινητικής αγωγής Carl Orff.

Φραγκή, Μ. (2011). Η αναγκαιότητα του θεάτρου στην εκπαίδευση. Στο Π. Αναστασιάδης (επιμ.), *Βασικό επιμορφωτικό υλικό: Τόμος Α: Γενικό μέρος* (σσ. 88 – 92). Αθήνα: Παιδαγωγικό Ινστιτούτο.

Χρυσομάλλου, Α. (2020). *Αξιοποιώντας την μουσική για τη συναισθηματική σύνδεση μαθητών και ρομπότ*. (Μεταπτυχιακή εργασία). Θεσσαλονίκη: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Ξενογλώσση Βιβλιογραφία

Barkoukis, V., Zahariadis, P., Govlitsioti, V. & Tsorbatzoudis, H. (1998). *Goal orientation and intrinsic motivation in recreational activities*. International Conference on Motivation. 6th Workshop on Achievement and Task Motivation. Thessaloniki 27-30 March 1998. Abstract Book (pp.52-53). Project of the National Dance Association. An Association of the American Alliance for Health, Physical Education, recreation and Dance. Virginia.

- Bolton, G.** (1979). *Towards a theory of drama in education*. London: Longman.
- Byron, K.** (1986). *Drama in the English classroom*. London : Routledge.
- Campbell, P.S. & Kassner, C.** (1995). *Music in childhood*. New York: Schirmer Books.
- Creswell, J. W.** (2003). *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Cronbach, L. J.** (1951). Coefficient alpha and the internal structure of tests. *Psychometrika*, 16(3), 297–334. <https://doi.org/10.1007/BF02310555>.
- Elver, M., Wilkerson, M.,** (2014). *Products of the performing arts: effects of the performing arts on children's personal development and how to use research to initiate Policy Change*. Ανακτήθηκε από: https://spea.indiana.edu/doc/undergraduate/ugrd_thesis2015_bsam_elver.pdf.
- Field, A.** (2013). *Discovering statistics using IBM SPSS statistics* (4th ed.). SAGE Publications.
- Fisher, J.** (1996). *Starting from Child?: Teaching and Learning from 4 to 8*. Buckingham – Philadelphia: Open University Press.
- Freire, P.** (2000). *Pedagogy of the oppressed*. Νέα Υόρκη- Λονδίνο: Continuum.
- Goodkin, D.** (2002). *Play, sing & dance: An introduction to Orff Schulwerk*. U.S.: Schott.
- Georgiades, Th.** (1958). *Musik und Rhythmus bei den Griechen*. Rowohlts deutsche enzyklopaedie. Muenchen.
- Harwell, M.** (2011). Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods: Pursuing ideas as the keystone of exemplary inquir. In C. Conrad, & R. C. Serlin (Eds.), *The Sage handbook for research in education: Pursuing ideas as the keystone of exemplary inquir* (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Judd, C. M., McClelland, G. H., & Ryan, C. S.** (2017). : *A Model Comparison Approach To Regression, ANOVA, and Beyond, Third Edition* (3rd ed.). Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781315744131>.
- Kodaly, Z.** (1974). Childen's choirs. In: *The Selected writings of Zoltan Kodaly*, 119-126. Budapest: Corvina Press.
- Krithikadatta, J.** (2014). Normal Distribution. *Journal of Conservative Dentistry : JCD*, 17(1), 96–97. <https://doi.org/10.4103/0972-0707.124171>.
- Kuppers, P., & Robertson, G.** (2007). *The community performance reader*. New York: Routledge.

- McAuley, E., Duncan, T., & Tammen, V. V.** (1989). Psychometric properties of the Intrinsic Motivation Inventory in a competitive sport setting: A confirmatory factor analysis. *Research Quarterly for Exercise and Sport*, 60, 48-58.
- McCaslin, N.** (1990). *Creative drama in classroom*. New York: Longman.
- Mertler, C.A.** (2012). *Action research: Improving schools and empowering educators*. (3rd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.
- Mills, G. E.** (2007). *Action research: A guide for the teacher researcher* (3rd ed.). Upper Saddle River, NJ: Pearson Merrill Prentice Hall.
- Mills, J.** (1991). *Music in the primary school*. Cambridge: University Press.
- Moorhead, G. E. & Pond, D.** (1978). *Music of Young Children*. Santa Barbara: Pillsbury Foundation for Advancement of Music Education. (reprinted from works published in 1941, 1942, 1944, 1951, & 1977).
- Muijs, D.** (2022). Doing Quantitative Research in Education with IBM SPSS Statistics. *Doing Quantitative Research in Education with IBM SPSS Statistics*, 1–100.
- Murtagh, F., & Legendre, P.** (2014). Ward's hierarchical agglomerative clustering method: Which algorithms implement ward's criterion? *Journal of Classification*, 31(3), 274–295. <https://doi.org/10.1007/s00357-014-9161-z>.
- Neelands, J.** (1984). *Making sense of drama: A guide to classroom practice*. London: Heineman Educational Books.
- Plummeridge, C.** (1991). *Music education in theory and practice*. London: The Falmer Press.
- Pugh A., & Pugh, L.** (1998). *Music in the early years*. London: Routledge.
- R Core Team** (2022). R: A language and environment for statistical computing. *R Foundation for Statistical Computing*. Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>.
- Rhemtulla, M., Brosseau-Liard, P. É., & Savalei, V.** (2012). When can categorical variables be treated as continuous? A comparison of robust continuous and categorical SEM estimation methods under suboptimal conditions. *Psychological Methods*, 17(3), 354–373. <https://doi.org/10.1037/a0029315>.
- Schonmann, S.** (1999). Visual arts research. *Fictional worlds and the real world in early childhood drama education*, 25 (2), 79 – 89.
- Schuré, E.** (1916). *Histoire du drame musical*. Paris: Librairie académique Perrin et Cie.
- Somers, J.** (1995). *Drama in the Curriculum*. London: Cassell.

Ströter – Bender, J. (2009). *Museumskoffer: Material und ideenkisten*. Tectum Verlag: Marburg.

Susman, G. I., & Evered, R. D. (1978). An assessment of the scientific merits of action research. *Administrative Science Quarterly*, 23(4), 582–603.

Weinberger, N. (1998). The music in our minds. *Educational Leadership*, 56(3), 36-40.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΟ

1. Μαθητής Μαθήτρια

2. Σε ποια τάξη ή τμήμα απευθύνεται το ερωτηματολόγιο;

(Σημειώστε την μέσα στο τετράγωνο)

Το ερωτηματολόγιο αυτό, απευθύνεται σε όλους τους μαθητές της Πρωτοβάθμιας Εκπαίδευσης. Οι ερωτήσεις που ακολουθούν, ζητούν από σένα μαθητή να δείξεις το πως αντιμετωπίζεις τον ελληνικό παραδοσιακό χορό, στο μάθημα της Φυσικής Αγωγής. Δεν υπάρχουν σωστές ή λανθασμένες απαντήσεις, σημασία έχει η γνώμη σου. Για τον λόγο αυτό παρακαλώ να συμπληρώσεις το ερωτηματολόγιο διαλέγοντας προσεκτικά μία από τις πέντε απαντήσεις. Παρακαλώ συμπλήρωσε όλες τις ερωτήσεις χωρίς εξαίρεση. Βάλε σε κύκλο έναν μόνο από τους αριθμούς που σε αντιπροσωπεύει καλύτερα. Να σημειωθεί ότι οι απαντήσεις του ερωτηματολογίου είναι απολύτως εμπιστευτικές και πρόκειται να χρησιμοποιηθούν μόνο για επιστημονικούς σκοπούς. (1 = καθόλου, 2 =λίγο, 3 = μέτρια, 4 = πολύ, 5 =πάρα πολύ).

	Πάρα πολύ	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
1.Σου αρέσουν οι παραδοσιακοί χοροί;	5	4	3	2	1
2.Θέλεις να μάθεις τους ελληνικούς παραδοσιακούς χορούς;	5	4	3	2	1
3. Σου αρέσει να ακούς					

παραδοσιακή μουσική;	5	4	3	2	1
4.Σου αρέσει να βλέπεις παραδοσιακούς χορούς στην τηλεόραση ή σε βίντεο;	5	4	3	2	1
5.Σε ενδιαφέρει το μάθημα των παραδοσιακών χορών στο σχολείο;	5	4	3	2	1
6.Οι παραδοσιακοί χοροί σου αρέσουν περισσότερο ή λιγότερο από τα παιχνίδια, όπως Μπάσκετ, Βόλεϊ και Ποδοσφαιρο;	5	4	3	2	1
7.Συμμετέχεις με κέφι και ενθουσιασμό στο μάθημα των παραδοσιακών χορών;	5	4	3	2	1
8.Τα μουσικά οργανάκια τα οποία χρησιμοποιείς στο μάθημα και όλα τα άλλα υλικά σε βοηθούν να μαθαίνεις να χορεύεις πιο εύκολα;	5	4	3	2	1
9.Θέλεις να φτιάχνεις δικούς σου χορούς μέσα από παραμύθια, ιστορίες και παιχνίδια;	5	4	3	2	1
10.Πόσο δύσκολο σου είναι να μαθαίνεις τους παραδοσιακούς χορούς;	5	4	3	2	1
11.Πόσο σημαντικό είναι για					

σένα να μάθεις να χορεύεις τους παραδοσιακούς χορούς;	5	4	3	2	1
12.Πόσο καλός νομίζεις ότι είσαι στους παραδοσιακούς χορούς;	5	4	3	2	1
13.Επικοινωνείς και συνεργάζεσαι με τους συμμαθητές σου, όταν χορεύεις;	5	4	3	2	1
14.Χαίρεσαι όταν χορεύεις μαζί με τους άλλους συμμαθητές σου;	5	4	3	2	1
15.Πόσο σου αρέσει να χορεύεις μπροστά σε συμμαθητές, γονείς και φίλους σου;	5	4	3	2	1
16.Σου αρέσει να χορεύεις εκτός σχολείου, σε κοινωνικές εκδηλώσεις, σε συλλόγους, γιορτές και πανηγύρια;	5	4	3	2	1

Ευχαριστώ για τη συνεργασία σου!

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

ΠΑΡΕΜΒΑΣΕΙΣ – ΘΕΑΤΡΟΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ

ΠΡΟΕΡΕΥΝΑ

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η ερευνήτρια φέρνει στην ομάδα ένα παραδοσιακό παραμύθι από την Κρήτη. Της το έλεγε η γιαγιά της όταν ήταν μικρή μικρή, μπροστά από το τζάκι. Το παραμύθι λέγεται «Ο Μανούσος και οι ξωτικιές».

(<https://www.ebooks4greeks.gr/paradosiaka-paramythia-tou-ellinismou>)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Αφήγηση του παραμυθιού από την ερευνήτρια.
2. Ποιο είναι άραγε αυτό το μουσικό όργανο η κρητική λύρα; Στον διαδραστικό μας πίνακα δείχνουμε πως είναι και στη συνέχεια βάζουμε το κρητικό κάλαντο «Καλαντιστάδες» για να την ακούσουμε κι όλες.

(https://www.youtube.com/watch?v=ic_SEIXu-00&ab_channel=%CE%93%CE%B9%CF%8E%CF%81%CE%B3%CE%BF%CF%82%CE%92%CE%B9%CE%B4%CE%AC%CE%BA%CE%B7%CF%82)

3. Το κάλαντο αυτό έχει τρεις διαφορετικές μελωδίες. Σηκωνόμαστε να το χορέψουμε με το δικό μας τρόπο. Σε κάθε μελωδία κάνουμε και μια διαφορετική κίνηση. Στην πρώτη είμαστε πιασμένοι στον κύκλο, στην δεύτερη κάνουμε στροφή, ενώ στην τρίτη πηγαίνουμε μέσα – έξω στον κύκλο.
4. Το ακούμε άλλη μια φορά, αλλά αυτή τη φορά επιλέγει το κάθε παιδί τη δική του κίνηση.
5. Θα το ξανά ακούσουμε αλλά τώρα θα μεταμορφωθούμε σε μεγάλους λυράρηδες όπως ο Μανούσος. Χωριζόμαστε σε ζευγάρια. Το ένα παιδί είναι ο λυράρης και το άλλο παιδί είναι η λύρα. Όταν ακούσουν το τύμπανο θα πρέπει να αλλάξουν.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Καθόμαστε στα τραπεζάκια μας και ζωγραφίζουμε ότι μας άρεσε από το παραμύθι.

ΘΕΜΑ: «Παράδοση Ι»

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 1

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Τα Χριστούγεννα πλησιάζουν. Η εμψυχώτρια ξεκινάει να λέει στα παιδιά έναν μύθο που της τον έλεγε η γιαγιά της όταν ήταν μικρή. Τον μύθο των καλικαντζάρων.

«Από την παραμονή των Χριστουγέννων έως τα Θεοφάνια ανεβαίνουν στη γη τα δαιμόνια Καλικάντζαροι, που «όλο το χρόνο πελεκούν με τα τσεκούρια τους τους στύλους που στηρίζουν τη γη».

Καθένας από τους καλικάντζαρους έχει κι από ένα κουσούρι. Κουτσοί, στραβοί, με ένα μάτι, μονοπόδαροι, στραβοπόδαροι, ξεπλατισμένοι. Μεταξύ τους είναι διχόγνωμοι, και δεν μπορούν να κάνουν μέχρι το τέλος καμιά δουλειά κι όλα τα αφήνουν στη μέση, γι' αυτό δεν μπορούν να κάνουν κακό και στους ανθρώπους, αν και έχουν μεγάλη επιθυμία. Οι καλικάντζαροι από ότι λέγεται είναι μαυριδεροί, με κόκκινα μάτια, τραγίσια πόδια, χέρια σαν της μαϊμούς και τριχωτό όλο τους το σώμα.

Την παραμονή των Χριστουγέννων, οι καλικάντζαροι έρχονται έξω και περιμένουν να σμίξει η μέρα με τη νύχτα για να μπουν μέσα. Είναι κακά και πονηρά όντα, μα δεν μπορούν να βλάψουν τους ανθρώπους, γι αυτό και τα λεν σταχτοπόδηδες, σταχτιάδες, κατουρλήδες.

Παλιά οι γιαγιάδες έκαιγαν στα τζάκια παλιοτσάρουχα. Η άσχημη μυρωδιά τους έκανε τους καλικάντζαρους να φεύγουν. Για να εξευμενίσουν οι άνθρωποι τα πειρακτικά αυτά πλάσματα, άφηναν γλυκά σ' ένα σημείο του σπιτιού ή προσπαθούσαν να τα κάνουν ακίνδυνα, με διάφορους τρόπους. Τοποθετούσαν ένα κόσκινο μπροστά από την πόρτα του σπιτιού, ώστε μέχρι να μετρήσει ο καλικάντζαρος από περιέργεια τις τρύπες, να λαλήσει ο πετεινός, οπότε αυτοί έτρεχαν να εξαφανιστούν.

Το αποτελεσματικότερο μέσο για να κρατηθούν μακριά οι καλικάντζαροι και κάθε άλλο δαιμόνιο θεωρήθηκε η φωτιά. Γι' αυτό και όλο το Δωδεκαήμερο έμενε συνεχώς το τζάκι αναμμένο και μάλιστα με ξύλα αγκαθωτά για να έχει η φωτιά μεγαλύτερη δύναμη. Συνήθως δεν αφήνουν μαλλί πάνω στη ρόκα οι νοικοκυρές αυτές τις μέρες, γιατί οι κατουρλήδες, έρχονται και προσπαθούν να γνέψουν κι αυτοί, το στρίβουν το πετάνε, το μπερδεύουν κι έτσι το μαλλί είναι για πέταμα.

Η λαϊκή μας παράδοση θέλει τους καλικάντζαρους να "μαγαρίζουν" το φαγητό με τις ακαθαρσίες τους αλλά και να προσπαθούν να πριονίσουν τα θεμέλια της Γης κατά την διάρκεια του δωδεκαήμερου. Από την στιγμή που κρύβονται πάλι στα έγκατα της Γης στις 6 Ιανουαρίου τα θεμέλια γίνονται όπως και πριν κι έτσι η προσπάθεια τους είναι από πριν καταδικασμένη.

Αρχηγός τους είναι ο Μαντρακούκος, που είναι κουτσός κι άγριος και ο πιο επικίνδυνος απ' όλη την ομάδα. Ακολουθεί ο Μαγάρας, με την τεράστια κοιλιά του, ο οποίος μαγαρίζει όλα τα φαγητά και τα γλυκά. Επίσης έρχεται ο Κωλοβελόνης, που είναι αδύνατος και σουβλερός σα μακαρόνι και περνά από κλειδαρότρυπες και χαραμάδες. Άλλος είναι ο Κοψαχειίλης με τεράστια κοφτερά δόντια, που κρέμονται από το στόμα του. Κανένας δεν μοιάζει με τον άλλο και έχει ο καθένας το κουσούρι του.

Ο Μαλαγάνας, Μαλαπέρδας, Βατρακούκος, Καταχανάς Κωλοβελόνης κ.α Καλικάντζαροι σερφάρουν μέχρι τα Θεοφάνεια (Φώτα) και τον αγιασμό των υδάτων. Ο καθένας από τους καλικάντζαρους έχει και κάποιο ιδιαίτερο χαρακτηριστικό που τον κάνει να ξεχωρίζει.

Από αυτό το χαρακτηριστικό ο λαός μας τους έδωσε και τα ονόματά τους. Είναι ως επί το πλείστον λέξεις σύνθετες και αστείες».

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Λέμε στα παιδιά να φανταστούν τι περίεργα χαρακτηριστικά θα μπορούσε να έχει ένας καλικάντζαρος. Να έχει μεγάλα αυτιά ή μεγάλα μάτια. Τι περίεργα ονόματα θα μπορούσαμε να τους δώσουμε; Περπατάμε στο χώρο με περίεργα βαδίσματα. Παίζοντας διαφορετικά ρυθμικά μοτίβα παροτρύνουμε τα παιδιά να ανακαλύψουν περίεργες κινήσεις με το σώμα τους. Πώς θα μπορούσε να είναι ο δικός μας καλικάντζαρος; Τι χαρακτηριστικό έχει; Πως τον λένε;

2. Ζωγραφίζουμε τον δικό μας καλικάντζαρο και καταγράφουμε το όνομα και το χαρακτηριστικό του.

3. Ένα ένα παιδί μας παρουσιάζει τη ζωγραφιά του, αλλά και μας αναπαριστά τον δικό του καλικάντζαρο.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Μπαίνουμε σε έναν κύκλο και στη μέση βάζουμε μια καρτέλα για να δηλώσουμε το δέντρο της γης. Ο χορός των καλικαντζάρων ξεκινά. Βάζουμε το ορχηστρικό κομμάτι «Κοφτός». Χορεύουμε γύρω από το δέντρο. Μόλις η μουσική

σταματήσει πρέπει να κάνουμε μια αστεία κίνηση ή μια αστεία γκριμάτσα σύμφωνα με τον καλικάντζαρο που έχουν φανταστεί.

(https://www.youtube.com/watch?v=6AyLe5zJpWU&ab_channel=%CE%95%CE%BB%CE%BB%CE%B7%CE%BD%CE%B9%CE%BA%CF%8C%CE%A4%CF%81%CE%B1%CE%B3%CE%BF%CF%8D%CE%B4%CE%B9)

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 2

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εμφανίζεται η εμψυχώτρια με έναν σκούφο καλικαντζάρου. Όποιος φοράει τον σκούφο μεταμορφώνεται στον αρχηγό των καλικαντζάρων, τον Μανδρακούκο. Ο αρχηγός θα κάνει μια αστεία κίνηση ή γκριμάτσα και οι υπόλοιποι θα την επαναλαμβάνουν. Το κάθε παιδί θα πρέπει να δίνει τον σκούφο στον επόμενο μέχρι να κάνουν όλα τα παιδιά. Το μουσικό χαλί σε αυτό το παιχνίδι θα είναι ο ήχος του μουσικού οργάνου Τσαμπούνα.

https://www.youtube.com/watch?v=ryAJ1oL_6Pk&ab_channel=DimitrisSideris .

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Δημιουργούμε τον δικό μας καλικάντζαρο σε μορφή μάσκας. Παίρνουμε ένα χαρτί Α4 και το ακουμπάμε μπροστά στο πρόσωπο μας. Χωρίς να βλέπουν τα παιδιά, σχεδιάζουν τα μάτια, τη μύτη, το στόμα και το σχήμα του προσώπου τους. Στη συνέχεια βάζουν το χαρτί στο τραπέζι και προσθέτουν ότι άλλο χαρακτηριστικό θέλουν, όπως αυτιά, μαλλιά, κτλ. Κόβουμε το χαρτί περιμετρικά του σχεδίου, ενώ κόβουμε και τα μάτια για να μπορούν να δουν. Βάζουμε λάστιχο και οι μάσκες μας είναι έτοιμες.
2. Βάζουμε τη μελωδία με τη τσαμπούνα και δραματοποιούμε όλο τον μύθο των καλικαντζάρων. Αποφασίζουμε που θα είναι τα έγκατα της γης, που θα είναι το σπίτι που θα κάνουμε τις ζαβολιές μας και που θα είναι η εκκλησία που θα εμφανιστεί ο «τουρλόπαπας με την αγιαστούρα του και με την βρεχτούρα του». Φοράμε τις μάσκες μας και η παράσταση ξεκινά.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Ένα ένα τα παιδιά θα μας που την αγαπημένη τους ζαβολιά.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 3

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ένα καλικαντζαράκι έρχεται στην παρέα μας. Μας λέει ότι ήρθε η ώρα για την μεγαλύτερη σκανταλιά όλων των εποχών. Έμαθε πόσο φοβερά καλικαντζαράκια υπάρχουν σε αυτό το σχολείο και μας επέλεξε για τη σκανταλιά αυτή. Θα μάθουμε τα κάλαντα των Φώτων και θα πάμε να τα τραγουδήσουμε στις άλλες τάξεις σαν αληθινά παιδιά. Όταν θα τελειώσουν όμως, θα βάλουμε τις μάσκες μας και θα γίνουμε καλικάντζαροι. Θα μπούμε στις τάξεις και θα τα κάνουμε όλα άνω κάτω. Προσοχή μόνο στον παπά. Αν τον δούμε θα πρέπει να γυρίσουμε γρήγορα στην τάξη μας και να γίνουμε πάλι αληθινά παιδιά.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Μαθαίνουμε τα κάλαντα των Φώτων.

Σήμερα τα φώτα κι ο φωτισμός
η χαρά μεγάλη κι ο αγιασμός.
Κάτω στον Ιορδάνη τον ποταμό
κάθετ' η κυρά μας η Παναγιά.
Κάλημερα, κάλησπερα.

Καλή σου μέρα αφέντη με την κυρά. (x2)

Όργανο βαστάει, κερί κρατεί
και τον Αϊ-Γιάννη παρακαλεί.
Αϊ-Γιάννη αφέντη και βαπτιστή
βάπτισε κι εμένα Θεού παιδί.
Ν' ανεβώ στον ουρανό
να μαζέψω ρόδα και λίβανο. (x2)

2. Αφού μάθουμε τα κάλαντα. Είναι η ώρα για τη σκανταλιά μας. Παίρνουμε από ένα μουσικό οργανάκι και τις μάσκες μας και ξεκινάμε. Καλούμε τις υπόλοιπες τάξεις να τους πούμε τα κάλαντα στον διάδρομο. Μόλις τελειώσουν τα κάλαντα, η εμψυχώτρια θα χτυπήσει το τύμπανο σε συγκεκριμένο ρυθμό που θα έχουν αποφασίσει με τα παιδιά και θα φορεθούν οι μάσκες. Θα μπουν στις τάξεις και θα κάνουν τη σκανταλιά τους. Η κριτική φίλη θα είναι αυτή που θα εμφανιστεί σαν παπάς και θα κρατάει έναν σταυρό, ένα μπολ με νερό και λίγα λουλούδια. Θα ξεκινήσει να κάνει πως ψέλνει, ενώ τα παιδιά θα πρέπει να επιστρέψουν στην τάξη.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Καθόμαστε στον κύκλο και συζητάμε για το τι μας άρεσε περισσότερο και τι όχι από όλα αυτά που επεξεργαστήκαμε για τους καλικάντζαρους.

ΘΕΜΑ: «Παράδοση II»

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 4

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ζαχαρίας, η κούκλα της τάξης, εμφανίζεται με το βαλιτσάκι του. Μέσα μας έχει κεντητά, βελόνες, κλωστές και εικόνες. Έχει όμως και εικόνες από κάποια ζώα και κάποια αντικείμενα. Μήπως ξέρει κάποιος τι είναι όλα αυτά; Η εμπυχωτρία αρχίζει να τραγουδάει το δημοτικό τραγούδι: «Ντήλι - Ντήλι» (CD: Φιντάνι Φιντανάκι).

Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι
που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πήγε και ο ποντικός και πήρε το φιτίλι
μέσ' από το καντήλι που έφεγγε και κένταγε
η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει και η γάτα που έφαγε τον ποντικό
που πήρε το φιτίλι μέσ' από το καντήλι
που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει και ο σκύλος που άρπαξε τη γάτα
που έφαγε τον ποντικό που πήρε το φιτίλι
μέσ' από το καντήλι που έφεγγε και κένταγε
η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει και το ξύλο, που έδειρε το σκύλο
που άρπαξε τη γάτα, που έφαγε τον ποντικό
που πήρε το φιτίλι μέσ' από το καντήλι

που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει κι η φωτιά, που έκαψε το ξύλο
που έδειρε το σκύλο, που άρπαξε τη γάτα
που έφαγε τον ποντικό, που πήρε το φιτίλι
μέσ' από το καντήλι που έφεγγε και κένταγε
η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει και το ποτάμι, που έσβησε τη φωτιά
που έκαψε το ξύλο, που έδειρε το σκύλο,
που άρπαξε τη γάτα, που έφαγε τον ποντικό,
που πήρε το φιτίλι μέσ' από το καντήλι
που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει και το βόδι, που ήπια το ποτάμι
που έσβησε τη φωτιά, που έκαψε το ξύλο
που έδειρε το σκύλο, που άρπαξε τη γάτα,
που έφαγε τον ποντικό, που πήρε το φιτίλι
μέσ' από το καντήλι που έφεγγε και κένταγε
η κόρη το μαντίλι.
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Πάει και ο κυνηγός, που σκότωσε το βόδι
που ήπια το ποτάμι, που έσβησε τη φωτιά,
που έκαψε το ξύλο, που έδειρε το σκύλο,
που άρπαξε τη γάτα, που έφαγε τον ποντικό,
που πήρε το φιτίλι μέσ' από το καντήλι,
που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντίλι
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

Και ήρθε κι ο Αρχάγγελος που άρπαξε τον κυνηγό,

που σκότωσε το βόδι,
που ήπια το ποτάμι, που έσβησε τη φωτιά,
που έκαψε το ξύλο, που έδειρε το σκύλο,
που άρπαξε τη γάτα, που έφαγε τον ποντικό,
που πήρε το φυτόλι μέσ' από το καντήλι,
που έφεγγε και κένταγε η κόρη το μαντήλι
Ντήλι ντήλι, ντήλι το καντήλι.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Σηκωνόμαστε και το τραγούδι ξεκινάει από την αρχή. Κάθε φορά που εμφανίζεται ένα ζώακι ή ένα αντικείμενο, σταματάμε και βρίσκουμε όλοι μαζί μια κίνηση. Όταν βρούμε για όλα κίνηση θα βάλουμε να ακούγεται το τραγούδι, ενώ εμείς θα μεταμορφωνόμαστε σε αυτό που λέει το τραγούδι. Βρίσκουμε και μια κίνηση χορευτική για το επαναλαμβανόμενο «Ντήλι ντήλι ντήλι, της κόρης το μαντήλι.»
2. Στη συνέχεια, το κάθε παιδί θα επιλέξει έναν από τους ρόλους που ακούγονται στο τραγούδι. Θα πρέπει να μπουν στη σειρά χωρίς τη βοήθεια της εμπυχωτριάς, ώστε να παρατηρήσουμε εάν έχουν αντιληφθεί την κλιμακωτή ιδιότητα του τραγουδιού. Βάζουμε και πάλι το τραγούδι να το ακούμε και τα παιδιά θα πρέπει να κάνουν την κίνηση που έχουμε αποφασίσει μόνο όταν έρχεται η σειρά του ρόλου τους. Έτσι θα δημιουργήσουμε τον δικό μας χορό.
3. Για τον κάθε ρόλο, τα παιδιά θα επιλέξουν ένα οργανάκι ώστε ο κάθε ρόλος να έχει τον δικό του ήχο. Θα τραγουδήσουμε το τραγούδι παίζοντας ο καθένας τον ήχο του όταν έρθει η σειρά του, ενώ στο επαναλαμβανόμενο μοτίβο «Ντίλι, ντίλι, ντίλι, της κόρης το μαντήλι», θα παίζουμε όλοι μαζί.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Τα παιδιά ακούγοντας το τραγούδι ζωγραφίζουν τον αγαπημένο τους στιγμιότυπο.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 5

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ζαχαρίας, εμφανίζεται με το βαλιτσάκι του. Μέσα μας έχει κεντητά, βελόνες, κλωστές όπως και την προηγούμενη φορά. Έχει όμως και εικόνες από γνωστά κεντητά. Αυτά τα κεντητά μας λένε μια ιστορία.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Στον διαδραστικό μας πίνακα θα παρακολουθήσουμε παραδοσιακούς χορούς από διάφορα μέρη της Ελλάδας. Παρατηρούμε τις φορεσιές τους.
2. Χωριζόμαστε σε τέσσερις ομάδες και η κάθε ομάδα παίρνει από μια εικόνα από ένα κεντητό. Η κάθε ομάδα πρέπει να δημιουργήσει μια ιστορία από την εικόνα που βλέπει. Τί έγινε πριν; Τι έγινε μετά; Θα δημιουργήσουν τρεις παγωμένες εικόνες ώστε να φανεί η ιστορία τους.
3. Η κάθε ομάδα παρουσιάζει τις παγωμένες εικόνες, ενώ οι θεατές μαντεύουμε την ιστορία.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Καθόμαστε στον κύκλο και συζητάμε για το τι μας άρεσε περισσότερο, τι όχι και πως συνεργαστήκαμε με τις ομάδες μας; Δυσκολευτήκαμε κάπου;

ΘΕΜΑ: «Ανθρώπινα διακιώματα»

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 6 (Οικογένεια)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμψυχώτρια εμφανίζεται με ένα καλάθι που έχει μέσα μαντήλια. Τα μαντήλια είναι σε τέσσερα χρώματα (κόκκινα, κίτρινα, μπλε και πράσινα και είναι τόσα όσα είναι τα παιδιά. Τα απλώνει μέσα στην τάξη και βάζει μια ρυθμική μουσική και συγκεκριμένα το «Σέρβικο χασαποσέρβικο». Τα παιδιά περπατούν ανάμεσα από τα μαντήλια χωρίς όμως να τα αγγίζουν. Όταν σταματήσει η μουσική παίρνουν από ένα μαντήλι. Η μουσική ξεκινά και πάλι αλλά τώρα τα μαντήλια θα μεταμορφωθούν. Η εμψυχώτρια παίρνει ένα τύμπανο. Όποτε χτυπάει το τύμπανο, τα μαντήλια θα μεταμορφώνονται σε κάτι διαφορετικό. Στην αρχή θα είναι φύλλα φθινοπωρινά που τα παίρνει ο αέρας, στη συνέχεια θα είναι καπέλα, καβούκι χελώνας, βιβλία που διαβάζουμε. Ένα ένα παιδί θα προτείνει και αυτό σε τι θα ήθελε να μεταμορφωθούν τα μαντήλια μας. Στο τέλος τα μαντήλια θα μεταμορφωθούν σε μωρά. Θα τα φροντίσουμε και θα τα βάλουμε για ύπνο.

(https://www.youtube.com/watch?v=H45qH8q3zow&ab_channel=anastassiou100)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Μαζί με τα μαντήλια μας θα καθίσουμε στον κύκλο και θα τα κρατήσουμε σαν να είναι τα μωρά μας. Ποιος μας φρόντιζε όταν είμασταν εμείς μωρά; Πώς κρατάμε τα μωρά; Πώς τα βάζουμε για ύπνο; Σας έλεγε η μαμά σας κανένα νανούρισμα; Ξέρετε τι είναι το νανούρισμα;
2. Ακούμε το νανούρισμα «Νάνι το μωρό μου, νάνι» από το cd «Φιντάνι φιντανάκι», ενώ κουνάμε τα μωρά μας ρυθμικά για να τα κοιμήσουμε. Στη συνέχεια συζητάμε με τα παιδιά να μας πουν τι φροντίδα χρειάζεται ένα μωρό, όπως να ταϊστεί, να αλλάξει πάνα, να πλυθεί κτλ. Όλα αυτά μπορεί να τα κάνει μόνο του; Ποιος θα το φροντίσει το μωρό;
3. Χωριζόμαστε σε τέσσερις ομάδες ανάλογα με το χρώμα των μαντηλιών. Η κάθε ομάδα θα έχει ένα μαντήλι, ενώ θα στέκεται σε μια σειρά. Ο καθένας θα πρέπει να φροντίσει το μωρό με έναν τρόπο. Ο πρώτος θα το ταΐσει, ο δεύτερος θα του κάνει μπάνιο, ο τρίτος θα του αλλάξει πάνα και ο τελευταίος θα το νανουρίσει. Ποια ομάδα θα φροντίσει ποιο γρήγορα το μωρό της;
4. Στη συνέχεια καθόμαστε στον κύκλο και σκεφτόμαστε: «Εμείς άραγε έχουμε τις ανάγκες που έχουν τα μωρά; Σε τι χρειαζόμαστε ακόμα βοήθεια; Μπορούμε να τα καταφέρουμε χωρίς τη βοήθεια από την οικογένειά μας;»

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Δίνουμε στα παιδιά μαρκαδόρους και χαρτί. Ακούμε το νανούρισμα και ζωγραφίζουμε την εικόνα που μας έρχεται στο μυαλό. Καταγράφουμε τη σκέψη των παιδιών στο χαρτί τους.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 7 (Σπίτι, τροφή)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμψυχώτρια μπαίνει στην τάξη και λέει τι της συνέβη χθες το βράδυ.

- Χθες προχωρούσα στο δρόμο και κρύωνα πολύ. Είχε πάρα πολύ κρύο βλέπετε κι εγώ ευτυχώς είχα ντυθεί αρκετά καλά. Εκεί που περπατούσα ξαφνικά εμφανίστηκε μπροστά μου μια Πέρδικα. Της λέω: «Να 'ξερα περδικούλα μου το βράδυ που νυχτώνεις... βρέχει ο Θεός και βρέχεσαι, χιονίζεις και παγώνεις. Ροβόλα Περδικούλα μου κάτω να ξεχειμάσεις, που σου χω κόντιτο (γλύκισμα) να φας, κρεβάτι να πλαγιάσεις». Κι εκείνη, δεν θα το πιστέψετε, απάντησε με ανθρώπινη λαλιά: «Κρεβάτι έχω τα έλατα και μόσχο το χορτάρι, έχω την πούλια συντροφιά τ'άστρι και το φεγγάρι». Άρχισε τότε να μου τραγουδά κι εγώ τον χορό επιάνω. Τα φτερά της ανοίγει ξαφνικά κι εχάθη στο σκοτάδι.

(https://www.youtube.com/watch?v=Ulfvf2aMBsg&ab_channel=PappasPanagiotis)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Καθόμαστε σε καρέκλες σε έναν κύκλο. Τι έχουν ανάγκη οι άνθρωποι, αλλά και τα ζώα; Ή ακόμα και επιθυμία. Η εμψυχώτρια δεν έχει καρέκλα και είναι στο κέντρο του κύκλου. Ξεκινάει λέγοντας μια ανάγκη που έχει η ίδια, πχ. νερό, σπίτι ή οικογένεια. Όσα παιδιά έχουν την ίδια ανάγκη θα πρέπει να αλλάξουν καρέκλα. Όποιος μένει όρθιος λέει την επόμενη ανάγκη ή επιθυμία. Το παιχνίδι τελειώνει όταν πούνε την ανάγκη ή την επιθυμία τους όλα τα παιδιά.
2. Εμφανίζουμε εικόνες το τραγούδι, ενώ βάζουμε γύρω τους και διάφορα αντικείμενα που θα βρούμε στην τάξη μας. Με τα παιδιά θα φτιάξουμε το δικό μας παραμύθι. Η εμψυχώτρια θα ξεκινήσει με την πρόταση: «Μια φορά κι έναν καιρό ήταν μια πέρδικα μέσα σε ένα δάσος.» Το κάθε παιδί με τη σειρά θα λέει από μια πρόταση. Έτσι θα βγάλουμε το δικό μας παραμύθι.
3. Δραματοποίηση του δικού μας παραμυθιού. Αποφασίζουμε να γίνουμε μεγάλοι ηθοποιοί. Χωρίζουμε ρόλους, φτιάχνουμε τη σκηνή μας και η παράσταση ξεκινά!

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Καθόμαστε στον κύκλο και θυμόμαστε την ιστορία που ειπώθηκε στην αρχή. Βάζουμε τη μουσική να ακουστεί. Το τραγούδι αυτό είναι σε ρυθμό τσάμικο. Την πρώτη φορά που το ακούμε, χτυπάμε ρυθμικά σε διάφορα μέρη του σώματός μας, ενώ τη δεύτερη σηκωνόμαστε να το χορέψουμε στον κύκλο όπως μπορούμε.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 8

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η εμψυχώτρια με ένα τύμπανο δίνει το ρυθμό και τα παιδιά περπατάνε μέσα στο χώρο. Όταν το τύμπανο σταματήσει τα παιδιά σταματούν και μένουν ακίνητα.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Κάποια στιγμή η εμψυχώτρια τους λέει ότι στην επόμενη παύση θα γίνει μικρά σποράκια που είναι στο χώμα. Η βροχή πέφτει και τα σποράκια αρχίζουν να μεγαλώνουν. Βγάζουν φύλλα και σιγά εμφανίζεται και το μπουμπούκι. Μεταμορφωθήκαμε σε μια όμορφη τριανταφυλλιά. Ξαφνικά από το πουθενά. Εμφανίστηκε μια περδικά και ήρθε να κάτσει στα κλαδιά της.

Άρχισε να σιέται (να τραντάζεται) η τριανταφυλλιά και τα τριαντάφυλλα δεν ένιωθαν πολύ καλά με αυτό. Άρχισαν να δείχνουν την ενόχλησή τους. Η εμψυχώτρια γίνεται η πέρδικα και στην αρχή μουνάει απαλά τα τριαντάφυλλα. Τα τριαντάφυλλα με χαμηλή και μπάσα φωνή λένε «Εεε». Η πέρδικα κουνάει πιο πολύ τα τριαντάφυλλα και αυτά λίγο πιο δυνατά και με πιο ψηλή φωνή λένε «Εεεεεεε». Αυτό γίνεται 3-4 φορές. Η φωνή μεγαλώνει και ψηλώνει. Στο τέλος η τριανταφυλλιά κουνιέται πολύ δυνατά και πέφτουν τα τριαντάφυλλα κάτω.

2. Με το τύμπανο η εμψυχώτρια οδηγεί τα παιδιά να κάτσουν στον κύκλο. Αρχίζει να τραγουδάει το τραγούδι: «Απάνω στην τριανταφυλλιά», ρυθμός 7/8. Η εμψυχώτρια λέει ένα στίχο και τα παιδιά επαναλαμβάνουν.

([https://www.youtube.com/watch?v=SH1I3UZiUz8&ab_channel= Archon](https://www.youtube.com/watch?v=SH1I3UZiUz8&ab_channel=Archon))

3. Λέμε την ιστορία του τραγουδιού και παίζουμε πάλι το πρώτο παιχνίδι δύο φορές. Τα παιδιά θα χωριστούν σε πέρδικες και τριαντάφυλλα και μετά θα γίνει το αντίστροφο ώστε όλα τα παιδιά να περάσουν και από τους δύο ρόλους.
4. Στον διαδραστικό μας πίνακα παρακολουθούμε πώς χορεύετε αυτός ο παραδοσιακός χορός. Είναι από την Χαλκιδική και είναι τραγούδι του γάμου. Παρατηρούμε πως πιάνονται, τα χέρια είναι σαν ζωνάρια σε σχήμα «X». Μπορούμε να πιαστούμε κι εμείς έτσι; Χορεύουμε τον παραδοσιακό χορό όπως μπορούμε.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Πώς ένιωσαν άραγε οι πέρδικες και πως τα τριαντάφυλλα; Εμείς πως νιώσαμε σήμερα; Εμφανίζουμε μανταλάκια και πρόσωπα της χαράς, της λύτης, του θυμού, του φόβου και της έκπληξης. Το κάθε παιδί παίρνει ένα μανταλάκι και το βάζει στο προσωπάκι που τον αντιπροσωπεύει περισσότερο.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 9 (Διασκέδαση)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Εμφανίζονται στην τάξη διάφορα παραδοσιακά μουσικά όργανα. Ένα κανονάκι, μια φλογέρα, ένα μπεντίρ και ένα ζευγάρι ξύλινα κουταλάκια. Τα παιδιά τα επεξεργάζονται και παρατηρούν με ποιον τρόπο αυτά παίζονται.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Στον διαδραστικό πίνακα παρακολουθούμε σχήματα παραδοσιακής μουσικής να παίζουν. Ποια όργανα γνωρίζουμε; Με ποιο τρόπο παίζονται; Ας μεταμορφωθούμε και εμείς σε μια παραδοσιακή ορχήστρα.
2. Πρώτα θα χωριστούμε σε τρεις ομάδες. Μέσα σε ένα καλάθι έχουμε βάλει 6 όργανα έγχορδα, 6 πνευστά και 6 κρουστά. Τα παιδιά επιλέγουν με κλειστά τα μάτια και θα πρέπει να βρουν την υπόλοιπη ομάδα.
3. Η κάθε ομάδα θα πρέπει να ακούσει ένα παραδοσιακό τραγούδι από διαφορετικό μέρος της Ελλάδας. Τα παιδιά θα κάνουν ότι παίζουν ένα μουσικό όργανο από αυτά που ακούνε. Η μουσική σταματά και μένουν ακίνητοι. Οι υπόλοιποι πρέπει να μαντέψουμε τι μουσικό όργανο παίζει το κάθε παιδί.
4. Χωριζόμαστε σε ζευγάρια. Το ένα παιδί είναι ο οργανοπαίχτης και ο άλλος είναι το μουσικό όργανο. Ο οργανοπαίχτης σκέφτεται πιο μουσικό όργανο θέλει να παίζει και βάζει το μουσικό όργανο με τέτοιο τρόπο ώστε να καταλάβουμε οι υπόλοιποι τι μπορεί να είναι. Δίνουμε χρόνο στα παιδιά να βρουν τον τρόπο αλλά και τον ήχο του κάθε μουσικού οργάνου. Ένα ένα ζευγάρι έρχεται στη σκηνή και μας παρουσιάζει το μουσικό όργανο που επέλεξαν, αλλά και τον ήχο που κάνει. Οι υπόλοιποι πρέπει να μαντέψουμε ποιο παραδοσιακό μουσικό όργανο είναι αυτό.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Θα κλείσουμε με ένα τραγούδι που θα παίζει η εμψυχώτρια στο κανονάκι. Τα παιδιά θα πάρουν μικρά κρουστά οργανάκια για να συνοδέψουν ρυθμικά.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 10 (Παιγνίδι)

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ζαχαρίας εμφανίζεται με το βαλιτσάκι του. Μέσα μας έχει φέρει πίνακες ζωγραφικής από παιδιά που παίζουν στην παιδική χαρά. Με τα παιδιά παρατηρούμε τις εικόνες, ενώ το καθένα μας λέει το αγαπημένο του παιχνίδι σε μια παιδική χαρά.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Οι πίνακες είναι τέσσερις, οπότε χωρίζουμε και τα παιδιά σε τέσσερις ομάδες. Η κάθε ομάδα θα πρέπει να δημιουργήσει μια μικρή ιστορία και να μας την παρουσιάσει με την τεχνική της παντομίμας.
2. Η κάθε ομάδα παρουσιάζει αυτό που ετοίμασε, ενώ οι υπόλοιπες ομάδες προσπαθούμε να καταλάβουμε την ιστορία του κάθε πίνακα.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Μεταμορφωνόμαστε όλοι σε τραμπάλες. Γινόμαστε ζευγάρια και προσπαθούμε να ισορροπήσουμε με το ζευγάρι μας. Η εμπυχώτρια τραγουδάει το ρυθμικό τραγούδι «Τράμπα – Τραμπαλίζομαι» και τα παιδιά αρχίζουν να τραμπαλίζονται στο ρυθμό μαζί με το ζευγάρι τους. Μπορούμε να τραμπαλιστούμε πολύ αργά, πολύ γρήγορα, σαν ρομπότ και όπως αλλιώς μπορεί να σκεφτούμε εμείς ή τα παιδιά.

ΘΕΜΑ: «Λύκε, Λύκε είσαι εδώ;»

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 11

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Βρισκόμαστε στην παρεούλα και λέμε τα νέα μας. Η πόρτα χτυπά και εμφανίζεται η κούκλα της τάξης, ο Ζαχαρίας πάνω σε ένα βαλιτσάκι. Ο Ζαχαρίας μπαίνει στην τάξη και τον καλωσορίζουμε. Μας ενημερώνει ότι η γιαγιά του μας έστειλε αυτό το βαλιτσάκι με πολλά πράγματα μέσα σε αυτό. Με τα παιδιά ανοίγουμε το βαλιτσάκι και ανακαλύπτουμε εικόνες από λύκους. Λύκους από παραμύθια, λύκους αληθινούς, λύκους κακούς, αλλά και καλούς. Κάτω κάτω εμφανίζεται και ένα παραμύθι. Ο Ζαχαρίας μας εξηγεί ότι είναι ένα παραδοσιακό παραμύθι που του το έλεγε η γιαγιά του. Το είχε μάθει από τη δική της γιαγιά, που το είχε μάθει από τη δική της γιαγιά. Το παραμύθι λέγεται: «Ο Γεωργός και ο Λύκος».

(<http://www.kplaris.gr/images/paramythi.pdf>)

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Αφήγηση του παραδοσιακού παραμυθιού.
2. Δραματοποίηση του παραμυθιού. Αποφασίζουμε με τα παιδιά να γίνουμε μεγάλοι ηθοποιοί και να δραματοποιήσουμε το παραμύθι. Ποια θα είναι η σκηνή μας; Πού θα είναι οι θεατές; Χωρίζουμε ρόλους, ετοιμάζουμε τα σκηνικά μας και το παιχνίδι ξεκινά.
3. Βγαίνουμε στην αυλή (εάν έχει καλό καιρό) και παίζουμε το παραδοσιακό παιχνιδιότραγουδο: «Λύκε, Λύκε, είσαι εδώ;» Μαθαίνουμε το τραγούδι και πιανόμαστε στον κύκλο. Περπατάμε στο ρυθμό του τραγουδιού, ενώ όταν απαντάει ο Λύκος πρέπει να μείνουμε ακίνητοι. Όταν ο Λύκος πει τη φράση:

«Παίρνω τη μαγκούρα μου και σας κηνυγώ!», όλοι τρέχουμε για να μην μας πιάσει. Όποιον πιάσει, γίνεται ο επόμενος Λύκος.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Αφού επιστρέψουμε στην τάξη μας, μαζευόμαστε στην παρεούλα και ζητάμε από τα παιδιά να κλείσουν τα μάτια, ενώ βάζουμε μια χαλαρωτική μουσική. Η εμψυχώτρια κάνει μια ανασκόπηση της ημέρας. Στο τέλος, ανοίγουμε τα μάτια μας και το κάθε παιδί λέει τι του άρεσε περισσότερο και τι λιγότερο.

ΠΑΡΕΜΒΑΣΗ 12

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Ο Ζαχαρίας φέρνει στην ομάδα πάλι το βαλιτσάκι. Τώρα έχει κάτι καινούριο μέσα να μας δείξει. Εμφανίζονται καρτέλες με τα συναισθήματα. Συζητάμε για την κάθε μια καρτέλα και όλοι μαζί προσπαθούμε να μιμηθούμε την κάθε έκφραση που βλέπουμε.

ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1. Παντομίμα των συναισθημάτων. Τώρα ένα ένα παιδί θα έρθει και θα πρέπει να μιμηθεί μία από αυτές τις εικόνες, χωρίς όμως να μιλήσει. Οι υπόλοιποι θα πρέπει να μαντέψουν το συναίσθημα.
2. Άραγε οι λύκοι φοβούνται; Νιώθουν χαρά ή λύπη; Θυμόμαστε το παραδοσιακό παραμύθι και προσπαθούμε να καταλάβουμε τι μπορεί να ένιωθε ο Λύκος κάθε φορά. Η εκπαιδευτικός λέει στα παιδιά ότι πολλές φορές έχουμε παρεξηγήσει τους λύκους. Αλλά ποτέ δεν έχουμε ακούσει και τις δύο πλευρές... «Τα τρία γουρουνάκια..... ανάποδα». Ακολουθεί κουκλοθέατρο από την εκπαιδευτικό. Είναι η ιστορία που όλοι γνωρίζουμε από τη σκοπιά του λύκου όμως αυτή τη φορά. Ο λύκος κηνυγάζει τα γουρουνάκια όχι για να τα φάει, αλλά για να τους προειδοποιήσει ότι τα σπίτια τους δεν είναι γερά. Τα γουρουνάκια όμως δεν τον ακούνε γιατί έχουν ακούσει ότι είναι κακός.
3. Παίρνουμε τα μικρά κρουστά όργανα της τάξης μας και παίζουμε το παραδοσιακό τραγούδι «Λύκε, Λύκε, είσαι εδώ;». Αποφασίζουμε ποια οργανάκια θα χρησιμοποιήσουμε για τον ήχο του περπατήματος (πχ ξυλάκια-κλάβες) και ποιο θα έχει ο Λύκος όταν μιλάει (πχ τύμπανο). Όπως και με την κίνηση, έτσι και όταν παίζουμε μουσική. Όταν παίζει ο κύκλος, ο Λύκος σιωπά και το αντίστροφο.

4. Τα παιδιά φτιάχνουν τη δική τους κούκλα του Λύκου, όπου βάζουν το αγαπημένο τους συναισθημα.

ΚΛΕΙΣΙΜΟ

Τα παιδιά παίρνουν τις κούκλες τους και μπορούν ελεύθερα σε μικρές ομάδες 2-3 ατόμων να παίξουν κουκλοθέατρο και να αυτοσχεδιάσουν ανάλογα και με το συναίσθημα που έχουν επιλέξει.